

מעלות התורה

על ארחות יושר
אמרו לנפוצת שיחובי תורה וחסד
מסודר של חזן שר המורה זאק"ל
בנשיאות הגאון רבי א"ש קניבסקי שליט"א

ספר לימוד יומי

מעלות התורה

לרכינו אברהם אחי הער"א

עם הוספות ביאורים ועיונים

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
 מיסודו של מרן שר התורה זצוק"ל
 בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:
 הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:
 הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:
 הרב אשר לבי
 הרב יחיאל חסידה
 הרב רפאל נוסבוים
 הרב ישראל מאיר וולך

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
 המעוניינים בחוברות
 יפנו לארגון "ארחות יושר"
 בפקס: 077-4230219

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
 חלק כלשהו מתוכן הספר,
 בין אם לשימוש פנימי ו/או מסחרי
 ללא אישור מפורש
 מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
 אפקטיב
 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן עניינים

פתח דבר
הקדמה

8

ספר מעלות התורה

11

פעילות הארגון

141

לא-ימוש ספר התורה הזה מפיה, והגית בו יומם
ולילה, למען תשמר לעשות, ככל-הפֿתוב בו: כי-אז
תצליח את-דרךך ואז תשפיל. (יהושע א')

יתברך הבורא וישתבח היוצר שזיכנו להוציא
לאור עולם את החיבור הנפלא והנשגב "מעלות
התורה", אשר כתב וחבר הגאון המופלא רבי
אברהם ז"ל אחיו של אדונינו הגר"א מווילנא זיע"א,
לעורר הלבבות לחשקת התורה.

יסוד בריאת העולם וקיום העולם הוא עבור התורה כידוע מאמר חז"ל שמביא רש"י
בתחילת פירושו לתורה הק' "בשביל התורה שנקראת (משלי ח' כ"ב) ראשית דרכו".
עצם היותנו לעם ואומה, כל גאולת מצרים לא נעשתה אלא בשביל קבלת התורה כמו
שאמרו במדרש תהלים (שחר טוב ק"ד) "באיזה זכות יצאו בני ישראל ממצרים וכו' רבי
נחמיה אומר בזכות התורה שעתידין לקבל, שנאמר וירא אלהים את בני ישראל, ובמתן
תורה כתיב וכל העם רואים את הקולות, ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו, בהוציאך את
העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה".

אמנם לגודל מעלתה העצומה של התורה כן גדל גם הקושי והמפריעים בלימודה,
ובכדי לזכות לקנות את התורה יש לעמוד ולהתייגע בהתמדה רבה, וכתב מורינו ורבינו
שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל "והרוצה להיות תלמיד חכם אמיתי צריך לשקוד
הרבה על התורה וללמוד בהתמדה", ומוסיף "ובאמת עיקר הקושי הוא בתחילה, אבל
אחר כך כשמתרגל בתורה ונהנה ממנה [אף שגם אז יש נסיונות תמיד כידוע] אבל עיקר
הקושי יורד אז".

ואמרו בגמרא (ברכות ל"ב ע"ב) ארבעה דברים צריכין חיזוק, וא' מהם הוא תורה,
ופירש רש"י "שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו". ועל כן ראינו לנכון, בעצת גדולי התורה
מורי דרכינו, להתחיל ללמוד במסגרת לימוד המוסר היומי את הספר הנפלא הזה "מעלות
התורה" שכולו רצוף דברי חיזוק ללימוד התורה הקדושה.

וכמעשנו בראשונה, בסדרת ספרי המוסר שהוצאנו לאור ובס"ד פקע שמייהו בהיכלי
התורה והתקבלו ע"י הלומדים בכל אתר ואתר ברצון ובסיפוק רב, כן אף עתה הבאנו
הדברים במהדורה חדשה ומאירת עינים עם הוספות ועיונים רבים לבאר הדברים הקשים
והשתדלנו להביא בהרחבה את מאמרי חז"ל המובאים בספר בקצרה, וכן להרחיב בדברי
המחבר ז"ל שהרי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

...

נודה להשי"ת שזיכנו ע"פ עצת מורה דרכינו שר התורה והיראה מרן הגר"ח קניבסקי

זצ"ל לזכות את הרבים, בהנחלת צירוף שיעורי המוסר ותיקון המידות,
לשיעורי התורה הרבים די בכל אתר ואתר, ויחדיו יהיו כרוכים ותמים
לראשינו, כדי שהתורה והמצוות ישפיעו עלינו, להצמיח את נבטי המידות
הטובות שאנו רוכשים בלימוד תורת המוסר, והתורה תהפך אצלנו לסם
חיים, וצדיקים ילכו בהם, [כמבואר בביאור הגר"א ז"ל על משלי].

ואמרו חז"ל במדרש משלי פ"א, לדעת חכמה ומוסר, אם מוסר למה חכמה
ואם חכמה למה מוסר, אלא אם יש באדם חכמה [היינו חכמת התורה] הרי
הוא לומד מוסר ואם אין באדם חכמה אינו יכול ללמוד מוסר. הרי אנו למדים
כמה החשיבו חז"ל את לימוד המוסר עד שקבעו שצריך שיהיה באדם חכמת
התורה כדי שילמוד מוסר ויושפע ממנו להשלמת מדותיו ודרכיו.

זכינו להיענות והצטרפות של ציבורים מגוונים ומעניינים, מאות רבות
של שיעורי התורה שהצטרפו לתכניתנו, מאות מוסדות של כוללים
וישיבות, תלמודי תורה ובתי חינוך לבנות שנקראו לדגל והצטרפו אף
המה לקביעת שיעורים בלימוד המוסר היומי, ממש לא יאומן כי יסופר,
אשרי העם שככה לו, ואנו מתפללים להמשיך להרבות חיילים לתורה
ולמוסר ה', להגדיל תורה ולהאדירה לנצח נצחים.

נודה ונהלל לבורא העולם על כל טובו וחסדו שבכל יום עמנו שהעמידנו
בקרן אורה ולא העמידנו בקרן חשכה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה
ומוסר, בתפוצה רחבה ביותר של חבורות הלימוד בעשרות אלפי עותקים
מידי חודש הנלמדים מידי יום ביומו במאות ואלפי שיעורי תורה.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד כה בלמעלה מעשור שנות פעילות הארגון
את ספרי המוסר: שערי תשובה, מסילת ישרים, ארחות צדיקים, חובות
הלבבות, וארחות יושר, מבוארים ומונוגשים בטוב טעם לתועלת הלומדים.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הגאון
רבי משה גרודקה שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש
בספר מעלות התורה שבהוצאתו עם פירוש אור התורה להגאון רבי
יצחק אייזיק חבר זצ"ל, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים
וחלוקת האותיות, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת
תורה ומוסר ויברכו בכל מילי דמיטב.

הברכה אחת היא לנו, לכל הלומדים היקרים, שזנחה במהרה לקבל
פני משיח צדקנו, ולראות בעיינינו בבנין בית המקדש ובתחיית המתים
במהרה בימנו אמן.

בברכת התורה
ארחות יושר

חוברת זו
נפרסת
על פני
חודשים
טבת -
שבט

שבוע א'
יום א' כ"ז בכסלו - יום ה' ב' בטבת (פ' מקץ)
שבוע ב'
יום א' ה' בטבת - יום ה' ט' בטבת (פ' ויגש)
שבוע ג'
יום א' י"ב בטבת - יום ה' ט"ז בטבת (פ' ויחי)
שבוע ד'
יום א' י"ט בטבת - יום ה' כ"ג בטבת (פ' שמות)
שבוע ה'
יום א' כ"ו בטבת - יום ה' א' בשבט (פ' וארא)
שבוע ו'
יום א' ד' בשבט - יום ה' ח' בשבט (פ' בא)
שבוע ז'
יום א' י"א בשבט - יום ה' ט"ו בשבט (פ' בשלח)
שבוע ח'
יום א' י"ח בשבט - יום ה' כ"ב בשבט (פ' יתרו)
שבוע ט'
יום א' כ"ה בשבט - יום ה' כ"ט בשבט .. (פ' משפטים)

לתועלת הלומדים

החוברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות.

(חוברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה **צבועה**. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

מעלות התורה

[לז]

ובְּכַרְשֵׁת צו (ח"ג לה, א): פֶּתַח ר' אֶלְעָזָר וְאָמֵר: **וְאִשִּׁים** דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֶל יָדֵי בְּסִיתִיךָ וְגו' (ישעיה נא, טז), כָּל בַּר נֶשׁ דְּאִשְׁתְּדֵל בְּאוּרֵייתָא, וְשַׁפְּוֹתֶיהָ מְרַחֲשִׁין אוּרֵייתָא, קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲפִיָּה עָלֶיהָ, וְשִׁכְיִנְתָּא פְּרִישֵׁת עָלֶיהָ גְּדַפְהָא. הָדָא הוּא דְּכֵתִיב: **וְאִשִּׁים** דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֶל יָדֵי בְּסִיתִיךָ. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא דְּהוּא מְקַנֵּם עֲלֵמָא, וְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא תְּדִי עֲמִיהָ, בְּאֵלּוּ הָהוּא יוֹמָא נָטַע שְׁמַיָּא וְאַרְעָא, הָדָא הוּא דְּכֵתִיב (שם): **לְנָטַע שְׁמַיָּים** וְלִיסַד אֶרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עֲמִי אֲתֵּחַ.

תרגום: ובְּכַרְשֵׁת צו: פֶּתַח ר' אֶלְעָזָר וְאָמֵר: **וְאִשִּׁים** דְּבָרֵי בְּפִיךָ ²וּבְצֶל יָדֵי בְּסִיתִיךָ וְגו', כָּל אָדָם שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, ³וְשַׁפְּוֹתֶיהָ מְרַחֲשִׁים בַּתּוֹרָה, חֶקֶב ⁴מִכֶּסֶּה עָלָיו, וְהַשְׁכִּינָה ⁵פֹּרֶשֶׁת בְּנִפְיָהּ עָלָיו. וְהוּא

ביאורים

1. ואִשִּׁים דְּבָרֵי בְּפִיךָ. דברי התורה שמתו בפיו לדבר בם (מצו"ד). 2. ובצל ידי כסיתך. בזכות התורה הגנתו עליך מן האויב (שם). 3. ושפפותיה מדברים בתורה. שפתיו מדברים בדברי תורה. כלומר, שמוציא בשפתיו מה שלומד. אז -.
4. מכסה עליו. מגין עליו ומצילו מן המקטרגים. 5. פורשת כנפיה עליו. ושומרת אותו.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

שְׁכֶתוֹב: ⁶וְאִשִּׁים דְּכָרִי כְּפִיךָ ⁷וּבְצֵל יְדֵי כְּסִיתֶיךָ. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא ⁸(א) שֶׁהָיָה מְקַיֵּם אֶת הָעוֹלָם, וְהִקְבָּה שְׁמֵחַ עִמּוֹ, כְּאִלּוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם נָטַע שָׁמַיִם וָאָרֶץ, ⁹וְזָהוּ שְׁכֶתוֹב: ¹⁰לְנִטְעַע שָׁמַיִם וְלִיסֹד אֶרֶץ ¹¹וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עֲמִי אֲתָה'.

א. שהוא מקיים את העולם. כתב ב'לשם' (שער הפונה קדים פ"א), וז"ל: "ואמרו בזה הקודש (תרומה קס"א) אל תקרי 'אמון' אלא 'אומן', כן נעשו העולמות כולם על ידי התורה שהיא כוחם ועצמותם. ונעשה הכל מצירופי אותיות, וכן מחדש בה הקב"ה תמיד בכל יום מעשה בראשית. והוא ענין מאמרם (ע"ז ג, ב) שהקב"ה עוסק בתורה בכל יום, שבכל יום ויום מגלה בה וממנה אורות חדשים ככל הנצרך למציאות העולמית ולהנהגתם שבכל יום. עכ"ל. וב'אור תורה' (אות לא) כתב, שבעת שאדם עוסק בתורה למטה אז כביכול הוא יתברך עוסק בה למעלה ועל ידי שמחדש בתורה, מתחדשת כל הבריאה כמקודם בתוספת הארה ושלמות נפלאה מאור פניו. וז"ל: "ובעלות האדם מעשיו הטובים למעלה, ועוסק בתורתו יתברך, אז הבל פיו שבתורה בוקע למעלה כל הרקיעים וכל עלמין כולו, ומוריד הבל פיו יתברך למטה, שאז הוא יתברך עוסק בתורתו שמחדש

ביאורים

6. ואשים דכרי כפיך. דהיינו את דברי תורתי שמתי בפך, ואם אתה מדבר בהם, אז - 7. ובצל ידי כסיתך. לשמך מכל פגע רע. 8. שהוא מקיים את העולם. כמו שכתוב (ירמיה לג, כה): 'אם לא בריתי יומם ולילה חקת שמים וארץ לא שמתי'. 9. וזהו שכתוב. בסיום הפסוק הנ"ל 'ואשים דברי' וגו'. 10. לנטוע שמים וליסוד ארץ. בזכות דברי תורה שאתה מוציא מפך. הרי שהוא כאילו נטע שמים ויוסד ארץ. 11. ולאמר לציין עמי אתה. מפסוק זה למדנו שישראל נקראים בשמה של ציון, ולפי זה פירוש הפסוק, ולאמר לציין, שהם ישראל, עמי אתה, אל תקרי 'עמי' בפת"ח, אלא 'עמי' בחייר"ק, והעוסק בתורה יש לו חלק בבריתא שמים וארץ (מתוך מדבש).

למטה, ועל ידי זה מתחדש כל הבריאה כמקודם בתוספת הארה ושלמות נפלאה מאור פניו. עכ"ל. וראה עוד ב'אור תורה' אות ט' מה שכתב בזה. ב. והתורה היא שמו של הקב"ה. כתיב "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך" (שמות כ, כא). והקשה הנצי"ב מוואלווין זצ"ל שלכאורה על פי כללי הדקדוק היה לו לומר: "בכל מקום אשר

פְּרָשֶׁת שְׁמִינִי (ח"ג לה, ב - לו, א): וְפָאִין אֵינִין יִשְׂרָאֵל, דְּקִינְשָׁא בְּרִיךְ הוּא יְחִיב לְהוֹן אוֹרִייתָא קְדִישָׁא, חֲדוּתָא דְּכָל חֲדוּתִין דְּקִינְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּכִתִּיב (משלי ת, ל): 'וְאֶהְיָ אֶצְלוֹ אֲמוֹן וְאֶהְיָ שְׁעִשְׁעִים'. וְאוֹרִייתָא שְׁמָא דְּקִינְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

תרגום: פְּרָשֶׁת שְׁמִינִי: אֲשֶׁרִיחֶם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִקְבָּה נָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, ¹²שֶׁהִיא שְׂמֵחַת כָּל הַשְּׂמֻחוֹת שֶׁל הַקְּבָ"ה, דְּכִתִּיב: ¹³וְאֶהְיָ אֶצְלוֹ אֲמוֹן ¹⁴וְאֶהְיָ שְׁעִשְׁעִים'. ¹⁵(ב) וְהַתּוֹרָה הִיא שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּבָ"ה.

ביאורים

12. שהיא שמחת כל השמחות של הקב"ה. התורה היא דבר שהקב"ה משתעשע ושמח בה יותר מכל דבר אחר המשמחו. 13. ואהיה אצלו אמון. התורה אומרת: הייתי לפני ה' מהווה תכנית לכל [אל תקרי 'אמון', אלא 'אומן', שהתורה היתה כלי אומנותו של הקב"ה לבריאת העולם]. 14. ואהיה שעשעשים. 'יום יום'. והייתי לה' לשמחה רבה בכל יום. [שעשוע' פירוש 'שמחה רבה']. 15. והתורה היא שמו של הקב"ה. בתורה רמוזים שמותיו של הקב"ה במיני צירופים נעלמים.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וּבִשְׁעָתָא דְּכַר נֶשׂ אֶתִּי לְאַתְחַבְּרָא
בְּאוֹרֵייתָא, הִיא
פְּתִיחַת לְקַבְּלִיהָ לְאַשְׁתַּתְּפָא בְּהִדְרָהּ.
וּבִשְׁעָתָא דְּכַר נֶשׂ אֶסְתּוּם עֵינָיו מִינָהּ
וַיִּהְיֶה לְאוֹרְחָא אַחֲרָא, עֲלוּהִי כְּתִיב:
'אִם תַּעֲזֹבֵנִי יוֹם, יוֹמִים אֲעֻזְבֶּךָ', וְלֹא
יִשְׁכַּח פְּתָחָא עַד דְּיִיתִי לְאַתְחַבְּרָא
בָּהּ, וְלֹא יִתְנַשֵּׁי מִינָהּ.

תרגום: **וּבִשְׁעָה שְׁהָאֲדָם בָּא**
לְהַתְחַבֵּר בַּתּוֹרָה,
הִיא פְּתִיחָה¹⁶ לְקַבֵּל אוֹתוֹ
לְהַשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ. וּבִשְׁעָה שְׁהָאֲדָם
¹⁸סוֹתָם עֵינָיו מִמֶּנָּה¹⁹ וַיֵּלֶךְ לְדֶרֶךְ

תזכיר את שמי" בלשון נוכח, שהרי התורה אומרת כן לאדם, שבמקום שהוא יזכיר את שמו של הקב"ה "אבוא אליך וברכתיך". וביאר שהכוונה היא על פי מה שאמרו חז"ל (תנא דבי אליהו פרק כח) "כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו", ומבואר שהקב"ה יושב כנגד אותו האיש העוסק בתורה ומצטרף כביכול ללימודו, ואם כן שפיר נאמר "בכל המקום אשר אזכיר את שמי" שזה הולך על הקב"ה, שאף הוא יתברך שמו יזכיר "את שמי" זה התורה שהיא כולה שמותיו של הקב"ה, ועל ידי זה יזכה לנאמר בסוף הפסוק: "וברכתיך" בכל הברכות הכתובות בתורה.

ביאורים

16. היא פתיחה. הרי היא התורה פתוחה לפני האדם הלומדה לקבלו ונותנת לו פתח להבין ולהשכיל בתורה. **17. לקבל אותו להשתתף עמו.** כי הבא לטהר מסייעין אותו ומכניסין אותו בחדרי התורה. **18. סותם עיניו ממנה.** ומסיר פני מחשבתו מהתורה. **19. וילך לדרך אחרת.** כלומר, למקום הסטרא אחרא

ג. ומי שמשדל ועוסק בתורה כאילו השתדל בשם הקדוש ומדבק בשמו של הקב"ה. 'לאהבה את ה' אלוקיך וגו' ולדבקה בו' (דברים ל, כ). אהבת ה' יתברך, אשר היא "סוף המעלות במדרגות אנשי העבודה, אין מדרגה למעלה ממנו" (חור"ל, פתיחה לשער אהבת ה'), רבו

אחרת,²⁰ עליו נאמר:²¹ אם תעזבני יום, יומים אעזבך',²² ולא ימצא פתח²³ עד שיבוא להתחבר בה, ולא ימוש ממנה.

ומאן דאשתדל באורייתא, באלו
אשתדל בשמא קדישא,
ומתדבק בשמא דקודשא בריך הוא,
ומתעטר בעטרא דאורייתא,
ואתרחם לעילא ולתתא, וקודשא בריך הוא פשיט
ימיניה לקבליה, ומכל שכן אינון דמשתדלי באורייתא
ומשתתפיין בשכינתא.

תרגום: **(ג) ומי שמשדל ועוסק בתורה,²⁴ באלו**

ביאורים

ששם חושך ולא אור. **20. עליו נאמר.** מה שהתורה הקדושה אומרת לאדם. – **21. אם תעזבני יום יומים אעזבך.** משל לשני בני אדם שנפטרים זה מזה, זה הולך דרך יום לצד מזרח, וזה הולך דרך יום לצד מערב, נמצא שרחוקים זה מזה מהלך שני ימים, כן המשל בתורה, שהתורה אומרת גם אני אתרחק ממך כפי התרחקותך ממני (רש"י דברים יא, יג). **22. ולא ימצא פתח.** פתוח להבין ולהשכיל בתורה. **23. עד שיבוא להתחבר בה.** עד שישבו להתחבר בתורה פנים בפנים. **24. כאילו השתדל בשם הקדוש.** פירוש, כבר נתבאר שבתורה

מעלות התורה

עיינים

הַשְׁתַּדֵּל בְּשֵׁם הַקָּדוֹשׁ, וּמִדְבֵּק²⁵ מדרגותיה, זו למעלה מזו, "מנהגי אוהבי ה' יתברך רבו מספר" (שם, פרק שביעי). והאהבה הגמורה והיותר נעלית בדרגתה היא האהבה שמביאה להתנדב בו יתברך, "האהבה אל ה' יתברך, במה שהאדם שב רוחו ונפשו אליו לגמרי עד שאין לאדם מציאות בעצמו, ובזה הוא מתדבק בו לגמרי, וכדכתיב (דברים יא, כב) 'לאהבה את ה' אלוהיכם ולדבקה בו', ובזה שייך אהבה גמורה" (מהר"ל נתי"ע, נתיב אהבת ה', פ"א). ובחובת הלבבות (שער אהבת ה' פ"א): "אבל מה ענין האהבה באלוהים? - הוא כלות הנפש ונטותה בעצמה אל הבורא כדי שתדבק באורו העליון. ובדרגה זו זוכה להשיג שלמות" עכ"ל. "כי השלמות האמיתי הוא רק הדבקות בו" (מסילת ישירים, פ"א).

התעלות האדם לדרגות אלו, עבודה גדולה היא, לא בקלות יוכל האדם להגביה עוף לרום השמים ולהתדבק בו יתברך, והנה הסולם העולה בית א-ל, הוא **עסק התורה הקדושה**, עסק התורה כראוי ובכוונה הרצויה מכשירה את האדם ומביאתו לעלות שליבה אחר שליבה עד שמגיע לשליבה העליונה המגיעה השמימה ומתדבק בו יתברך. זאת ועוד אחרת, עסק התורה בעצמותו, בשעה שהאדם מתדבק בתורתו יתברך הנה עצמיות עסקו בתורה נחשב, במדה מסוימת, דבקות בה' יתברך. ואמנם ב' עינים אלו נובעים ממקור אחד וקשורים זה בזה כפי שיבואר בהמשך.

ואלו הם דברי בעל ההפלאה זצ"ל (פתיחא זעירא לספרו המקנה, אות יב): "אמנם כל הקדושין והדביקות הוא על ידי עסק התורה ושעשוע יום יום, ודביקות התורה הוא ממש דביקות בה' אלוהים חיים, והוא מה שאמרו ז"ל (כתובות קיא, ב): 'ולדבקה בו' - וכי אפשר להדבק בשכינה, אלא הדבק בתלמידי חכמים, ובוודאי מצוה זאת נאמרה אף לתלמידי חכמים עצמם, מובן מזה כי תלמידי חכמים עצמם מקיימים ולדבקה בו על ידי עסק התורה שהוא **דביקות בשמו יתברך**, כמו שאמרו בזוהר כולא אורייתא שמא דקוב"ה הוא". עכ"ל. (אילת האהבים, עמוד של"א).

ביאורים

רמזו שמו של הקב"ה בימי צירופים נעלמים מעיני כל חי, ולכן המשתדל ועוסק בתורה, נחשב לו כאילו משתדל ועוסק בשמותיו של הקב"ה.²⁵ **ומדבק בשמו של הקב"ה**, כביכול הוא מתדבק בהקב"ה.

מעלות התורה

בְּשֵׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה, וּמִתְעַטֵּר בְּכִתְרָה שֶׁל תּוֹרָה, וְהוּא נֶאֱהָב לְמַעַלָּה וּלְמַטָּה, וְהַקָּבָ"ה פּוֹשֵׁט יְמִינוֹ לְקַבְּלוֹ,²⁶ **וְכָל שֶׁכֶּן אֵלּוֹ שְׂמִשְׁתַּדְּלִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּמִשְׁתַּתְּפִים בְּשִׁכְנָה.**²⁷

עוֹד שָׁם (ח"ג לט, א): 'וְהַחֲכָם כִּיֵּין הַטּוֹב' (שה"ש ז, י) - דָּא יֵינָא דְאֹרִיתָא, דְּהִיא טַב מִכּוּלָּא, טַב בְּעֵלְמָא דִּין, וְטַב לְעֵלְמָא דְאֶתִי. וְדָא יֵינָא דְאֹרִיתָא דְנִיחָא לְקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא מִכּוּלָּא. וּמֵאֵן דְּמִרְוֵי מִיֵּינָא דְאֹרִיתָא, אֲתַעֲטֵר לְעֵלְמָא דְאֶתִי, וְיִזְכֶּה לְאַחֲרָא כּד יָקִים קוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא לְצַדִּיקָא.

תרגום: עוד שם: ³⁰וְהַחֲכָם כִּיֵּין הַטּוֹב', ³¹זֶהוּ יֵינָה שֶׁל

ביאורים

26. **ומתעטיר בכתרה של תורה.** ז"ל הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג ה"א): "בשלשה כתרים נכתרו ישראל, כתור תורה וכתור כהונה וכתור מלכות וכו'. כתור תורה הרי מונח ועומד לכל וכו', כל מי שירצה יבוא ויטול". 27. **למעלה ולמטה.** למעלה - בין המלאכים, ולמטה - בין בני אדם. 28. **פושט ימינו לקבלו [כנגדו].** והקב"ה מושיט להם ימינו, שהוא חסד. 29. **וכל שכן אלו שמשתדלים ועוסקים בתורה ומשתתפים בשכינה.** היינו הלומדים לשם שמים בלא לערב פניות זרות. 30. **וחכך כיין הטוב.** דיבוריהם של תלמידי חכמים היוצאים מן החיך הם כיין הטוב, ומפרש - 31. **זהו יינה של תורה.** התורה רמוזה ליין, כמו שכתוב (משלי

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

תורה, ³² שהוא טוב מהכל, טוב בעולם הזה וטוב לעולם הבא. וזהו יינה של תורה שנה להקב"ה בו ³³ מהכל. ³⁴ ומי שמורה עצמו מינה של תורה, ³⁵ יתעטר לעולם הבא, ³⁶ ויזכה לחיות בשעה שיקים הקב"ה את הצדיקים בתחית המתים.

בפרשת מצורע (ח"ג נב, ב): כל מאן דלא לעי באורייתא ולא אשתדל בה, נזופא איהו מקודשא בריך הוא, רחיק הוא מיניה, דלא שריא שכינתיה עמיה. ואיגון נטורין דאזלין עמיה, אסתלקין מיניה. ולא עוד, דאכרזין קמיה: אסתלקו מסחרא דפלגיא, דלא חס ליקרא דמלכא. ווי ליה דהא שבקוהו עלאין ותתאין, ולית ליה חולקא באורחא דחיי. וכד איהו אשתדל באורייתא ובפולחנא דמארי, במה נטורין ומינין לקבליה

ביאורים

ט, ה): 'ושתו בין מסכת'. ³². שהוא טוב מהכל, טוב בעולם הזה וטוב לעולם הבא. כי יין אחר אינו טוב, ויינה של תורה הוא טוב לכל, כי כל הנמצאים שמחים בו, והיינו שהוא טוב לנמצאים בעולם הזה, שכולם נהנים מן התורה, וטוב לנמצאים בעולם הבא (עפ"י הזוהר שם). ³³. מהכל. יותר מכל שאר העבודות. ³⁴. ומי שמורה עצמו מינה של תורה. בזכות זה שמשביע עצמו מינה של תורה. ³⁵. יתעטר לעולם הבא. יהיה לו חלק מכובד ומעוטר לעולם הבא. ³⁶. ויזכה לחיות. היינו שיחיה אותו הקב"ה.

ד. מי שאינו יגע בתורה ואינו משתדל ועוסק בה נזוף הוא מהקב"ה. במסכת אבות (ו, ב) אמרו: "שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף, שנאמר (משלי יא, כב): 'נזם זהב באף חזיר' אשה יפה וסרת טעם". ולכאורה קשה הציור והדמיון של 'נזם זהב באף חזיר' למי שאינו עוסק בתורה? ונראה לבאר בהקדם דברי הט"ז (או"ח סימן מ"ו סק"א) שכתב

לנטרא ליה, ושכינתא שריא עליה, וכולא מכרזי עלוי ואמרי: הבו יקר לדינקא דמלכא, הבו יקר לבריה דמלכא, אתנטר הוא בעלמא דין ובעלמא דאתי.

תרגום: בפרשת מצורע: כל ^(ה) מי שאינו יגע בתורה ואינו משתדל ועוסק בה, ³⁷ נזוף הוא מהקב"ה, ³⁸ רחוק הוא ממנו, ³⁹ כי

לבאר מה שאומרים בברכת התורה "לעסוק בדברי תורה", שפירושו של 'לעסוק' הוא כטורח ויגיעה בפלפול ומשא ומתן של תורה, שעיקר מעלת העוסקים בתורה הוא דרך יגיעה וטורח. עכ"ל. וזהו יש לבאר מה שאמרו במסכת חגיגה (ה, ב): 'שלושה הקב"ה בוכה, על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק' וכו'. וירצו בזה שאף שלומד את התורה, אבל מתרשל ומתעצל להעמיק, אף ששכלו חריף ויש ביכולתו ושכלו להשיג יותר עמוק, ומתעצל מפני הטורח, על זה בוכה הקב"ה, ומליצת 'בוכה' יתכן, כלפי מה שכתוב ב'תנא דבי אליהו' (רבה, פ"ח) על פסוק 'לחדשיו יבכר' (יחזקאל מז, יב), שמחידושי תורה שמחדש התלמיד חכם, מתחדש שמחה להקב"ה, על זה אמר בהפכו 'בוכה', דהיינו לפי מה שאמרו במסכת יומא (עב, ב) כתר תורה לכל מונח, וכל אחד מישראל יש

ביאורים

³⁷. נזוף הוא. מנודה הוא. ³⁸. רחוק הוא ממנו. הוא מרוחק מהקב"ה. ³⁹. כי אין השכינה שורה עמו. כי ההתקרבות של אדם להקב"ה הוא על ידי התורה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

אין השכינה שוה עמו.⁴⁰ ואותם

לו חלק בתורה, ועל ידי עצלותו ורצונו לישב בשלוה, מאבד שאינו ממציא חלקו בתורה שיתגלה בעולם, ונאבד החידוש בתורה של חלקו, לכן אמר על זה מליצת בוכה. ועל פי זה יש לבאר מה שהקשינו בתחילה דמהו הדמיון של 'נום זהב באף חזיר' ושנקרא 'נוזף' למי שאינו עוסק בתורה, דיש לומר, שמה שאמר 'אינו עוסק בתורה' אפשר לפרש שנאמר זה על אותן אנשים שלומדים את התורה בשטחיותה העליון, ואינם יורדים לפנימיותה, אם לעצלותם והתרשלותם בזה מפני הטעות, או גרוע מזה שח"ו אינם מחשיבים ערכה של תורה, והם אומרים שאין בה טעם יותר משטחיותה העליון, ולכן אלה האנשים אין יודעים כלל ערכה של תורה ואין מרגישים כבודה ותפארתה, ולכן הוא נוזף, שגערו בו חכמים בנזיפה, לדמותו לחזיר נושא נום זהב, שנושאו ואינו מרגיש ויודע ערכה, ואף שאומר התורה היא יפה, אבל משבחה בשטחיה העליון ואינו מאמין שיש בה טעם יותר ('מסיני בא', פ"ו). לפי זה יש לבאר היטב דברי הוזהר שהובא בדברי רבינו להלן: "שאינו חס על כבוד המלך", שכבודו של הקב"ה הוא עומק התורה עד לאין שיעור, ומי שאינו עוסק בתורה בכל כוחו, הרי שהוא אינו חס על כבודו של הקב"ה ח"ו.

והנה מבואר כאן שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא 'נוזף'. מהו נוזף? ביאר רבי שמחה זיסל זיו זצ"ל מקלם ('חכמה ומוסר' ח"א מאמר קמח), שהוא כדמיון האדם המגרש את העומד לפניו ואומר לו: אין לי עסק בך, כי אתה שוטה גדול, וחרפה לעסוק עמך - כך מי שאינו עוסק בתורה הוא בהכרח 'שוטה גדול', כי אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (סוטה ג, א), ואם כן הלוא ידוע לנו 'בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין', ואחר שאינו עוסק בתורה הוא בהכרח חס וחלילה בכל שעה ושעה ברוח שטות, וכי יש שוטה גדול יותר מהאיש אשר כל שעה ושעה נכנס בו רוח שטות. ולכן נקרא 'נוזף', פירוש, מגורש אתה, וחרפה לעסוק עמך כי שוטה גדול אתה. וזוהי אמיתות כוונתם ז"ל 'מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוזף', פירוש, מרוחק מהקב"ה, כי כל התקרבות של אדם להקב"ה הוא על ידי התורה.

ביאורים

40. ואותם [מלאכים] השומרים ההולכים עמו. ואותם מלאכי השמירה ההולכים עם האדם לשמרו, שעליהם נאמר (תהלים צא, יא): 'כי מלאכיו יצוה'

ה. וכולם מכריזים עליו ואומרים תנו כבוד לצורת המלך תנו כבוד לבנו של המלך. בספר 'מגיד מישרים' (ממון ה'בית יוסף', שבו קיבץ דברים שאמר לו ה'מגיד' - הוא המלאך מן השמים שהיה רגיל להתגלות אליו ולמסור לו דברים מן השמים. וכך כותב שם הב"י בפרשת בא, בשם המגיד): "רק כי תדבק בי וביראתי ובמשנותי לא תפריד מחשבותיך אפילו רגע אחד, כי

[מלאכים] השומרים ההולכים עמו, מסתלקים ממנו. ולא עוד, אלא הם⁴¹ מכריזים לפניו: הסתלקו מסביב איש פלוני,⁴² שאינו חס על כבוד המלך.⁴³ אוי לו כי עזבוהו עליונים ותחתונים,⁴⁴ ואין לו חלק בדרך החיים. וכשהוא משתדל ועוסק בתורה ובעבודת קונו,⁴⁵ כמה שומרים מזמנים פנגדו לשמור אותו, ושכינה שוה עליו,^(ה) וכלם⁴⁶ מכריזים עליו ואומרים: תנו כבוד

אני אני המשנה המדברת בפיו, אני האם המייסרת את בניה התחזק התדבק בי כי אני וכל חיילותי סובבים אותך, ואתה בינינו כמלך בגדוד, כי אילו היה ניתן לרשות לעין לראות היית רואה מלא עיניך לכל צד כולו מלא חיילות מהם הנבראים מהבל פיה כשאתה עוסק במשנה, ואילו הם חונים סביבותך וסובבים כל חיילותי ואתה בתוך כולם כמלך בגדוד, וכלהו מכריזי ואמרי: הבו יקר לדיוקנא

ביאורים

לך לשמרך בכל דרכיך'. **41. מכריזים לפניו.** ואומרים: **42. שאינו חס על כבוד המלך.** שאינו דואג לכבוד אדונו. **43. אוי לו כי עזבוהו עליונים ותחתונים.** אוי לו כי עזבו אותו העליונים שהם הקב"ה והשכינה, והתחתונים שהם מלאכי השמירה. **44. ואין לו חלק בדרך החיים.** התורה היא מתווה לאדם דרך חיים, וכשעוזב את לימוד התורה הרי שאין לו חלק בדרך החיים. **45. כמה שומרים מזמנים.** כמה מלאכי שמירה מוכנים. **46. מכריזים עליו.** מכריזים לפניו.

מעלות התורה

עיונים

⁴⁷לְצִוְרֵת הַמֶּלֶךְ, תִּנּוּ כְבוֹד לִבְנוֹ שֶׁל
הַמֶּלֶךְ, ⁴⁸נִשְׁמֵר הוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה
וּבְעוֹלָם הַבָּא.

וּבִפְרָשֶׁת אַחֲרֵי מוֹת (ח"ג נח, א):
כְּרוֹזָא קְאָרִי כָּל יִמָּא
עֲלוּהִי, וְנִשְׁמָתָא אֶסְהִידָת בִּיה כָּל
יִמָּא וְלִילָא, אוֹרִייתָא אַרִימָת קָלָא
לְכָל עֵבֶר וְעֵבֶר, מִכְרֹזֶת וְאוֹמְרָת:
'עַד מָתִי פְתִים תֵּאֲהָבוּ פְתִי' וְכו'
(משלי א, כב), 'מִי פְתִי יִסֵּר הִנֵּה חֶסֶד
לֵב אֲמָרָה לוֹ, לִבּוֹ לִחְמוֹ בְּלַחְמִי
וְשִׁתּוֹ בִּינִין מִסְכָּתִי' (שם ט, ד-ה), וְלִית
מָאן דְּמִתְעַר כּו'.

ביאורים

⁴⁷ לְצִוְרֵת הַמֶּלֶךְ. והיינו לאותו אדם שלומד תורה ושומר על הצלם אלוקים
שבו. ⁴⁸ נִשְׁמֵר הוּא. שמור הוא.

עיונים

מעלות התורה

תרגום: ובִפְרָשֶׁת אַחֲרֵי מוֹת:
⁴⁹כְּרוֹזָא קְוֹרָא עֲלֵיהֶם
בְּכָל יוֹם, וְנִשְׁמָתָם מְעִידָה בָּהֶם בְּכָל
יוֹם וְלִילָא, ⁵⁰הַתּוֹרָה מְרִימָה קוֹלָה
לְכָל צַד וְצַד, מִכְרֹזֶת וְאוֹמְרָת:
'עַד מָתִי פְתִים תֵּאֲהָבוּ פְתִי',
⁵²'מִי פְתִי יִסֵּר הִנֵּה' ⁵³חֶסֶד לֵב אֲמָרָה

ו. עד מתי פתים
תאהבו פתי. כתב
רבנו יונה ב'אגרת
התשובה' (דרש
א, יג): כשבני אדם
פוסקים ממלאכתם
ומעסקיהם, והולכים
לבתייהם או יושבים
בקרנות והם בטלים,
או משיחים בדברים
בטלים, רעתם רבה
וחטאתם כבדה מאד,

לפי שהם מבזים את התורה, שאילו היו מאמינים שאין תכלית למתן שכרה,
למה לא ישיבו רגליהם לבית המדרש ללמוד? הלא האדם זריז ואף ברגליו
למלאכתו ולעסקיו, ויודע כי הכל בבל, ואיך ישכח חיי עולם הבא, ולא ייתן חלק
ביום מן הימים, או שעה מן השעות ללמוד, אף כי בעת ההיא בטל ממלאכתו?
ואל יאמר בלבו: עוד עת לעשות לה', לקרוא בתורה ולעסוק במצוות וצדקות
[ואם כן בינתיים יוכל להיות בטל], אֲשֶׁם הוּא, אֲשֶׁם אֲשֶׁם לָהּ' (עפ"י ויקרא
ה, יט). ואמרו חז"ל (סנהדרין צט, א): על הפסוק (במדבר טו, לא): "כי דבר ה'
בוה ואת מצותו הפר, הכרת תכרת הנפש ההיא, עונה בה", כי זה נאמר על כל
שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, שהוא בזה את דבר ה'. על כן חייב כל אדם

ביאורים

⁴⁹ כְּרוֹזָא קְוֹרָא עֲלֵיהֶם בְּכָל יוֹם. כרוז מן השמים קורא עליהם בכל יום [על מי
שאינו יגע בתורה ואינו משתדל ועוסק בה]: 'שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבְבִים', ואף על פי
שאין האדם שומע, אבל נשמתו שומעת ומעוררת את האדם (מתוך מדבש).
⁵⁰הַתּוֹרָה. וכן התורה. ⁵¹ עַד מָתִי פְתִים תֵּאֲהָבוּ פְתִי. עד מתי אתם השוטים
הנפתים מהר [על ידי מסייתים ומינים] תאהבו את הפיתויים ותתפתו אחרי
אותם הפיתויים. ⁵² מִי פְתִי יִסֵּר הִנֵּה. ועוד מכרזת התורה ואומרת: מי שאין
בו תבונה יסור ממקומו ויבוא הנה. ⁵³ חֶסֶד לֵב אֲמָרָה לוֹ. וכן תקרא למי שהוא
חסר לב מכל וכל, ותאמר לו:

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

לו, ⁵⁴לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי וּשְׂתוּ בֵּינִי לתקן מקום בביתו ללמוד שם הלכות או מקרא, כל אחד לפי ערכו, וכאשר יפנה מעסקיו, ומדי עברו ממלאכתו, יסור שמה לשנות או לקרות. ובתקנה הזאת יפליא עצה לנפשו לחשך אותה מני שחת, ויחשוב על קיצו ויבין לאחריתו, כמו שאמרו חז"ל (אבות ג, א): 'הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה וכו'. ונכון שיקנוס כל אדם עצמו בפשוט או במחצה ליתן צדקה, על כל יום שיפסע מלכת לבית המדרש ואל מקום אשר שם לו ספר אחד מספרי הקדש ללמוד שם. עכ"ל רבנו יונה.

והוסיף על כך ה'חפץ חיים' (שמיה"ל, שער התורה פ"ד, בהג"ה), וז"ל: ושמעתי מעשה על גביר אחד ובעל עסקים גדול, שפרש עצמו לגמרי מהבלי עולם לעסוק בתורת ה' יומם ולילה. וקברו עליו אחיו ובית אביו ואנשי ביתו להחזירו לענייני הראשון, ולא היטה אוזן להם, ונתייאשו ממנו. ושאלוהו האנשים המכירים אותו מכבר לעסקן גדול, באיזה אופן פעל בעצמו שלא להטות אוזן לצעקת אנשי ביתו. ויען ויאמר אליהם: התבוננתי במה שאמרו חז"ל (שבת פג, ב): אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר וגו', ופירושו: כאילו כבר מת. והיינו שיתבונן בעצמו, כאילו כבר גמר כל עסקיו שהיה בכוחו, וגם גמר בהם את ימי חייו, והביאוהו לדין לפני מלך המלכים הקב"ה על כל העניינים, שכילה בהם את זמנו להבל ולריק, ויצא חייב בדין של מעלה. והוא צועק: אוי לי, וי לי על רוע מעשי ועל רוע עניני. ואילו בתוך כך הרשוהו שירד תכף לעולם הזה ויעשה תשובה. בוודאי לא היה מתעצל אפילו רגע אחד מזה, ולא היה מטה אונזו כלל לידע מעסקי ביתו.

ואם כן יחשוב האדם בעצמו לפי עונותיו, שהיה ראוי לו למות מכבר, ואם אחרי המוות היה הקב"ה מתנהג עמו בחסד גדול, והיה נותן לו רשות שיחזור בתשובה, בוודאי לא היה מתרפה מזה אפילו רגע אחד, אם כן מה הזק עושה לו הקב"ה שהוא מאריך את ימי חייו, כדי שיעשה תשובה בחייו ממש? בוודאי צריך לזרז את עצמו בכל כוחותיו לעשות תשובה על עונותיו וללמד התורה תמיד, ועל כל פנים להיות לו עת קבוע תמיד לתורה ולא להטות אוזן כלל למי שרוצה להפריעו מזה. עכ"ד.

ביאורים

54. לכו לחמי בלחמי ושתי ביין מסבתי. אם אין לכם משל עצמיכם, בואו

ז. כל מי שמשתרל ועוסק בתורה זוכה הוא לקבל השקאה מאתו שקי של הנחל. במסכת תענית (כה, א) מספרת הגמרא על רבי אלעזר בן פדת שסיפר שבשנתו ישב עמו הקב"ה ואמרתי לו עד מתי אצטער בעולם הזה, שאני חי בעוני ודוחק. עיי"ש מה שאמר להקב"ה. ולאחר מכן אמר לו הקב"ה: "יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי

מסבתי', ⁵⁵ואין מי שמתעורר.

עוד שם (ח"ג סו, ב): **כל מאן דאשתדל באורייתא, זכי הוא לאשתקא מהנהו שקלא דנחלא.**

תרגום: עוד שם: ^(י)כל מי שמשתדל ועוסק בתורה, ⁵⁶זוכה הוא לקבל השקאה

נהורותא דמשחא אפרסמון דכיין כפרת ודיגלת, דמענגת בהו", פירוש: אתן לך בעולם הבא שלשה עשר נהרות משמן אפרסמון טהור כנהרות פרת וחיידקל, שתתענג בהם ברחיצה וטויל מזה לזה (רש"י).

וביאר הרשב"א (וכן כתב המהרש"א), שדימו את התענוג הרוחני שבעולם הבא לנהרות אפרסמון, משום שתענוג האפרסמון הוא בריחו, והריח הוא הדבר הדק שבתענוגים, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות מג, ב) שהריח הוא דבר שהנפש נהנית ממנו, ולכן יחסו את תענוג הנשמה לריח האפרסמון.

ביאורים

הנה ואכלו בלחמי ושתי היין אשר מזגתי אני. והוא ענין מליצה לומר, הלא חכמת התורה היא נחמדת מאירת עינים וחוננת דעת להוגים בה, וכאילו מכרות ואומרת: כל הרוצה ללמוד יבוא וילמד, ואם צפון לבו משכל, אני אשכילו דעה (מצוד"ד). ⁵⁵ ואין מי שמתעורר. אבל אין מי שיטה אונזו, ואין מי שיעורר את לבו לשים לב להתעוררות שמעוררים אותו מלמעלה. ⁵⁶ זוכה הוא לקבל

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

מאותו שקוי של הנחל.

בְּפָרִשֶׁת קְדוּשִׁים (ח"ג פ, ב) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: בְּתִיב (ש"א ג, יד):
'אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד
עולם, בזבח ומנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא
בדברי תורה, בגין דדברי תורה סלקין על כל קרבניו,
דכתיב (ויקרא ז, לו): 'זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת
ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים, [שקיל אורייתא]
לקביל כל קורבניו בעלמא. דכל מאן דאשתדל
באורייתא, אף על גב דאתגזר עליה עונשין מלעיילא,
ניחא ליה לקודשא בריך הוא מכל קרבניו ועליון. והאי
עונשא אתקבע, בגין דלעי בה לשמה, וקודשא בריך
הוא מתפס כהדיה. ותא חזי, לא אתדכי בר נש לעלמין,
אלא במילי דאורייתא, בגין כך, אורייתא לא מקבלין
טמאה, דכתיב (תהלים יט, י): 'יראת ה' מהורה עומדת
לעד', בגין דאיהו קנימא לאדכאה לאינון מסאבין,
ואסותא באורייתא משתבח, כמו שכתוב (משלי ג, ח):

ביאורים

השקאה מאותו שקוי של הנחל. בוורה שם הגירסא: 'זכי לאשתעשעא עם צדיקא מההוא שקוי דנחלא'. ופירושו: הוא זוכה להשתעשע עם הצדיקים שבגן עדן, מאותו השקוי של הנחל שמתענגים בהם הצדיקים.

ח. שדברי תורה עולים על כל קרבנות. במסכת מנחות (ק, א): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב (מלאכי א, יא): 'ובכל מקום מקטר מגש לשמי', אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום, מעלה אני עליהם כאילו מקטירים ומגישים לשמי".

כתב ב'אור תורה' (ליקוטים), וז"ל: דרש בכאן, שתלמידי חכמים העוסקים בתורה, הוא ממש נחשב לעבודת קרבנות אצלו יתברך, וכמו

שמצינו בקרבנות, תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים הוא חובה לציבור, ואף על פי כן כתיב (ויקרא ו, ו): 'אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה', הרי

ביאורים

'רפאות תהי לשרד'. וכתיב: 'עומדת
לעד', בגין דאיהו קנימא תדיר בהאי
דכותא, ולא אתעד לעלמין.
קדישא אתקריאת, בגין דאורייתא
איהו קדישא דסלקא על כל קדישין.

תרגום: בְּפָרִשֶׁת קְדוּשִׁים, וְזֶה
לְשׁוֹנוֹ: ⁵⁷כתוב: אם

יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה
עד עולם, בזבח ומנחה אין מתכפר,
אבל מתכפר הוא בדברי תורה,
⁵⁹משום ^(ח)שדברי תורה עולים על

שמצינו בקרבנות, תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים הוא חובה לציבור, ואף על פי כן כתיב (ויקרא ו, ו): 'אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה', הרי

⁵⁷. כתוב. בנבואה שנאמרה לשמואל על בני עלי. ⁵⁸. אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם. כתוצאה מעוונותיהם, הודיע הקב"ה לעלי (על ידי נביא) שגזר על כל צאצאיו הזכרים שימותו בצעירותם, ואינו מתכפר עוונם על ידי שיביא זבח או מנחה. ⁵⁹. משום שדברי תורה עולים על כל קרבנות. לפי שדברי תורה עולים במעלה וחשיבות על כל הקרבנות שבעולם. ובמנחות (ק, א) דורשת הגמרא מכתוב זה: "כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם".

מעלות התורה

עיונים

כָּל קִרְבָּנוֹת, דְּבָרֵיב: ⁶⁰זֹאת הַתּוֹרָה שהחיוב להעלות קרבנות בלי הפסק על המזבח שלא יהיה המזבח בטל, וכן מצינו שתקנו חז"ל (עיין שבועות יב, א) עולת קיץ למזבח, להביא ממותר הלשכה בעת שאין נדרים ונדבות, שלא יהיה המזבח בטל. והטעם, שכל קיום העולם הוא על הקרבנות כמו שאמרו בפרק בתרא דמגילה (לא, ב), שלכך תקנו אנשי מעמד לקרות במעשה בראשית בכל יום, כמו שאמר הקב"ה לאברהם אבינו (בראשית טו, ט): 'קחה לי עגלה משולשת' וכו', [כלומר, הקרבנות יכפרו עליהן (רש"י)], ואילו היה בטל רגע אחד מקרבנות, היה העולם נחרב. וכמו כן עכשיו קיים הוא בזכות התורה, שאף על פי שבקריאת שמע שחרית וערבית הוא כקרבן של שחר ושל ערבית, וקיים מצות 'לא ימוש', אף על פי כן העולם אינו מתקיים אם היו בטלים כל ישראל רגע אחד מן התורה לגמרי, וכמו שהאר"י הגאון מוהר"ח בספרו 'נפש החיים' (ש"א פט"ז, ש"ד פ"א ופכ"ה).

וזה הוא מעלה יותר גדולה בתלמוד תורה מן הקרבנות, שעבודת הקרבנות אינו אלא במקום המיוחד לכך, במקום אשר בחר בו הוא יתברך, בבית המקדש שהוא שער השמים, ושם הוא התפשטות קו האמצעי של כל העולמות, ובו השראת שכינתו והשגחתו יתברך, אבל **עסק התורה קדושתה יותר גדול**, עד שהוא יתברך נמצא בכל מקום שעוסקים תלמידי חכמים בתורה, וגורמים ששם יהיה נפתח השמים ונודחים כל החיצונים משם [על ידי שהאדם עוסק בתורה, אז הקול הזה בוקע כל הריקיעין ומפנה מקום, כי הסט"א בורחת משם (דבריו לעיל שם)], ומתקדש אותו מקום עד שיהיה ראוי להשראת שכינתו, כמו שאמרו (ברכות ח, א): 'אין לו להקב"ה בעולמו, אלא ארבע אמות של הלכה בלבד'. וזה היה טעם גלות ישראל בכל העולם, כדי להשרות הקדושה בכל מקום, וזהו תכלית הברור, שִׁבְעָר רוח הטומאה מן הארץ, שיתפשט קדושתו יתברך בכל העולם, וזה יהיה הכנה לביאת משיח במהרה בימינו, שכל זמן שלא נתפשט הקדושה בכל מקום ולא נתבער הטומאה מכל הארץ, אי אפשר לו שיבוא כידוע, וזהו שכתוב (מלאכי א, יא): 'ובכל מקום מְקַטֵּר מִגֶּשֶׁח לְשִׁמִּי'. עכ"ד.

ביאורים

60. זאת התורה לעולה ולמנחה וגו'. כיון שהקדים את התורה לכל הקרבנות הרי שהתורה עולים על כל הקרבנות.

מעלות התורה

לְעֹלָה לְמִנְחָה וְלִחְטָאת וְלִזְבֵּחַ הַשְּׁלָמִים, [הַתּוֹרָה שְׁקוּלָה] כִּנְגֵד כָּל קִרְבָּנוֹת בְּעוֹלָם. שָׁכַל מִי שִׁמְשָׁתֵּדֵל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֵף עַל גַּב ⁶¹שֶׁנִּגְזָר עָלָיו עֲנִשִּׁים מִלְּמַעַלָּה, ⁶²הוא לְנַחַת רוּחַ לְהַקְבֵּ"ה יוֹתֵר מִכָּל קִרְבָּנוֹת וְעוֹלוֹת. ⁶³וְעִנְשׁ זֶה נִקְרָע, מִשּׁוּם שִׁינֵּעַ בָּהּ לְשִׁמּוֹה, וְחֻקְבֵּ"ה מִתְפָּאֵס עִמּוֹ. וְכֵן וְרָאָה, ⁶⁴אֵין נִמְחָר הָאָדָם לְעוֹלָם, אֶלָּא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, לְכֵן, הַתּוֹרָה אֵינָה מִקְבֵּלֶת טְמָאָה, דְּבָרֵיב: ⁶⁵יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לְעַד, ⁶⁶לְפִי שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְטָהָר אֶת הַטְּמָאִים, ⁶⁷וְהִרְפּוּאָה ⁶⁸נִמְצָאת בַּתּוֹרָה, כִּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ⁶⁹רְפָאוֹת תִּהְיֶה לְשִׁרְךָ. וְכָתִיב: 'עוֹמֶדֶת לְעַד', ⁷⁰לְפִי שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת תָּמִיד בְּטָהָרָה

ביאורים

61. שנגזר עליו עונשים מלמעלה. עבור עוונותיו. **62. הוא לנחת רוח לפני הקב"ה.** כיון שמשתדל ועוסק בתורה הרי הוא עושה בזה נחת רוח להקב"ה ומוחל לו עוונותיו עבור זה, יותר ממה שהיה מוחל לו אם היה מביא קרבן עולה וחטאת. **63. ועונש זה נקרע.** גזרת עונש ההוא נקרע ומתבטל (מפרשים). **64. אין נמחר האדם.** מעוונותיו. **65. יראת ה'.** היינו התורה המביאה את האדם לידי יראת ה' (ראה זוהר בהמשך שם). **66. לפי שהיא עומדת לטהר את הטמאים.** כי היא מקוה טהרה לישראל לטהרם מעוונותיהם. **67. והרפואה.** לכל עוונותיו של האדם. **68. נמצאת בתורה.** ובאה על ידי לימוד התורה. **69. רפאות תהי לשרך.** התורה תהיה רפואה לאדם כולו (שהוא נוצר מטיבורו - 'שרך'). **70. לפי שהיא עומדת תמיד בטהרה זו וכו'.** מפרש מהו 'עומדת לעד', ואמר, שזוהי התורה שאין טהרתה מתבטלת לעולם [וכמו שאמרו במסכת ברכות (כב, א): 'אין דברי תורה מקבלים טומאה, שנאמר (ירמיה כג,

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

זו, ואין טהרה זו מתבטלת לעולם.
⁷¹ והתורה נקראת 'קדושה', ⁷² לפי
 (ב) שהתורה היא קדשה ⁷³ שעולה על
 כל הקדושות.

ט. שהתורה היא קדושה שעולה על כל הקדושות. בזוהר (ויקרא לב, ב) כתב: "ואורייתא קדושה אתקרי, דכתיב (ויקרא יט, ב) 'כי קדוש אני' ודא אורייתא". ומטעם זה אמרו בזוהר הק' (ויקרא פא א): שהתורה היא "קדושה דסליקת על כל קדושין". ולפיכך העוסק בתורה מתעלה בקדושה בדרגת קדש-הקדשים, ותלמידי דרב וכו' אתקריאו קדש קדשים (רע"מ ויקרא כט, ב).

וזה גם ענין השראת השכינה בעוסקי תורה שמזדככים בעסק התורה ומתקדשים בקדושה העליונה של התורה הק' שהיא: "קדושה דסליקת על כל קדושין" "כי קדוש אני ודא אורייתא דהיא שמא קדישא עלאה", ועל ידי זה יכול האדם להתעלות ולהתקדש שיהיה ראוי להיות משכן לשכינה הק' וכבוד ה' עליו יזרח בהשראת שכינתו, וזה ששנו חכמים (אבות ג, ו): 'עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם וכו', ומניין אפילו אחד, שנאמר: (שמות כ, כא): 'בכל מקום אשר אזכיר את שמי' אבא אליך וברכתך. הנה למדו 'אזכיר את שמי' על תלמוד תורה, לפי שהתורה הקדושה שמא קדישא עלאה, ומכח זה זוכה שהשכינה שרויה בו.

ובוודאי שמדרגות נשגבות אלו שזוכים על ידי עסק התורה הקדושה, מדרגות אלו משיגים רק באופן שלימודו בכונה הרצויה ומתקן עצמו ללמוד תורה, וכמו שאמרו (אבות ב, ב): 'התקן עצמך ללמוד תורה', ומפרש ברוח-חיים: התקן עצמך ללמוד תורה ביראת ה' קודם לה, וקודם הלימוד יתודה וידי אמיני בלב, עכ"ל.

וכתב הראשית-חכמה (שער התשובה פ"ב): וקודם שיעסק בתורה צריך

ביאורים

(כט): הלוא כה דברי כאש'. ⁷¹ והתורה נקראת קדושה. שנאמר: 'כי קדוש אני ה', וזו היא התורה שהיא שם קדוש עליון, עיי"ש בזוהר. ⁷² לפי שהתורה. קדושת התורה. ⁷³ שעולה על כל הקדושות. כי אפילו יתקדש האדם בכל

שיקדים לו החרטה והתשובה וכו', אבל מי שהוא מלא מסרחון צואת עונותיו אין תורתו נחת רוח לבוראו, והטעם, כי בעסק התורה האדם מושך השכינה עליו, ובהיותו נקי מהחטא מצאה השכינה כסא ומושב שבו תשב ותנוח, כאדם היושב בכסא מתוקן כראוי שהכסא ההוא נחת רוח לו, כן צריכה התורה כסא מתוקן למשון השכינה שתשרה בו. עכ"ל.

ואלו הם דברי הב"ח

עוד שם (ח"ג פא, ב): אין כבוד אלא תורה, אליו חפצין דאורייתא ירתין האי כבוד, ולא מפשין, דעלוהי פתיב (משלי ג, לה): 'וכסילים מרים קלון'. ומאן דלא ידע באורייתא מקרי 'בסיל', שנאמר (תהלים צב, ז): 'וכסיל לא יבין את זאת, ואין זאת' אלא תורה, שנאמר (דברים ד, מד): 'וזאת התורה'.

תרגום: עוד שם: ⁷⁴ אין כבוד

(טור אור"ח סי' מז): דכוונתו יתברך מעולם הייתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתנו בעצמות ורוחניות מקור מוצא התורה וכו', ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך, שהייתה השכינה ממש בקרבם, כי הילך ה' המה, ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה וכו'. ע"כ לשון הב"ח. (אילת אהבים).

י. אין כבוד אלא תורה אלו חכמים שבתורה שהם יורשים כבוד זה, במסכת אבות (ו, ג) אמרו: "ואין כבוד אלא תורה, שנאמר: 'כבוד חכמים ינחלו'". פירוש, שאין כבוד בא לאדם אלא מחמת עסק התורה (רש"י). והיינו משום שכבוד הבא לאדם

ביאורים

מיני קדושות, על ידי לימוד התורה יתקדש יותר. ⁷⁴ אין כבוד אלא תורה. אין אדם ראוי לכבוד אלא על שעוסק בתורה (אבות ו, ג).

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

אֵלֶּא תוֹרָה, אֵלֶּוּ חֻכִּים שֶׁבַּתוֹרָה
שֶׁהֵם יוֹרְשִׁים כְּבוֹד זֶה,⁷⁵ וְלֹא
הַטְּפִשִׁים שֶׁעָלִיָּהֶם כְּתוּב:⁷⁶ וְכִסְיִים
מֵרִים קָלוּן.⁷⁷ וּמִי שֶׁלֹּא יָדַע בְּתוֹרָה
נִקְרָא 'כִּסִּיל', שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְכִסִּיל לֹא
יִבִּין אֶת זֹאת',⁷⁸ וְאִין 'זֹאת' אֵלֶּא
תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'זֹאת הַתּוֹרָה'.

בְּפֶרֶשֶׁת אֱמֹר (ח"ג פט, ב): זִכְאִין
אֵינִין יִשְׂרָאֵל, דְּקוּדְשָׁא

מחמת דבר חיצוני, כגון
עושר או יופי, אינו ראוי
הכבוד לאדם עצמו
אלא לעושר וליופי, כיון
שאין בעושר וליופי
חלק מגופו אלא דבר
חיצוני שנתלה בו, אולם
כבוד הבא מחמת עסק
התורה ראוי הוא לאדם
עצמו, משום שהתורה
שלמד נקשרת בנפשו
ונעשית חלק ממנה
(תפארת ישראל).

רבינו שם טוב הביא
הגירסא במשנה
שם: "אין כבוד אלא
לחכמים".

המדרש שמואל (בפירושו השני), שהוא הוספת טעם במה שצריך לכבד את
החכם. והוא משום שרק החכם יורש את הכבוד האמיתי, שהוא הכבוד בעולם
הבא, וזה נרמז בפסוק במה שאמר 'נחליו' מלשון נחלה, שהוא שייך על ירושת
דבר של קיימא כעולם הבא, וכן נאמר (משלי ח, כא) 'להנחיל אוהבי יש' [וכמו
שאמרו במשנה (אבות ה, יט) 'ונוחליו לעולם הבא, שנאמר (משלי ח, כא)
'להנחיל אוהבי יש'"], וכיון שבמה שמלמד תורה הוא מנחיל ללומד מהכבוד
הרוחני לעתיד לבוא, לכן היא סיבה שיכבד אותו כאן בכבוד הגשמי.

ביאורים

75. ולא הטפשים. אבל הטפשים אינם יורשים כבוד. **76. וכסילים מרים קלון.**
ה'כסילים' הטיפשים שאינם יודעים בתורה מביאים על עצמם חרפה ובזיון.
77. ומי שלא ידע בתורה. בכת"י: כי מי שלא ידע בתורה. **78. ואין זאת אלא**
תורה. ופירוש הכתוב 'וכסיל לא יבין את זאת' שמי שלא מבין את התורה
(הנקראת 'זאת') נקרא כסיל.

יא. שהתורה כולה
שמו של הקב"ה.
במסכת ברכות (כא,
א) אמרו: מניין
לברכת התורה לפני
מן התורה, שנאמר

בְּרִיךְ הוּא אֲתֵרְעִי בְּחוּן מִכָּל עֲמִין,
וְסִגִּי רַחֲמִימוּתָא דְּלַחוּן יִהְיִי לְחוּן
אוֹרֵייתָא דְּקִשּׁוּמִי, לְמִידַּע אוֹרְחָא
דְּמִלְכָּא קִדְיָשָׁא. וְכָל מָאן דְּאִשְׁתַּדֵּל
בְּאוֹרֵייתָא, כְּאֵלֶּוּ אִשְׁתַּדֵּל בְּקוּדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא, דְּאוֹרֵייתָא כּוּלָּא שְׂמָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא,
וּמָאן דְּעָסִיק בְּאוֹרֵייתָא כְּאֵלֶּוּ עָסִיק בְּשִׁמּוֹ, וּמָאן דְּרַחֵיק
מְאוֹרֵייתָא רַחֵיק הוּא מִקּוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

תרגום: בְּפֶרֶשֶׁת אֱמֹר: אִשְׁרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִקְבִּ"ה
בְּחַר בָּהֶם מִכָּל הָעַמִּים,⁷⁹ וְגִדּוּלָה הָאֱהָבָה
שֶׁלָּהֶם שֶׁנֶּתַן לָהֶם תּוֹרַת אֱמֶת, בְּדִי לְדַעַת אֶת הַדָּרֵךְ שֶׁל
הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ. וְכָל מִי שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה, כְּאֵלֶּוּ
מִתְעַסֵּק בְּשִׁמּוֹ שֶׁל הַקְּב"ה,⁸⁰ שֶׁהַתּוֹרָה כְּלָה שִׁמּוֹ שֶׁל

ביאורים

79. וגדולה האהבה שלהם שנתן להם תורת אמת. בווהר: 'ומגו רחמימותא
דלחון'. כלומר, ומתוך האהבה שהוא אוהב את ישראל, נתן להם תורת אמת.
80. שהתורה כולה שמו של הקב"ה. שהרי התורה כולה שמוותיו של הקב"ה,
כמו שכתב הרמב"ן בהקדמה לפירושו על התורה, וז"ל: עוד יש בידינו קבלה
של אמת, כי כל התורה כולה שמוותיו של הקב"ה, שהתיבות מתחלקות לשמות
בענין אחר וכו', מלבד צירופים וגימטריות של שמות, וכבר כתב רש"י בסוכה
(מה, א ד"ה אני) ענין השם הגדול של שבעים ושנים באיזה ענין הוא, בשלושה

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

הקב"ה, וְיָמִי שְׁעוֹסֶק בַּתּוֹרָה בְּאֵלֹו
עוֹסֶק בְּשִׁמּוֹ, וְיָמִי שְׁהוּא רְחוּק מִן
הַתּוֹרָה רְחוּק הוּא מִהֶקֶבֶת.

עוֹד שָׁם (ח"ג צו, א): וְכַאֲשֶׁן חוֹלְקֵיהוֹן
דְּאֵינּוֹן דְּאַשְׁתַּדְּלִין בְּאוֹרֵייתָא
כָּל יוֹמָא, וְוִי לֹאִינּוֹן דְּלֹא מְשַׁתְּדְּלִין

(דברים לב, ג): 'כי שם השם אקרא הבו גודל לאלוקינו'. המהרש"א שם כתב: שמצא כתוב ש'כי שם ה' אקרא' וגו' הכוונה על התורה, מפני שכל התורה היא שמותיו של הקב"ה, והפירוש של 'כי שם ה' אקרא' היינו שכשיקרא בתורה שהיא שמותיו של

הקב"ה, 'הבו גודל לאלהינו', היינו שיברכו ברכת התורה. ויסוד דברי המהרש"א איתא בזוהר שהביא רבינו כאן. וכן הוא ברמב"ן על התורה בפתיחה: "עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה", ועיין שם שהאריך בזה. וכפירוש המהרש"א הובא באבודרהם (סדר תפילות חול שער השלישי), ובפירוש החרדים לירושלמי (ברכות פ"ז ה"א ד"ה כ'), ובאבודרהם מפרש שהתורה שמותיו של הקב"ה, כי מלמדת את האדם כבוד שמו של הקב"ה.

וכתב המהר"ם חגיז זצ"ל (בספרו אלה המצות): לפי שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, ולפי סוד השם ההוא היה צריך הכתוב לקצר או להאריך או לשנות מכוונת פשטי הכתובים, כי התורה היתה כתובה לפנינו דרך שמותיו בלי פיסוק תיבות ולא ניקוד ולא טעמים, וקריאתה היתה קריאה רוחנית לא גשמית, ולכן המלאכים היו מקטרגים בנתינתה לתחתונים, שנאמר (תהלים ח, ב): 'אשר תנה הודך' וגו' (עיין שבת פח, ב), עד שאמר להם הקב"ה שיש לתורה קריאה גשמית גם כן, וחזרו והודו, שנאמר (שם): 'מה אדיר שמך בכל הארץ'.

ביאורים

פסוקי יויסע, ויבוא, ויט', עכ"ל הרמב"ן. וראה עוד בספר 'בית אלוקים' למבי"ט שער היסודות פרק כ"ה, ובספר 'קול אליהו' עה"ת סוף וזאת הברכה. 81. וְיָמִי שְׁעוֹסֶק. ולכן מי שעוסק. 82. וְיָמִי שְׁהוּא רְחוּק מִן הַתּוֹרָה. שאינו מתעסק

יב. שאף על גב שהם בעולם ההוא שפתותיהם דובבות בתורה. במסכת יבמות (צז, א) אמרו: "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה (לאחר מותו), שפתותיו דובבות (מתנועעות) בקבר".

בְּאוֹרֵייתָא, דְּלִית לָהוֹן חוֹלְקָא
בְּשִׁמָּא קַדִּישָׁא, וְלֹא אֲתִידַעִין בִּיה
בְּעֵלְמָא דִּין וּבְעֵלְמָא דְּאֵתִי. וּמֵאֵן
דִּיזְכִּי כְּה פְּהֵא עֵלְמָא, זְכִי בְּעֵלְמָא
דְּאֵתִי, שְׁנַאֲמַר (ש"ה ש ז, י): 'דוֹכְב
שְׁפִתֵי יִשְׁנִים', דְּאֵף עַל גַּב דְּאֵינּוֹן
כְּהֵא עֵלְמָא, שְׁפִתֵיהֶם מְרַחֲשִׁין
בְּאוֹרֵייתָא וכו'.

תרגום: עוד שם: אשרי חלקם של אלו שמשתדלים
ועוסקים בתורה בכל יום, אוי לאלו שאין
מתעסקים בתורה, שאין להם חלק⁸³
בשם הקדוש,⁸⁴
ואינם יודעים בו בעולם הזה ובעולם הבא. ומי
שזינב כה בעולם הזה, זינב כה בעולם הבא, שנאמר:⁸⁵
'דוֹכְב שְׁפִתֵי יִשְׁנִים',^(צ)**שאף על גב שהם**⁸⁶**בעולם ההוא,**
שפתייהם דובבות בתורה.⁸⁷

ביאורים

בתורה. 83. בשם הקדוש. אין להם חלק בקדושת ה' יתברך. 84. ואינם יודעים בו. בזוהר: 'ולא אתאחדן ביה'. והיינו, ואינם נאחזים בו. 85. שזינב כה. בתורה. 86. בעולם ההוא. בעולם הזה. 87. שפתותיהם דובבות בתורה. שפתותיהם דובבות שם את התורה שלמדו ועסקו בה בעולם הזה (ראה יבמות צז, א).

מעלות התורה

עיונים

התוספות (שם צו, ב) שבאופן זה נחשב התלמיד חכם כדר בשני העולמות בבת אחת, שהרי נשמתו שוכנת בישיבה של מעלה, ושפתיו נעות בקבר כאילו הן מדברות. ורש"י במסכת בכורות (לא, ב ד"ה דובבות) כתב שדבר זה הנאה הוא לו מפני שהוא נחשב על ידי כך, במדת מה, כחי.

בודאי שאין כוונת הדברים כפשוטם, שכן שפתיו של המת בוודאי שאינן מתנועעות, במובן הגשמי של הדברים (ובפרט לאחר שהגוף נרקב). הערוך לנר מבאר שהכוונה היא לנפש התחתונה של האדם, המתלבשת בגופו בעולם הזה, והיא נשארת עמו גם בקבר לאחר מותו. (וזהו שמצאנו שחז"ל דיברו עם המתים שבקברים, ולכן גם נוהגים ללכת להתפלל במקום קברי צדיקים על כל צרה שלא תבוא, מפני קדושת השכינה השורה על נפשם). כאשר אומרים דבר שמועה מפיו של החכם בעולם הזה, הרי ה'שפתיים' של נפשו מרגישות בכך, והן "דובבות", אף על פי שהגוף כבר נרקב (ערוך לנר, בתוספת ביאור על פי מכתב מאליהו ד, עמודים 369-368; ראה שם להרחבה נוספת; ראה גם תקלין חדתין לשקלים סוף פ"ב ד"ה רוחשות; הקדמת הפלאה לכתובות אות ט).

לביאורים נוספים - עיין חידושי אגדות למהר"ל, ומהרש"א.

עיונים

מעלות התורה

[לז]

א. הרי הוא כפורש
מן החיים. כתב ב'אור
תורה' (ליקוטים אות
נה): ובאמת היצר

בְּפֶרֶשֶׁת בְּהַעֲלוֹתָהּ (ח"ג קמח, ב):

וְכָאֵה חוֹלְקִיהוֹן
דְּיִשְׂרָאֵל, דְּקוֹדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֲתֵרְעִי בְּהוֹן, וְיַחֲיֵב לֹון
אוֹרֵייתָא דְקָשׁוּט, אֵילָנָא דְחַיִּי, דְּבִיחַ יָרִית בְּר נֶשׁ חַיִּין,
בְּעֵלְמָא דִּין וּבְעֵלְמָא דְאֵתִי, דְּכָל מָאן דְּאִשְׁתַּדֵּל
בְּאוֹרֵייתָא וְאֶחֱיד בֵּה, אֶחֱיד בְּחַיִּין. וְכָל מָאן דְּשִׁבִּיק
מִלִּין דְּאוֹרֵייתָא וְאֶתְפָּרֵשׁ מִינָהּ, כְּמָאן דְּאֶתְפָּרֵשׁ מִחַיִּין,
דְּאִיְהִי חַיִּין וְכָל מִלְּהָא חַיִּין, דְּכִתִּיב (משלי יד, כב): 'כִּי
חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם' כו'.

תרגום: בְּפֶרֶשֶׁת בְּהַעֲלוֹתָהּ: אֲשֶׁרִי חֲלָקִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל,
שֶׁהֵקֵפָ"ה בְּחַר בָּהֶם, וְנָתַן לָהֶם תּוֹרַת אֱמֶת,
1 עֵין חַיִּים, שֶׁבָּהּ יוֹרֵשׁ הָאָדָם חַיִּים, בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם
הַבָּא, שֶׁכָּל מִי שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל לְעוֹסֵק בְּתוֹרָה 2 וְנִינְאָחַז בֵּה, 3 אֶחָז
בְּחַיִּים. וְכָל מִי שֶׁעוֹזֵב דְּבָרֵי תוֹרָה 4 וּפּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה, 5(א) הָרִי

ביאורים

1. עֵין חַיִּים. שהוא סוד עץ החיים, שהאוכל ממנו חי לעולם. 2. וְנִינְאָחַז בֵּה. מי שהוא אוֹחֵז בְּתוֹרָה ואֵינוֹ מִרְפֵּה מִמֶּנָּה. 3. אֶחָז בְּחַיִּים. הוא אֶחָז בְּחַיִּים העליונים. 4. וּפּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה. כל מי שנפדר מעסק התורה. 5. הרי הוא כפורש

מעלות התורה

עיונים

הוא כְּפֹרֶשׁ מִן הַחַיִּים, ⁶מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיִּים ⁷וְכָל דְּבָרֶיהָ חַיִּים, ⁸דִּכְתִּיב: ⁹כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם.

הרע מסית את האדם לבטלו מתלמוד תורה יותר מכל המצוות שבתורה, וצריך מלחמה גדולה וגבורה יתרה לעמוד כנגדו, ועל זה אמרו

(סוכה נב, ב): 'יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו' וכו'. שמי שמבטל מתלמוד תורה חשוב כמת, ואין לו חיים לא בעולם הזה ולא בעולם הבא [וזהו 'ומבקש להמיתו', על ידי שיבטלנו מן התורה שהיא חיות האדם]. כי החיות של האדם הוא תלוי בהבל פיו יתברך, שבו מחיה את הנבראים [והבל פיו יתברך הוא התורה (רמ"ג)], ובלעדי זה בטל המציאות לגמרי. ולכן הרשעים בחייהם קרויים מתים (ברכות יח, ב), כי אין להם שורש במקור החיים, רק מהסטרא אחרא אשר יש שם ניצוץ קטן מסטרא דקדושה לקיומם, כמו שנאמר (תהלים קג, יט): 'ומלכותו בכל משלה'.

ולכן התורה נקראת אמ"ת [אמת - זו תורה, שנאמר (משלי כג, ג): 'אמת קנה ואל תמכור' (ברכות ה, ב)], שכל זמן שקשור ביחודו יתברך שהוא אות א', אז הוא חי וקשור בו יתברך, כמו שכתוב (ישעיה מד, ו): 'אני ראשון' - בעבר, 'ואני אחרון' - בעתיד, 'ומבלעדי אין אלהים' - בהווה, שהוא עיקר שם הוי"ה [כמו שכתב בשו"ע או"ח ס"ה: כשיזכיר השם, יכוין פירוש כתיבתו ביו"ד ה"א שהיה והוה ויהיה (רמ"ג)], והוא נרמז בתבת אמ"ת, שא' הוא ראשון לאותיות, מ' באמצע, ת' בסוף (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"א). אבל כשנסתלק מקשר יחודו, על ידי ביטול תורה, אז נסתלק הא' ונשאר 'מת'. ולכן אמרו שמבקש להמיתו, ואי אפשר לעמוד נגדו בלעדי עזרו יתברך, עכ"ד.

ביאורים

מִן הַחַיִּים. נחשב לו כאילו נפרד מהחיים העליונים. ⁶מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיִּים. לפי שהתורה בכללותה היא חיים. ⁷וְכָל דְּבָרֶיהָ חַיִּים. וכל דבריה בפרטות הם חיים. ⁸דִּכְתִּיב. לגבי שבחה של התורה הקדושה. ⁹כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם. המוצא חכמות התורה המה לו לחיים (מצו"ד).

מעלות התורה

בְּפֶרֶשֶׁת שֶׁלַח לָךְ (ח"ג קנט, ב): הִקְפָּ"ה מִשְׁבַּח בְּאוֹרֵייתָא: אֲזִילוּ בְּאוֹרְחִין, אֲשֶׁתִּדְּלוּ בְּפוֹלְחָנִי, וְאַנָּא מַעְלָא לָכוֹן לְעִלְמִין טָבִין וְלְעִלְמָא עֲלָאִין. 'עֲלוּ זֶה בְּנִגְב' (במרבר יג, יז), אֲשֶׁתִּדְּלוּ בְּאוֹרֵייתָא, וְתַחֲמוֹן דְּהִיא קְיָמָא קְמִיכוֹן, וּמִנָּה תִּנְדְּעוֹן לִי.

תרגום: בְּפֶרֶשֶׁת שֶׁלַח לָךְ: הִקְפָּ"ה מִשְׁתַּבַּח בְּתוֹרָה ¹⁰וְאוֹמֵר: לָכוּ בְּדַרְבֵּי, ¹¹הֲשִׁתִּדְּלוּ בְּעִבּוּדֵי, וְאֲנִי מִבֵּיא אֶתְכֶם ¹²לְעוֹלָמוֹת טוֹבִים וְלְעוֹלָמוֹת עֲלִיוֹנִים. ¹³עֲלוּ זֶה בְּנִגְב' - הִתְעַסְקוּ בְּתוֹרָה, ¹⁴וְתִרְאוּ שֶׁהִיא קְיָמָת וְעוֹמְדָת לְפָנֶיכֶם, ¹⁵וּמִמֶּנָּה תִּדְּעוּ אוֹתִי.

עוֹד שָׁם (ח"ג קסו, ב): 'אֵילָת אֱהָבִים וְיַעֲלֵת חַן' (משלי ה,

ביאורים

¹⁰וְאוֹמֵר. לישראל. ¹¹הֲשִׁתִּדְּלוּ בְּעִבּוּדֵי. עסקו בעבודתי. ¹²לְעוֹלָמוֹת טוֹבִים וְלְעוֹלָמוֹת עֲלִיוֹנִים. בעולם הבא. ¹³עֲלוּ זֶה בְּנִגְב' הִתְעַסְקוּ בְּתוֹרָה. הנה נגב הוא בימין, ורצה לומר - היתעסקו בתורה שניתנה ביד ימין של הקב"ה, שנאמר (דברים לג, ב): 'מִימִינוֹ אֵשׁ דֶּת לִמּוֹ'. ועוד 'עלו זה בנגב', היינו על ידי שתהיו נגובים ויבשים ומנועים מתאוות עולם הזה הגשמי, תזכו לתורה (מתוק מדבש). ¹⁴וְתִרְאוּ שֶׁהִיא קְיָמָת וְעוֹמְדָת לְפָנֶיכֶם. בזוהר הגירסא: 'ותחמוֹן דהא היא קיימא קמייכו'. ופירושו: ותראו שהיא תתקיים בידכם על ידי שתבינו אותה היטב. ¹⁵וּמִמֶּנָּה תִּדְּעוּ אוֹתִי. על ידי עסק התורה תזכו להידבק בדרכי

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

יט), אֲוִרֵייתָא נְהִירָא דְכָל עֲלָמִין, כְּמָה יָמִים וְנֶחְלִים מְקוֹרֵין וּמְבוּעֵי אֶתְפֶּשֶׁט מִינֶה. מָה אִימָא לְגַבְהָ, כּוֹלְהוֹן קִימִין עֲלֶיהָ, עֲלָאִין וְתַתָּאִין, 'אֵילַת אֱהָבִים וַיַּעֲלֶת חֵן' לְגַבְיָה עֲלָאִין וְתַתָּאִין. מֵאֵן זָכִי לִיקְרִיָּה דִּילָךְ כְּדָקָא יָאוּת, וּמֵאֵן יָכִיל לְמִימַר וּלְגַלְאִין סְתָרֵין וּגְנִיזִין דִּילָךְ.

תרגום: ¹⁶עוד שם: ¹⁷אֵילַת אֱהָבִים וַיַּעֲלֶת חֵן, תּוֹרָה הִיא הָאוֹר שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, כְּמָה יָמִים וְנֶחְלִים מְקוֹרוֹת וּמְבוּעֵים ¹⁸מִתְפַּשְּׁטִים מִמֶּנָּה. מָה אוֹמַר בְּשִׁבְלָךְ, ¹⁹בְּלֶם עוֹמְדִים עֲלֶיהָ, עֲלִיּוֹנִים וְתַתְּחוֹנִים, 'אֵילַת אֱהָבִים וַיַּעֲלֶת חֵן' ²⁰עַל עֲלִיּוֹנִים וְתַתְּחוֹנִים. ²¹מִי

ביאורים

ה', וכמו שכתוב 'ובו תדבק'. ¹⁶ עוד שם. בכה רבי שמעון וגעה בבכי, פתח ואמר מה שכתוב בשבחה של התורה הקדושה. ¹⁷ אֵילַת אֱהָבִים וַיַּעֲלֶת חֵן. התורה תהיה בעיניך כאילה האהובה, והיא תהיה מעלת חן בעיניך (מצו"ד). ¹⁸ מִתְפַּשְּׁטִים מִמֶּנָּה. לכל הצדדים. ¹⁹ כולם עומדים עליה. על התורה הקדושה עומדים עליונים ותחתונים [והיינו שכל עולם תחתון יונק מהעולם העליון ממנו, והתורה הקדושה היא עליונה מכולם, וכולם יונקים ממנה ומכוחה]. ²⁰ עַל עֲלִיּוֹנִים וְתַתְּחוֹנִים. אהובה ויעלת חן גם על התחתונים וגם על העליונים. ובזהר הגירסא: 'עלאין ותתאין רחימא דילך'. פירוש, העליונים והתחתונים הם אוהבין. ²¹ מִי זֹכֶה לְכַבֹּד שֶׁלךְ כְּרֹאִי. בזהר הגירסא: 'מֵאֵן יֹכִי לִינְקָא מִנָּךְ כְּדָקָא יָאוּת', ופירושו: מי יזכה לינק ממך כראוי.

ב. ומי יכול לומר ולגלות הנפטרות והגנוזות שלך. באמת - אומר רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל - טעות בידינו באופן הבנתנו את מושג התורה. כי דומה בעינינו שיודעים ומבינים אנו מהו תורה. הנה לומדים אנו מסכת מסוימת ונראה לנו שזה כל התורה, ובמחשבה נוספת נאמר שש"ס ופוסקים הוא הנקרא התורה, ויתר על זה אין לנו הבנה וידיעה כלל. והסיבה להבנה זו כי אין לנו אלא מה שעיינו רואות, ולכן

זֹכֶה לְכַבֹּד שֶׁלךְ כְּרֹאִי, ^(ב)וּמִי יָכֹול לֹאמַר וּלְגַלּוֹת הַנִּסְתָּרוֹת וְהַגְנוּזוֹת שֶׁלךְ.

ובכפרשת קרח (ח"ג קעו, א):
'הַנֶּחֱמָדִים מִזֶּהב וּמִפֶּזֶז רַב' (תהלים יט, יא), כְּמָה עֲלָאִין אֲנִי מְלִין דְּאוֹרֵיתָא, וְקִירִין אֲנִי, תֵּאבִין אֲנִי לְעִילָא, תֵּאבִין אֲנִי לְכָלָא, בְּגִין דְּאִיהִי שְׂמָא קְדִישָׁא, וְכָל מֵאֵן דְּאֶשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרֵיתָא, אֶשְׁתַּדֵּל בְּשְׂמָא קְדִישָׁא, אֶשְׁתַּזִּיב

אין לנו הבנה בדברים שמעבר לזה, ולכן אין אנו מסוגלים לתת מימד רוחני להבנת התורה. אבל האמת היא שהתורה רחבה מני ים והיא ללא תכלית וגבול כלל, וכשם שאין אנו יודעים במהותו של הקב"ה מפני שאין בכוח שום נברא להשיג זה, כן איננו מבינים מהותה של התורה. והנה כבר אמר הגר"א ז"ל ש"בעשרת הדברות כלול כל התורה כולה, ובאות ב' ד'בראשית' גם כן כלול כל התורה כולה!" היש לנו הבנה ומושג בדברים אלו. אצלנו ההבנה בתורה היא חיצונית גרידא, אנו רואים בתורה רק את הלבוש המתגלם לעיינו. אבל באמת התורה היא בריאה חדשה שנבראת כמה וכמה דורות קודם בריאת העולם. אלו הדברים הם ההבנות האמיתיות החייבות להיות לנו בדמותה של תורה ('אור יחזקאל', תורה ודעת, עמ' כג).

באבות דרבי נתן (כה, ב) מובא שאמר רבי אליעזר הגדול: "אילו היו כל הימים

מעלות התורה

עיונים

דיו וכל קנים קולמוסין וכל בני אדם לבלרים, אינם יכולים לכתוב מה ששנית מרבותי, ומה שלמדתי לא חסרתי מרבי אלא ככלב המלקק מן הים". רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, התעורר רבות ממאמר זה, דהנה נוראות להתבונן בגודל התורה שלמד רבי אליעזר, ועל זה אמר רבי אליעזר שבנוגע לרבו לא חסר ממנו, דהיינו, שלא הספיק ללמוד אלא ככלב המלקק מן הים. ועל כרחק צריך לומר, שההבדל בין התלמיד לרב רחוק ועמוק לאין שיעור שהרי הוא כעולם אחר לגמרי. דוגמא לדבר מה שביאר הסבא מקעלם ז"ל בביאור דברי הגמרא (שבת קיב, ב) "אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים" וכו'. שחז"ל באו להגדיר לנו את המהות וההבדל בין ראשונים לאחרונים, שאינם רק הבדלי דרגות ומעלות, אלא הם מושגים אחרים לגמרי, וכדוגמת ההבדל בין מלאך לאדם שזה הבדל מציאות אחר לגמרי, כמו כן ההבדל בין רב לתלמיד הוא מציאות ועולם אחר לגמרי.

אמנם יש להעיר בזה, והא רבי אליעזר למד מרבו רבן יוחנן בן זכאי במשך זמן מוגבל, ואם כן היאך יתכן שאין בשום אופן אפשרות לכתוב את התורה שלמד מרבו, והלא כל דבר מוגבל בזמן אפשר לכותבו במשך אותו זמן שנאמר? אלא צריך לומר, דהנה התורה מורכבת מכללים רבים, וכל כלל כולל בתוכו פרטים רבים לאין שיעור, ואף הפרט גופא גם כן נעשה כלל לכמה ענינים ופרטים הכלולים בתוכו, ומהם לפרטים ולפרטי פרטים הנלמדים מאותם הכללים לאין שיעור. וכפי שכתב רבינו שבכל מצוה ובכל דיבור מדברי התורה כולה נכלל כל התורה כולה, והיינו שהתורה מורכבת מכללים ופרטים רבים, ואם כן יש לומר, שרבי אליעזר למד מרבו רבי יוחנן בן זכאי את הכללים, אמנם הפרטים הנמצאים באותם הכללים - הם רבים לאין שיעור. ולכן לא הייתה שום אפשרות לכתוב את התורה - דהיינו את פרטי התורה שנלמדו מאותם הכללים שלמד מרבותיו. וזו כוונת דברי רבי אליעזר לו היינו רוצים לכתוב את הפרטים הנלמדים מתורת רבן יוחנן בן זכאי לא היו מספיקים כל הסופרים שבעולם לכותבם ('אור יחזקאל', תורה ודעת עמ' כה).

ב'אור תורה' (אות ג') ביאר את דברי הזהור שהביא רבינו: "ומי יכול לומר ולגלות הנסתרות והגנוזות שלך", וז"ל: "התורה שהיא 'עץ חיים' (משלי ג, יח), הפרי שבה הוא עיקר התורה [שפירות עץ החיים הם דיבורי התורה], ובתוכה גרעינים לצמוח עוד איל. והענין בזה, כמו שכתבתי במקום אחר באריכות, על פסוק

עיונים

מעלות התורה

מבולָהו, אֲשֶׁתִּיב בְּעֶלְמָא קְדִין
ובְּעֶלְמָא דְּאֲתִי. וְכָל מָאן דְּאֲשֶׁתִּדֵּל
בְּאֻרֵּיתָא אֶחִיד בְּאִלְנָא דְּחִי,
פִּינָן דְּאֶחִיד בְּה, בְּכֹלָא אֶחִיד,
דְּכְתִיב (משלי ג, יח): 'עֵץ חַיִּים הִיא
לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְכָל מָאן דְּאֲשֶׁתִּדֵּל
בְּאֻרֵּיתָא, חִירוּ אֵית לִיה מְכֹלָא,

(קהלת א, ט) 'אין כל חדש תחת השמש', שבעת שברא הוא יתברך שמו העולם, אז הוכן כבר כל מה שעתידי להיות בכל זמן שית אלפי שנים דהוה עלמא, שששת ימי בראשית הם נגד ששה אלפי שנים, ובכל דבר יש בתוכו מה שעתידי להיות, כמו שבגרעין

של כל פרי יש בו אילן שלם עם ענפים ושרביטין ועלים ופירות, כמו שכתבו חכמי הטבע בזה, ורק הם בכח ולא בפועל. והנה כמו כן הוא בתורה, שהתורה הכתובה לפנינו היא השורש, כמו שהיה בתחילת הבריאה כל העולמות בכללם ובפרטם [דכד ברא קוב"ה עלמא, אסתכל באורייתא וברא עלמא (זוהר ח"ב קסא, א), וכמו שבששת ימי בראשית נכלל כל מה שיתחדש בבריאה בכל יום מששת אלפי שנים, כך התורה הכתובה היא שורש לכל מה שעתידי לחדש בה בכל הדורות, וכלהלן (רמ"ג)], ובכל פרט ופרט שבתורה נכלל כל התורה שעתידי להתחדש בכל עת, על ידי חכמי הדור בכל עת ובכל זמן. וכפי ערך חידוש משה בראשית, שבכל עת הוא הנהגה חדשה וחידוש בבריאה, מה שלא היה מקודם, שאין לך יום דומה לחבירו ולא שעה ולא רגע דומה לחברתה. כמו כן בכל עת, התורה מתחדשת. והכל כלול כבר בתורה שנתנה למשה מסיני, כמו שאמרו במסכת מגילה (יט, ב): מאי דכתיב (דברים ט, י): 'ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר', מלמד שנתנה למשה וכו' וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. וכפי התחדשות הנשמות שבכל דור, כך הם חידושי התורה, מה שכל אחד קיבל כבר חלקו בסיני. וכמו שבאדם הראשון נכללו כל הגופים העתידיים להִלָּךְ עד סוף כל העולם, כמו כן במתן תורה בהר סיני, אז היו כל הנשמות, כמו שכתוב (שם כט, יד): 'כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום וכו' ואת אשר איננו פה עמנו היום', וכולם קבלו חלקם בתורה כפי הראוי להם". עכ"ל.

מעלות התורה

חירו איהו ממותא, בגין דחירו עילאָה שרֵיא ואַחיד ביה.

תרגום: ובפרשת קרח: ²²הנחמדים מזהב ומפז רב', ²³כמה עליונים הם דברי התורה, ²⁴יקרים הם, נחמדים הם לעליונים, נחמדים הם לכל, ²⁵לפי שהתורה היא שם קדוש, ²⁶וכל מי שמשתדל ועוסק בתורה עוסק בשם הקדוש, ²⁸ניצל מן הכל, ²⁹ניצל בעולם הזה ³⁰ובעולם הבא. וכל מי שמשתדל ועוסק בתורה אֶתוּ בְּעֵין הַחַיִּים, כִּיּוֹן שְׁאַחֲזוּ בָּהּ, הוּא אֶתוּ

ביאורים

22. הנחמדים מזהב ומפז רב. דברי התורה יתירים על כל תענוגי העולם הזה, כי הם דברים שהמשכילים חומדים אותם יותר מזהב ומפז, כי הזהב והפז אינם מביאים תועלת אלא בעולם הזה, אבל התורה מועילה לאדם בעולם הזה ובעולם הבא, וכמו שאמרו חז"ל (אבות ו, י) שבשעת פטירתו של אדם אין מלווים אותו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד. 23. כמה עליונים. וחשובים. 24. יקרים הם. בזהרה: כמה יקרים הם. 25. לפי שהתורה היא שם קדוש. לפי שדברי התורה הם שם קדוש, וכמו שכתבנו לעיל בשם הרמב"ן בהקדמה לביאורו על התורה, שכל התורה היא שמותיו של הקב"ה. 26. וכל מי שמשתדל ועוסק בתורה. עם היות שיהיה בהלכה או איזה ענין אחר. 27. עוסק בשם קדוש. הרי שהוא עוסק בשם הקדוש. 28. ניצל מן הכל. והוא ניצל מכל הרעות, מצד מעלתה ויקרותה. ומפרש -. 29. ניצל בעולם הזה. בעולם הזה הגשמי מכל צרות ורעות. 30. ובעולם הבא. ותנצל נשמתו בעולם הבא בשעת הדין מכל המקטרגים.

עיונים

מעלות התורה

ג. מי שעוסק בתורה יש לו חרות מן הכל. במסכת אבות (אבות ג, ה) אמרו: "כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ". וכתב שם רבינו יונה ז"ל: 'כל המקבל עליו עול תורה' וכו', אחר שעושה תורתו עיקר ומלאכתו עראי, הקב"ה ישמרהו מכל דבר רע שלא יצטרך לבטל מלמוד התורה, ולא ייתן בלב העריץ [המושל] הלוקח נפשות לעשות מלאכתו לקחת את זה וינצל ממלאכת העריצים. 'ועול דרך ארץ' - לא יצטרך לעשות מלאכה הרבה לצורך פרנסתו ובמעט יספיק לו לכדי חיותו, כי מלאכת הצדיק מתברכת ונפשו שמחה בחלקו. 'וכל הפורק ממנו עול תורה נותנים לו עול מלכות' - שהוא חושב לעשות מלאכתו הרבה אם יניח מלאכת התורה, וה' יתברך יפר מחשבתו ויתן בלב המלך לקחתו לעשות מלאכה לו, כי 'פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ יטנו' (משלי כא, א). 'ונותנין עליו עול דרך ארץ' - שהוא נודד וטורח אחר מחייתו ולא יוכל לעוצאה. גם כי ימצאנה, לא ישמח בחלקו, וכל ימיו להבל ייגע להעשיר, להוסיף עושר על עושר, וכענין שנאמר 'אוהב כסף לא ישבע כסף' (קהלת ה, ט), ונמצאו כל ימיו יוצאים בעמל ויגיעה ולא תהיה לו מנוחה לעולמי עד. עכ"ל.

ביאורים

31. עין חיים היא למחזיקים בה. התורה נותנת חיים לכל לומדיה, וכוונת 'חיים' כאן היינו כל הטובות והחירויות כולם. 32. חרות מן הכל. מכל מיני עבדות ושעבודים. 33. חרות מן המיתה. דהיינו מאחזות הקליפות שהם דרגא דמותא (מתוק מדבש). 34. לפי שהחרות שורה עליו. לפי שמדת החירות שורה עליו, ודבר זה מגן עליו ושומר עליו מהכל. 35. ואחוז בו. והוא אחוז באותה מידה עליונה [ועליה נאמר בחז"ל (אבות ו, ג): 'המהכתב מכתב אלוקים הוא חרות על הלוחות' (שמות לב, טז), אל תיקרי 'חרות' אלא 'חרות'].

מעלות התורה

עיונים

בְּפֶרֶשֶׁת חֻקַּת (ח"ג קעט, ב): תָּא חֲזוּ, מִלֵּין דְּאִוְרִיתָא קִדְּשִׁין אִינוּן, עַלְאִין אִינוּן, מְתִיקִין אִינוּן, שְׁנַאָמַר (תהלים יט, יא): 'וּמִתּוּקִים מְדִבֵּשׁ'. וּמֵאֵן דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּאִוְרִיתָא, בְּאֵלֹו קָאִים כָּל יוֹמָא עַל טוֹרָא דְּסִינִי וּמִקְבֵּל אִוְרִיתָא, שְׁנַאָמַר (דברים כז, ט): 'הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם'.

תרגום: בְּפֶרֶשֶׁת חֻקַּת: בָּא וְרָאָה, דְּבָרֵי הַתּוֹרָה קִדְּוִשִׁים הֵם, עֲלִיוֹנִים הֵם וּמִתּוּקִים הֵם, שְׁנַאָמַר: ³⁶וּמִתּוּקִים מְדִבֵּשׁ. וּמִי

וב'נפש החיים' (שער ד' פרק ט"ז) כתב: שמה שאמרו חז"ל שמעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, בכלל זה כל שאר ענייני העולם המונעים תמידות עסק התורה, ולאו דווקא עול הפרנסה והמלכות בלבד, אלא כל שאר ענייני העולם למיניהם המונעים ממנו עסק התורה, גם את אלו מעבירים מעליו. וכפי ערך הקיבול אשר יקבל עליו עול תורה באמת ובכל כוחו, כן לפי זה הערך יסירו ויעבירו ממנו טרדות עניני זה העולם. והשמירה העליונה חופפת עליו, ומזונותיו מוכנים לו תמיד בלא שום עמל ויגיעה מועטת עליהם, ולא עוד אלא שהקב"ה ממציא לו מזונותיו בכל יום ויום שנאמר (משלי לא, טו): 'ותתן טרף לביתה'.

עכ"ל.

ביאורים

36. ומתוקים מדבש. ומתוקים למכירים את מעלתם (של דברי התורה) יותר מדבש וממתק חלות הדבש, שהדבש אינו ערב אלא בשעת אכילתו, אבל דברי תורה ככל אשר יוסיף האדם לעסוק בהם כך תגדל התועלת שבהם (רש"י),

עיונים

מעלות התורה

שְׁמִשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, ³⁷בְּאֵלֹו ³⁸עוֹמֵד בְּכָל יוֹם עַל הַר סִינִי וּמִקְבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, שְׁנַאָמַר: ³⁹הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם'.

ובְּפֶרֶשֶׁת בְּלֶק (ח"ג ריב, א): בְּמָה חֲכִיבִין מִלֵּין דְּאִוְרִיתָא, וּכְמָה חֲכִיבָה אִוְרִיתָא קְמִיָּה קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּאִוְרִיתָא לָּהּ קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְכַנּוּהִי.

תרגום: ובְּפֶרֶשֶׁת בְּלֶק: ⁴⁰בְּמָה

ד. כמה חכמים ואהובים דברי התורה. כשם ששקולה מצות תלמוד תורה של כל תיבה ותיבה כנגד כל המצוות, בגודל זכותה ושכרה [כמבואר בשנות אליהו פ"א דפאה], כך שקולה כנגדן בהארת וזיכור הנפש, כמו שכתב בספר 'נפש החיים' (ש"ד פ"ל) וז"ל: ועוד זאת, יתירה התורה הקדושה ביתרון אור ותוספת קדושה גם על כל המצוות כולן ביחד, שגם אם קיים האדם כל התרי"ג מצוות בשלימות האמיתית

כראוי, בכל פרטיהם ודקדוקיהם ובכוונה וטהרה וקדושה - אשר אז נעשה האדם כולו בכל אבריו ופרקיו וכל כוחותיו מרכבה גמורה שתשרה עליהם הקדושה עליונה של המצוות כולן - עם כל זה אין ערוך ודמיון כלל קדושת ואור המצוות לגודל עוצם קדושת ואור התורה הקדושה אשר תופיע נהרה על האדם העוסק

ביאורים

אבע"ז ורד"ק). **37. כאילו.** נחשב לו כאילו - **38. עומד בכל יום על הר סיני ומקבל את התורה.** כי דיבורי ועסקי האדם בתורה אינם נותנים בה עביות שתחלש קדושתה, לכן אפילו היום אחר כמה אלפים שנה ממתן תורה, היא בקדושתה כאילו היום ניתנה על הר סיני (מתוך האור). **39. היום הזה נהיית לעם.** ופירש רש"י: בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית. **40. כמה**

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

חֲבִיבִים וְאַהֲבִים דְּבָרֵי הַתּוֹרָה, וְכַמָּה חֲבִיבָה וְאַהֲבָה הַתּוֹרָה לִפְנֵי הַקֶּבֶד⁴¹, שְׁהוֹרִישׁ אוֹתָהּ הַקֶּבֶד לְבָנָיו.

עוֹד שָׁם (ח"ג רב, א): פֶּתַח וְאָמַר: 'כִּי תִצּוֹר אֶל עִיר' כו' (דברים כ, יט), וְכַאֲךָ חוֹלְקִיהָ מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרֵייתָא תְּדִיר. מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדֵּל בָּהּ, מִזֶּה כְּתִיב בֵּיהּ (תהלים א, ב-ג): 'כִּי אִם

בה כראוי. כי ראשית דרכה בקדש הוא הגבה למעלה מעלה משורש הקדושה ואור העליון של המצוות כולן יחד כנ"ל, וזה שאמרו במסכת אבות (ו, א): 'ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים', היינו על כל מעשי המצוות כולן, וכן אמרו בירושלמי פ"א דפאה שכל המצוות אינן שוות לדבר אחד מן התורה. עכ"ל. ובספר דרך ה' (ח"ד פ"ב) כתב חז"ל: בכלל

חֲבִיבִים וְאַהֲבִים דְּבָרֵי הַתּוֹרָה. על לומדיה. **41. שְׁהוֹרִישׁ אוֹתָהּ הַקֶּבֶד לְבָנָיו.** כמה חביבה היא התורה שהוריש אותה הקב"ה לכנסת ישראל, כמו שכתוב (דברים לג, ד): 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', ואין אדם מוריש לבניו אלא מה שאהוב ויקר אצלו ביותר, ומזה שהוריש הקב"ה לבניו את התורה,

ה. כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. במסכת עבודה זרה (יט, א) דורש רבא מפסוק זה: "בתחילה (קודם שלמד, התורה) נקראת על שמו של הקב"ה, ולבסוף (לאחר שלמד) נקראת (התורה) על שמו, שנאמר: 'בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'". והיינו, שבתחילה התורה נקראת 'תורת ה' ואחר כך נקראת 'תורתו' של אותו תלמיד שטרם בה (רש"י).

בספר 'מכתב מאליהו' (ח"ג עמ' 13) ביאר, חז"ל מגלים לנו, שאם אדם טורח בלימודו, והוגה בתורה יומם

וְתוֹרַת ה' חֲפָצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה, וְהָיָה כְּעֵין שְׁתוּל עַל פִּלְגֵי מִים אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֲלֵהוּ לֹא יִבּוֹל וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ, אֲמַאי כְּמִיךָ דָּא לְדָא, אֶלָּא מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרֵייתָא יוֹמָם וְלַיְלָה, לֹא לִיהוִי בְּאֶעָא וּבִישָׁא, אֶלָּא כְּמֵאֵן, כְּעֵין שְׁתוּל עַל פִּלְגֵי מִים' כו'.

תרגום: עוֹד שָׁם: פֶּתַח וְאָמַר: 'כִּי תִצּוֹר אֶל עִיר' כו', אֲשֶׁרִי חֲלָקוֹ שָׁל מִי שְׁמִשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה תְּמִיד. מִי שְׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה, מִזֶּה כְּתוּב בּוֹ: (ה') בִּי אִם ⁴²בְּתוֹרַת ה'

ולילה, נעשית התורה קנין בנפשו, עד שממלאה את כל תוכן חייו, ולכן 'נקראת על שמו', כי 'שם' מציין את התוכן הרוחני, כידוע. על תחילת ברכות התורה: 'אם בחוקתי תלכו' (ויקרא כו, ג), פירש רש"י: "יכול זה קיום המצוות, כשהוא אומר 'ואת מצוותי תשמרו', הרי קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים 'אם בחוקתי תלכו' - שתהיו עמלים בתורה". עיי"ש. בכך

ביאורים

וראים את יוקרתה וחשיבותה. **42. בתורת ה' חפצו.** רצונו ללמדה ולעשותה.

מעלות התורה

עיונים

חֲפֻצּוֹ וּבְתוֹרָתוֹ⁴³ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה,
וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם⁴⁶
אֲשֶׁר פָּרִיו יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא⁴⁷

פותחת התורה את פרשת הברכות, כיון שכל הברכות מותנות בקנין התורה, והרי התורה נעשית קנין

בנפש האדם רק על ידי עמלה של תורה.

וכן על פתיחת התוכחה פירש רש"י: "ואם לא תשמעו לי" – להיות עמלים בתורה" וכו', עיי"ש. חסרון העמל גורר אחריו את נפילת שבעת המדרגות, עד לדיוטה התחתונה כמפורש שם ברש"י (פסוק טו, עיי"ש), כי על ידי חסרון העמל מתרופף אצל האדם קנין התורה, והתורה יוצאת מליבו ח"ו, וזה שורש לכל תוצאות החמורות המוזכרות בתוכחה.

עבודתנו היא איפוא לעמול בתורה בדרך עסק וטורח, ועל ידי זה נהיה דבקים בתורה, והיא תתקיים בנו ותהפך קנין בנפשנו.

וזה מה שאמרו בזוהר כאן בסמוך: "אלא מי שמשתדל ועוסק בתורה יומם ולילה, והיינו לא בקריאת התורה גרידתא, אלא על ידי ההשתדלות והעסק בה יומם ולילה.

ביאורים

43. יִהְיֶה. ירהר בלבו. [ויש שפירשו 'הגה' מלשון דיבור, כמו 'ולשוני תהגה צדק' (תהלים לה, כח)]. **44.** יוֹמָם וְלַיְלָה. שכל מחשבותיו וכוונות לבו נתונות לתורה ומצוות ולעשיית רצון ה', ואין לו עסק וחפץ עם הבלי העולם (רש"י, אבע"ז ורד"ק). **45.** וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם. ויהיה איש זה שכל עסקו בתורה כעץ הנטוע על תעלות מים, פלג אחד מצידו האחד והשני מצידו האחר, והוא עומד ביניהם [פלגים הם תעלות מים קטנות המתפשטות מהנהר הגדול, ונקראים כן מפני שמתפלגים ונפרדים מהנהר (אבע"ז פ' ב')]. **46.** פְּלָגֵי מַיִם. 'מים' רומזים לתורה, ונפש הצדיק נטועה בקדושה העליונה שיש בה את סוד התורה, וגם את פשוטה של תורה, ושניהם כשני פלגי מים (אלשיך). **47.** אֲשֶׁר פָּרִיו יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא יִבּוֹל. אשר את פריו תמיד יתן בזמנו, והעלה שלו לעולם לא יכמוש אלא יישאר תמיד לח ורענן גם בימות הקיץ (רד"ק). כך לא תשתכן התורה מאיש זה, ובני אדם יקחו ממנו את פירותיו, שהם תורתו ומעשיו הטובים, וילמדו ממנו.

מעלות התורה

יִבּוֹל⁴⁸ וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ,⁴⁹ לְמָה נִסְמָךְ זֶה לְזֶה,
אֲלֵא מִי שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה יוֹמָם וְלַיְלָה, לֹא יִהְיֶה
כְּעֵץ יָבֵשׁ, אֲלֵא כְּמִי,⁵⁰ כְּעֵץ שְׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם.

תא חזי, כִּמְהָ חֲבִיבִין אֵינּוֹן דְּמִשְׁתַּדְּלִי בְּאַוּרֵייתָא קָמִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. דְּאִפִּילוּ בְּזִמְנָא דְּדִינָא תִּלְיָא בְּעֵלְמָא, וְאִתְּהִיב רִשּׁוֹ לְמַחְבֵּלָא לְחַבְלָא, קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא פִּקִּיד לִיהּ עֲלֻנְיָהּ, עַל אֵינּוֹן דְּקָא מִשְׁתַּדְּלִי בְּאַוּרֵייתָא, וְהָכִי אָמַר לִיהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא: 'כִּי תַצּוּר אֶל עֵיר' – בְּגִין חוֹבִייהוֹן [סְגִיאוֹן דְּחֻטָּאן לְקַמָּאי, וְאִתְּחִיבוּ בְּדִינָא] וכו'. 'לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָה', דָּא תִּלְמִיד חֲכָם דְּאִיהוּ בְּמִתָּא כו', 'כִּי מִמֶּנּוּ תֵּאבְּל', הָהִיא טַנְגָּא תִּקְיָא כו', דְּלִית הִנָּאָה וְתִיאוּבְקָתָא לְרוּחַ קוּדְשָׁא בְּהָא עֵלְמָא,

ביאורים

48. וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ. שבזכות עסק התורה יתברכו נכסיו, אף על פי שהוא ממעט לעסוק בהם (ע"ז יט, ב, רש"י, רד"ק ומאירי). **49.** לְמָה נִסְמָךְ זֶה לְזֶה. למה נסמך 'והיה כעץ שתול' ל'תורת ה' חפצו', כלומר, למה מדמה את לומד התורה לעץ. ומשיב – **50.** כְּעֵץ שְׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם. ומפרש שם: כמו שבאילן יש שבעה מינים: א. שרשים. ב. קליפות. ג. מוח. ד. ענפים. ה. עלים. ו. פרחים. ז. פירות. אף דברי תורה יש בהם: א. פשט הכתוב. ב. דרוש. ג. רמז. ד. גימטריאות. ה. סודות נסתרים, סודות סתומים. ו. פסול וכשר טמא וטהור. ז. איסור והיתר. הרי יפה עולה הדמיון של לומד תורה לעץ.

מעלות התורה

עיונים

אֵלֶּא אֲוִרִיָּתָא דִּהָחוּא זָבָא, בְּכִיכּוּל
אִיהוּ מְפָרְנָם לָהּ וְיָחִיב לָהּ מְזוּנָא
בְּהָא עֲלָמָא, וְתִיר מִכָּל קְרָבָנִין
דְּעֲלָמָא כּו'. וּמִיּוֹמָא דְאַתְחָרִיב בִּי
מִקְדָּשָׁא וּבְכָלִי קְרָבָנִין, לִית לִיה
לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֵלֶּא אִינּוֹן מְלִין
דְּאֲוִרִיָּתָא וְאֲוִרִיָּתָא דְאַתְחָדִּשָׁא
בְּפוּמִיָּה, בְּגִין קִדְ: 'בִּי מִמְּנוּ תֹאכֵל'
כו'.

תרגום: בא וראה, במה חביבים
לפני הקב"ה אלו

שְׂמִשְׁתַּדְלִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. ⁽¹⁾שְׂאִפִּילוּ בַּעַת ⁵¹שְׁהַדִּין
תְּלִי בַּעוֹלָם, וְנָתַן רְשׁוּת לַמִּשְׁחִית לְהַשְׁחִית, הַקֶּבֶ"ה
⁵²מְצִיָּה אֶת הַמִּשְׁחִית עָלֵיהֶם, עַל אֵלוּ שְׂמִשְׁתַּדְלִים
וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְכָךְ אוֹמֵר לוֹ הַקֶּבֶ"ה: ⁵³בִּי תַצּוֹר

ביאורים

51. שהדין תלוי בעולם. בעת שמידת הדין מתוחה מחמת עוונות. 52. מצוה
את המושחית עליהם. שלא ישחית את תלמידי החכמים העוסקים בתורה.
53. כי תצור אל עיר. כדי להשחית את יושביה.

מעלות התורה

עיונים

ברכה שיגדל את זרעו העוסקים בתורה, שיהא חוט של חן משוך עליו, ובזה יהיו
ניצולים בעת צרה, וכדתנן (אבות פ"ג): "כל המקבל עליו עול תורה פורקין" וכו',
וכמו שהראנו לדעת להלן (מה, טז) ב'הרחב דבר' שגם בחורבן ראשון ושני ניצולו
חכמי התורה בהשגחה פרטית". עכ"ל.

וזה לשון 'הרחב דבר' (בראשית מה, טז): "וכן ביחזקאל (כא, יד), בשעה
שצייר הנביא חרב נבוכדנצר כמה הוחדה ומורטה, אמר דמשום הכי הוחדה
כל כך למען טַבַּח טַבַּח הרבה, והוסיף, "או נשיש שבט בני מואסת כל עץ" (שם
טו), פירוש, או משום הכי הוחדה כדי לשוב לבנינו בראותנו כח בני שהוא
התלמיד חכם (שהתלמיד חכם מכונה בשם בני), מכל מקום ניצל מהחרב
הגדולה המשחתת כל עץ, כמו שראינו: "החרש והמסגר אלף הכל גיבורים עושי
מלחמה" (מלכים-ב כד, טז), ופרשו בספרי פרשת האזינו - עושי מלחמתה של
תורה. וגם בדורו של צדקיהו סוף החורבן, איתא בשמות רבה (פרק כד): "הלה'
תגמלו זאת עם נבל ולא חכם" (דברים לב, ו), בדורו של ירמיהו הכותב מדבר,
'עם נבל' שעשה נבלות וכו' למה? שלא היו חכמים, הרי דחכמים נשתיירו, ולא
שנבוכדנצר היה אוהב חכמי התורה, אלא שזכות חרבה של תורה הגין עליהם.
וכך היה בחורבן שני, שצנצלו חכמי יבנה על ידי רבי יוחנן בן זכאי וכו', עכ"ל.
וז"ל ה'נפש החיים' (ש"ד פט"ו): "והוא [העוסק בתורה] הרודה ומושל בכל. וכל
הדינין ביישן מסתלקין מעליו, ואין להם עליו שום שליטה ח"ו, בין בעודו בזה
העולם, כמו שאמרו בפרק קמא דברכות (ה, א): "אמר רב שמעון בן לקיש, כל
העוסק בתורה יסורין בדלין הימנו". ובפרק כיצד מעברין (נד, א): "חש בראשו
יעסוק בתורה שנאמר וכו', חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר וכו', חש במעיו
וכו', חש בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר (משלי ד, כב) 'ולכל בשרו מרפא'.
וכעין סגנון זה אמרו בויקרא רבה פרשה י"ב, ובתנחומא פרשת יתרו, ובמדרש
תהלים מזמור ק"ט עיין שם.

ובתנא דבי אליהו (סדר אליהו רבא פרק ה'): 'מקימי מעפר דל' וכו' (תהלים קיג,
ז), אדם שעבר עבירות הרבה, וקנסו עליו מיתה וכו', וחזר ועשה תשובה, וקורא
תורה נביאים וכתובים, ושנה משנה מדרש הלכות והגדות, ושימש חכמים,
אפילו נגזרו עליו מאה גזירות, הקב"ה מעבירן ממנו כו'.
ושם ריש פרק ו': 'הביאני המלך חדריו' (שה"ש א, ג) כשם שיש להקב"ה
חדרי חדרים בתורתו, כך יש להם לתלמידי חכמים לכל אחד ואחד חדריו חדרים

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

**אֶל עִיר' - בְּשִׁבְלֵי עֲזֻזוֹתֶיהָ
הָרָמִים שֶׁחֲטָאוּ לִפְנֵי וְנִתְחַכְּוּ בְּדִין
וְכו', 'לֹא תִשְׁחִית אֶת עֲצָה' - זֶהוּ
תִּלְמִיד חָכָם⁵⁴ שֶׁהוּא הֶעָקֵר בְּעִיר**

בתורתו, ואם ראית שהיסורין מממששין ובאין עליך, רוצ' לחדרי תורה, ומיד הייסורין בורחין ממך, שנאמר (ישעיה כו, כ) 'לך עמי בא בחדריך' וגו', לכך נאמר 'הביאני המלך חדריו'. נגילה ונשמחה בך, במה שגדלתנו ורוממתנו, וקשרת לנו כתר גדול בדברי תורה מסוף העולם ועד סופו.

ושם בפרק ה': 'ויהי המה הולכים הלך דבר' (מלכים-ב, ג, יא) ואין 'דבר' אלא דברי תורה וכו', וכשנשלח מלאך וכו', ובא ומצאן שהיו עוסקין בדברי תורה, ולא היה יכול לשלוט בהם וכו', מכאן אמרו שני בני אדם שהולכין בדרך ועוסקין בתורה, אין דבר רע יכול לשלוט בהן וכו', עיין שם.

ובזהר ויחי רמ"ב סוף ע"א, 'ששכר חמור גרם' וכו', פתח ואמר 'לדוד ה' אורי' (תהלים כז, א) וכו', כמה חביבין אינון מלין דאורייתא, כמה חביבין אינון דמשתדלי באורייתא, קמי קודשא בריך הוא, דכל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מפגעי עלמא, נטיר הוא לעילא נטיר הוא לתתא, ולא עוד אלא דכפי לכל פגעי דעלמא, ואחית לון לעומקא דתהום רבה [-שמכניע כל המזיקים שבעולם ומורידם לעמקי תהום רבה]. תא חזי בשעתא דעאל ליליא וכו', כד אתער רוח צפון ואתפליג ליליא, אתערותא קדישא אתער בעלמא וכו', זכאה חולקיה דההוא בר נש, דאיהו קאים בהאי שעתא ואשתדל באורייתא, כיון דאיהו פתח באורייתא, כל אינון זיון בישינ, אעיל לון בנוקבא דתהום רבה וכו', בגין כך ישכר דאשתדלותיה באורייתא, כפית ליה לחמור ונחית ליה וכו' [-כל אלו מיני מזיקים הרעים מכניס אותם בנקבי תהום הגדול וכו'], דאיהו סליק לנזקא עלמא, ושוי מדוריה בין המשפתים וכו'.

וכן אמרו ז"ל בפרק ג' דסוטה (כא, א) דהתורה אגוני מגני מן היסורין בין בעדנא דעסיק בה בין בעדנא דלא עסיק בה, עיין שם. כי היא 'גמלתהו רק טוב ולא רע כל ימי חייה' (משלי לא, יב), היינו אפילו בעדנא דלא עסיק בה, כל זמן שהוא דבוק ולא פירש ח"ו מחיי עולם שלה, ודעתו עליה תמיד לחזר ולהגות בה. עכ"ל.

ביאורים

54. שהוא העיקר בעיר. שהוא החשוב בעיר. [וזהו 'לא תשחית את עצה' וכו'.

ז. הוא מפרנס אותה ונותן לה מזונות בעולם הזה יותר מכל הקרבנות שבעולם. לפי שקיום כל העולמות הוא על ידי עבודת הקרבנות, כמו ששינוי באבות (א, ב): 'על שלושה דברים העולם עומד

וכו'.⁵⁵ כי ממנו תאכל' - אותו הצור החזק כו' כי אין הנאה ותשוקה לרוח הקדש בעולם הזה,⁵⁷ אלא התורה של אותו צדיק,⁵⁸ כביכול⁵⁹ היא מפרנס אותה ונותן לה מזונות בעולם הזה, יותר מכל⁶⁰

על התורה ועל העבודה'. והקרבנות נקראו 'קרבני לחמי', שהם כענין המזון לגוף. עיין כל הענין בהרחבה בנפש החיים (שער ב' פרק ו' ופ"ט בהג"ה). ויסוד הענין שכמו שעל ידי האכילה ושתייה מתקיימת רוח האדם בגופו. כן גזרה רצונו יתברך שחבור עצמותו יתברך אל העולמות כדי להעמידם ולקיימם הוא ע"י הקרבנות.

ומשחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות, התורה היא המזון של העולמות כמו קרבן. ואמר המגיד לבית יוסף: "שכל הברואים צריכים מזון אפילו ספירות דאינון נאצלים צריכים כביכול מזון, ומזון שלהם הוא תורה ומצוות". ועל כן נקראו ישראל אילן חזק שממנו צומח התורה והמצוות שהם מזון של העליונים.

ביאורים

היינו תלמיד חכם, שהוא עץ החיים, אילן הנותן פירות לכל, שנהנים מפי תורתו ומפרי מעשיו הטובים]. **55. כי ממנו תאכל.** ויש לשאול, וכי אותו משחית אוכל מהתלמיד חכם, ומשיב, פסוק זה לא נאמר על המשחית, אלא 'כי ממנו תאכל' הם כוחות הקדושה שניזונים מכוח תורתו ומעשיו הטובים של התלמיד חכם. **56. לרוח הקדוש.** שהיא השכינה. **57. אלא התורה של אותו צדיק.** אלא לימוד התורה של אותו הצדיק. **58. כביכול הוא מפרנס אותה.** כביכול הולמד תורה מפרנס את רוח הקדוש. **59. ונותן לה מזונות בעולם הזה.** והיינו שהקב"ה טבע בבריאה, שהשפע ניתן בעולם הזה מחמת מעשים טובים של בני אדם, וממילא התלמיד חכם העוסק בתורה כאילו מפרנס ונותן כוחות להעניק ולהשפיע לכל העולם. **60. יותר מכל.** יותר מאשר על ידי כל.

מעלות התורה

עיונים

הַקִּרְבָּנוֹת שֶׁבְּעוֹלָם כּו'. וּמִיּוֹם שֶׁנִּתְחַבַּר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבִטְלוּ קִרְבָּנוֹת, אֵין לוֹ לַהֲקַבֵּ"ה אֱלֹא דְבָרֵי הַתּוֹרָה וְתוֹרַת הַמִּתְחַדְּשֶׁת בְּפִיו שֶׁל הַצִּדִּיק, לְקַךְ כְּתוּב: ⁶²בִּי מִמֶּנּוּ תֵּאכַל'.

(הקדמות ושערים, לנפה"ח ש"ד פל"ד אות ג.)
כתב ה'נפש החיים' (ש"ב פ"ו) שכמו שחבור וקיום נשמת האדם בגופו הוא על ידי אכילה ושתייה, אף על פי שהנפש אינה

אוכלת האוכל הגשמי. כן חיבור עצמותו יתברך אל העולמות הוא על ידי עסק התורה, המצוות, והתפילה, אף על פי שעצמותו יתברך אינו צריך להם. ובמדרש (ויקרא רבה ד'): "מה הנפש הזאת אינה אוכלת בגוף, כך הקב"ה אין לפניו אכילה". ומרומז כל זה בפסוק (בחוקותי כו, יא) "ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם", וברש"י: "כל געילה לשון פליטת הדבר הבלוע". וכתב על זה ברמב"ן שם: "ולא ידעתי מה הטעם, אבל הענין סוד מסתרי תורה, והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילים ברותחים". וביאר הסוד הזה בספר 'דרך אמונה' לבעל 'עבודת הקודש', וז"ל: "מה הנפש אינה אוכלת כך הקב"ה, אמנם הזכירו אכילה ושתייה יותר משאר הנאות, להעיר אותנו על ענין נעלה. והוא, כי אם האמת שאין הנפש אוכלת ושותה, אמנם על ידי מאכל ומשתה הגוף, יתמיד חיבורם ויתקיימו שניהם. כך על ידי העבודה והתפילה, יתמיד דיבוק הקב"ה ואהבתו עם האומה הנבחרת ולא תגעל נפשו אותם".

וכן כתב בהקדמה לספר 'תולעת יעקב': "אבל יסוד היסודות ועמוד החכמות תכלית העבודה לאדון יחיד, אולם לא יועיל לו דבר ולא יחסר לו, כמו שלא יועיל המאכל והמשתה לנשמה העליונה, ואולם על ידי המאכל והמשתה יתמיד החיבור, וכן על ידי העבודה יתמיד השפע ויתפוצץ על התחתונים". והתבאר שכל ענין העבודה צורך גבוה הוא להתמיד החיבור. ובלי תורה ומצוות היה הוא יתברך מסלק עצמותו מהם והיו חוזרים לאפס ותוהו, כמשל חיבור הנשמה לגוף שכלי אכילה ושתייה יפירד החיבור והאדם מת. (הקדמות ושערים, לנפה"ח ש"ב פ"ו).

ביאורים

61. אֵין לוֹ לַהֲקַבֵּ"ה. הנאה בעולם. 62. בִּי מִמֶּנּוּ תֵּאכַל. כוחות הקדושה ניזונים

מעלות התורה

וּבִפְרָשֶׁת פְּנִיחָם (ח"ג ריג, א): כָּל מֶאֵן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא, זְכִי דִפְתַּחֲנִין לִיה כְּמָה תַרְעִין לְהֵאֵי עֲלָמָא, וְכְמָה נְהוּרִין. בְּשַׁעְתָּא דְנִפְיָךְ בְּר נִשׁ מְהֵאֵי עֲלָמָא, הִיא אַקְדִּימַת קַמִּיה, וְאִזְלַת לְכָל נְטוּרֵי תַרְעִין, וּמִכְרִזַּת וְאוֹמְרַת: 'פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֵא גוֹי צִדִּיק שְׁמֵר אֱמָנִים' (ישעיה כו, ב), אַתְקִינוּ בְרַסְיָא לְפִלְנֵיָא עֲבָדָא דְמִלְכָּא, דְלִית חֲדָה דְקוֹדְשָׁא בְרִידָא הוּא, אֱלֹא בְמֶאֵן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא, מִכָּל שְׂבָן מֶאֵן דִּיתַעַר בְּלִילִיא וּמִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא, דְּהָא כָּל צִדִּיקֵיָא בְּגִינְתָּא דְעָדָן צִייתִין לְקָלִיה, וְקוֹדְשָׁא בְרִידָא הוּא אִשְׁתַּבַּח בִּיה.

תרגום: ובפרשת פנחם: כל מי שמשתדל ⁶³ועוסק בתורה, זוכה שִׁפְתָּחוּ לִפְנֵיו כְּמָה שְׁעָרִים ⁶⁴לעולם העליון, וכמה אורות יאירו לו שם. ⁶⁵בשעה שיוצא אדם מן העולם הזה, התורה מקדמת לִפְנֵיו,

ביאורים

מהשפע הנמשך על ידי תורת התלמיד חכם. [כי אין לה מזונות בעולם הזה אלא ממנו, וכיון שממנו תאכל והוא מזין אותה, על כן 'אותו לא תכרות', הוי נזהר בו שלא תקרב אליו]. 63. ועוסק בתורה. בעולם הזה. [וז"ל הזהר: כל מאן דאשתדל באורייתא בהאי עלמא]. 64. לעולם העליון. בעולם העליון בגן עדן. 65. בשעה שיוצא. על כן בשעה שנפטר.

מעלות התורה

עיונים

וְהוֹלַכְתָּ לְכָל שׁוֹמְרֵי הַשְּׁעָרִים,
⁶⁶ וּמִכְרֹזֹת וְאוֹמֶרֶת: ⁶⁷ פִּתְחוּ שְׁעָרִים
⁶⁸ וַיָּבֹא גֹי צָדִיק שֹׁמֵר אֲמֹנִים,
 הִתְקִינוּ וְהִכִּינוּ בְּסֹאוֹת לְפָנָיו עֶבֶד
 הַמֶּלֶךְ, כִּי אֵין שְׂמֻחָה לְפָנָיו הַקֶּבֶ"ה
 אֶלָּא בְּמִי שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה,
 (ח) מִכָּל שֶׁבֶן מִי שֶׁמִּתְעוֹרֵר בַּלֵּילָה
 וּמִשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כִּי אִזּוּ כָּל
 הַצָּדִיקִים שֶׁבָּגָן עֲדָן מִקְשִׁיכִים
 לְקוֹלוֹ, ⁶⁹ וְהַקֶּבֶ"ה מְשַׁתַּבֵּחַ בּוֹ.

בעבודה. ע"כ.

וביאר שם המהרש"א, דלפי פשוטו דקאי אעבודת בית המקדש, מאי 'בלילות' הא עיקר עבודה בימים הוא ולא בלילות, אלא אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה וכו' דביום האדם טרוד בעסקיו ובלילה הוא פנוי, וקאמר כאילו עוסקים בעבודה דעיקר קרא מיירי ביה, אלא דמלת 'בלילות' הוא רמז על עסק התורה שהיא כעבודה. ע"כ.

ויליף לה מדכתיב: 'העומדים בבית ה', דהוא כאילו עומדים בבית המקדש

ביאורים

⁶⁶ ומכרזות ואומרת. לשומרים. ⁶⁷ פתחו שערים. של הגן עדן. ⁶⁸ ויבוא גוי צדיק שומר אמונים. ויכנסו לתוכו בני ישראל שהמתינו וציפו לה' באמונה. ⁶⁹ והקב"ה משתבח בו. בזוהר: 'וקודשא בריך הוא משתבח בינייהו', ע"ש. והיינו שהקב"ה נמצא בין הצדיקים בגן עדן. [וכן מבואר בסוף מסכת תענית (לא, א): 'עתידי הקב"ה לעשות מחול (-מעגל) לצדיקים והוא יושב ביניהם (בתוך המעגל) בגן עדן'].

מעלות התורה

עיונים

ממש ועוסקים בעבודה. והענין, כי הקרבנות הם עיקר להעביר הסטרא אחרא ולהעלות נפש הבהמיות למעלה, ולכן עיקרם באים על חטא, שבזה יש אחיזה לסטרא אחרא. ולכן תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, שאז זמן שליטת החיצונים ביותר וסטרא דדינא שליט, ותורתם מעביר אותם מן העולם, והוא ממש כענין הקרבנות. ('אור תורה', ליקוטים נד).

כתב הרמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה יג: "אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה. לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים: אין רנה של תורה אלא בלילה, שנאמר (איכה ב, יט): 'קומי רוני בלילה'. וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר (תהלים מב, ט): 'ומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חי'. וכל בית שאין נשמעים בו דברי תורה בלילה אש אוכלתו, שנאמר (איוב כ, כו): 'כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח'".

ושם בפרק א' הלכה ט' כתב: "גדולי חכמי ישראל היו מהם חוטבי עצים ומהם שואבי מים ומהם סומים ואף על פי כן היו עוסקין בתלמוד תורה ביום ובלילה. וזה מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו".

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

[לה]

בְּפֶרֶשֶׁת וְאֶתְחַנֵּן (ח"ג רס, א): תָּא חֲזִי, כַּמָּה הוּא חֵילָא תְּקִיפָא בְּאוֹרֵייתָא, וְכַמָּה הוּא עֵילָאָה עַל כּוּלָא, דְּכָל מָאן דְּאֶשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא, לֹא דְחִיל מַעְלָאִין וְתַתָּאִין, וְלֹא דְחִיל מִמַּרְעִין בִּישִׁין דִּהֲאִי עֲלָמָא, בְּגִין דִּהֲאִי אֲחִיד בְּאֵילָנָא דְחַיִּי, וְאָכִיל מִינָה כָּל יוֹמָא. דִּהֲאִי אוֹרֵייתָא אוֹלִיף לִיה לְבַר נָשׁ בְּאוֹרְהָא דְקִשּׁוּט, אוֹלִיף לוֹן עֵיטָא הֵיאֵךְ יְתִיב קַמִּיה מְאִרִּיה לְכַטֵּל הַגְזֵרָה, דְּאֶפִּילוּ אַתְגַּזַּר עָלֶיהָ מוֹתָא, כְּלָה אֶתְכַטְלוּ וְאֶשְׁתַּלְקוּ מִינָהּ וְלֹא שָׂרְיָא עָלֶיהָ. עֵיטָא דְכַר נָשׁ כְּהֲאִי עֲלָמָא, דְּכַעֵי לְאֶשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא יִמְכָּא וְלִילֵיָא, וְלֹא יִתְעַדֵי מִינָהּ, הֲדָא הוּא דְכְּתִיב (יהושע א, ח): 'וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה', וְאֶתְפָּרִישׁ מְאִרֵייתָא כְּאֵלוּ אֶתְפָּרִישׁ מַחֲיִים.

תַּרְגוּם: בְּפֶרֶשֶׁת וְאֶתְחַנֵּן: בָּא וִירָאָה, עַד כַּמָּה הוּא חֵזֶק תִּקְנָה הַתּוֹרָה, וְעַד כַּמָּה הוּא נַעְלָה¹ עַל הַכָּל, כִּי כָּל מִי שֶׁמֻּשְׁתַּדַּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֵינּוּ מִתְּיָרָא² מִן

ביאורים

1. על הכל. על כל שאר עסקי המצוות. 2. מן העליונים והתחתונים. מן המקטרגים העליונים ולא מן המזיקים התחתונים.

א. ואינו מתיירא ממקרים רעים המתרגשים בעולם הזה. בתנא דבי אליהו (רבא, פרק ד'): "כל תלמיד חכם שעוסק בתורה בכל יום תמיד, בשביל להרבות כבוד שמים, אינו צריך לא חרב ולא חנית ולא כל דבר שיהיה לו שומר, אלא הקב"ה משמרו בעצמו". ושם בפרק י"ח: "אם יש בו באדם דרך ארץ ומקרא בלבד, מוסרין לו מלאך אחד לשמרו, שנאמר הנה וגו'. קרא אדם תורה נביאים וכתובים, מוסרים לו שני מלאכים לשמרו, שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וגו'. אבל קרא אדם תורה נביאים וכתובים, ושנה משנה מדרש הלכות ואגדות, ושימש תלמידי חכמים, הקב"ה משמרו בעצמו".

הַעֲלִיּוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, ^(א) וְאֵינּוּ מִתְּיָרָא³ מִמַּקְרִים רָעִים הַמִּתְרַגְּשִׁים בְּעוֹלָם הַזֶּה, לְפִי שֶׁהוּא אֲחוּזוּ בְּעִין הַחַיִּים, ⁴ וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כָּכֵל יוֹם. ⁵ כִּי הַתּוֹרָה מְלַמֶּדֶת לָכֵן אֲדָם לְלַכֵּת בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת, מְלַמֶּדֶת אוֹתוֹ ⁶ עֲצָה ⁷ אֵיךְ יֵשׁוּב לִפְנֵי קוֹנּוֹ ⁸ לְכַטֵּל הַגְזֵרָה,

והנה במסכת בכורות (לו, א) איתא שאחד האמוראים אמר לחבירו: "המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש". ופירש רש"י: "בעלי תריסין, מגינים תלמידי חכמים, הנלחמים במלחמה של תורה". ע"כ. וכתב בספר 'שארית נתן' (ברכות כז, ב) לבאר את דברי רש"י, לפי דברי התנא דבי אליהו הנ"ל שכתב:

ביאורים

3. ממקרים רעים המתרגשים בעולם הזה. ממקרים ופגעים רעים המתרגשים לבוא בעולם, שבאים על האדם פתאום כשיזדמן במקום סכנה. 4. ואוכל ממנו ככל יום. ואוכל מפירותיו בכל יום, דהיינו שלומד את התורה שהיא פירות עץ החיים. 5. כי התורה מלמדת לכן אדם ללכת בדרך האמת. שמורה לו איך יקיים את כל המצוות. מה שאין כן בלי תורה, אפילו יעסוק במצוות הרי 'אין בור ירא חטא' (מתוק מדבש). 6. עצה. ונותנת לו עצה. 7. איך ישוב לפני קונו. כי מתוך הלימוד ידע חומר העוון, וגם דרכי התשובה כתובים בתורה. 8. לכטל הגזרה. ואפילו שגזר עליו מיתה, כעין שגזר הקב"ה על חזקיהו המלך.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

שֶׁאֵפִילוֹ שֶׁנִּגְזַר עָלָיו מִיתָה, כָּל
הַגִּזְרָה ⁹תִּתְבַטֵּל וְתִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ
¹⁰וְלֹא תִשָּׁרָה עָלָיו. ¹¹הָעֵצָה שֶׁל בֶּן
אָדָם כְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁצָּרִיד לְהִשְׁתַּדֵּל
חכמים 'בעלי תריסין', כי יש להם את המגן החזק ביותר.

"אבל קרא אדם תורה
נביאים וכתובים
ושנה משנה ומדרש
הלכות ואגדות ושמש
תלמידי חכמים הקב"ה
משמרו בעצמו" ע"כ.
ולכן נקראים תלמידי

והנה בתנא דבי אליהו הנ"ל חילק, דמי שיש בידו מקרא - מוסרים לו מלאך
אחד. קרא נביאים וכתובים - שני מלאכים. למד כל התורה ושמש תלמידי
חכמים - הקב"ה משמרו בעצמו. ויש להבין, לפי מה נמדד חילוקי שמירה אלו?
בביאור 'הקדמות ושערים' (לנפה"ח ש"ד פט"ז) ביאר, שחילוקי השמירה
הם לפי עמלו ודרגתו בתורה. והטעם כתב הרמח"ל (בדרך ה' ח"ד פ"ב)
וז"ל: "בכלל ההשפעות הנשפעות ממנו יתברך לצורך בריותיו, יש השפעה
אחת עליהנה מכל ההשפעות והיא התורה. ואמנם מדרגות מדרגות יש
בהשפעה הזאת, ונתחלקו המדרגות האלה בחלקי ההגיון וההשכלה, כפי
מה שראתה החכמה העליונה. היותר נאות שבחלק אחד מן ההגיון תמשך
מדרגה אחת מן ההשפעה, ובחלק אחר מדרגה אחרת. והנה זה פשוט שכל
מה שתתעלה ההשכלה תגדל יותר מדרגת ההשפעה שתמשך על ידה.
ולא ישוה מי שישכיל לשון המקראות לבד, למי שישכיל כונתם. ולא מי
שישכיל הנונה השטחית שבהם עם מי שיעמיק בה יותר. ולא מי שיעמיק
בה קצת, עם מי שיעמיק בהם הרבה". עכ"ל. ודרגות השפעת התורה הם
לפי דרגת למודו, מקרא, משנה, עד שלומד התורה כולה, והקב"ה משמרו
בעצמו.

ביאורים

9. תתבטל ותסתלק ממנו. ואפילו כבר התחילה הגזרה להתקיים כעין חזקיהו
שחלה למות, עם כל זה יתרפא. 10. ולא תשרה עליו. ולא תשרה הגזרה עליו,
אלא עוד יתווספו ימיו כעין שהתווספו חמש עשרה שנים לחזקיהו. 11. העצה
של בן אדם כעולם הזה. העצה היחידה שיש לאדם בכדי לזכות לכל הדברים
הטובים.

ב. והפורש מן התורה
כאילו פורש ונפרד מן
החיים. באמת התורה
הוא עיקר חיותו של
אדם, וכמו שאמרו
בפרק שני דמכות (י,
א): "תנא, תלמיד שגלה
מגליו רבו עמו, שנאמר
(דברים ד, מב): 'ונס אל
אחת מן הערים האל
וחי', עבד ליה מידי
דתהו ליה חיותא". הרי

וְלֹהֲתַעֲסֵק בַּתּוֹרָה יוֹם וָלַיְלָה, ¹²וְלֹא
יִסּוּר מִמֶּנָּה, ¹³וְהוּ שְׂכֵתוֹב: ¹⁴וְהִגִּית
בּו יוֹמָם וָלַיְלָה, ¹⁵וְהַפּוֹרֵשׁ מִן
הַתּוֹרָה, ¹⁶כְּאִילוֹ פּוֹרֵשׁ וְנִפְרָד מִן
הַחַיִּים.

עוד ש' (ח"ג רסח, א): כְּעִי בַר נֶשֶׁ

שבשביל שלא יתבטל התלמיד מתורתו, מגליו רבו עמו לערי מקלט.
והנן רואה היאך גדול מעלת עסק התורה למאוד, ולמדו זה מפסוק 'וחי', שעיקר
החיים הוא תלמוד תורה, ובלעדו אין לו חיים כלל. [וז"ל הרמב"ם (הל' רוצח
ושמירת נפש פ"ז ה"א): שנאמר: 'וחי' - עשה לו כדי שיחיה, וחי בעלי חכמה
ומבקשיה בלא תלמוד, כמיתה חשובין"]. ואמרו שם גם כן: הרב שגלה, מגליו
ישיבתו עמו [שארין לו חיים בלא ישיבה. מאיר]. וקאמר שם גם כן, דתורה קולטת
ממלאך המות, כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגרס בשיבה, ולא היה יכול שליחו של
מלאך המות להתקרב אליו להמיתו לפי שלא פסק פיו מלגרוס בתורה. יצא מלאך
המות וישב על עץ ארז בשיבה ונשבר העץ, ופסק רב חסדא מלימודו, והיה
יכול להמיתו. וכן הוא בפ"ב דשבת (ל, ב) גבי דוד המלך ע"ה.

ביאורים

12. ולא יסור ממנה. ולא יתבטל ממנה לעולמים. 13. זהו שכתוב. ה' ציווה
בנבואה ליהושע בן נון לאחר מיתת משה רבינו רבו. 14. והגית בו יומם ולילה.
והתבוננת בתורה בימים ובלילות, כי כל הגיון שבתורה הוא בלב (רש"י). ומה
שכתב 'יומם ולילה' היינו בכל עת שימצא פנוי מעסקי מחייתו (מצו"ד).
15. והפורש מן התורה. ואם הסיר ובטל ממנו את התורה, או אפילו שנפרד
ממנה רק לפי שעה (מפרשים). 16. כאילו פורש ונפרד מן החיים. נחשב לו
כאילו נפרד מן החיים, כי התורה היא חיי האדם (שם).

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

²³ **וְאֵיתָא בְּזוּהַר חֲדָשׁ, שְׁיוֹם הַדִּין**
שְׁיִהִיָּה לְעֵתִיד לְבוֹא
כְּמוֹ שְׁכִתּוֹב (מֵלֵאכִי ג, יט): ²⁴ **הֵנָּה**
הַיּוֹם כָּא בְּעֵר פִּתְנֹר, זֶה הַיּוֹם
(שְׁעֵתִיד מֹשֶׁה רַבְּנֵנוּ לְתַבַּע עֲלֻבּוֹנָה

לפתותו לחטוא, ואילו
 אחר שחטא מגדיל
 בפניו את החטא,
 למען לא ישוב עוד,
 בטענה שהרי זה
 בבחינת "מעוות לא
 יוכל לתקון". נמצא
 שבראשונה משול
 היצר הרע לברזל,
 כאשר בא והקטין את החטא, ונמצא "ממית" את האדם בכל שהוא. ואילו אחר
 החטא דומה הוא לאבן, כאשר מגדיל החטא לכדי שיעור גדול, כדי לייאשו במה
 שאין לו כל תקנה.

באו חז"ל ואמרו שבלימוד התורה ישנה הסגולה לעמוד כנגדו, בשני הדמויות
 והאופנים שמתגלה בהן. "אם אבן הוא", בבואו אחר החטא, הרי על-ידי התורה
 "הוא נימוח", "אם ברזל הוא", שבא להסיתו לעבור בכל שהוא, ולהמיתו בכך,
 "מתפוצץ". לפי זה מובן גם מדוע הקדימו האבן לברזל, שכן קודם יש לסור מרע
 ולשוב על החטאים שכבר חטא.

ד. שעתיד משה רבנו לתבוע עלבונה של תורה. וכן הביא החפץ חיים²³ (בספרו
 'שמירת הלשון', שער התורה פ"ד, וב'מחנה ישראל' פ"ג), וז"ל: איתא בזוהר
 חדש (ח"א טו, ב), שיום הדין שיהיה לעתיד, כמו שכתוב: 'כי הנה היום בא בוער
 כתנור' וכו' (מלאכי ג, יט), זה היום שעתיד משה רבנו ע"ה לתבוע עלבונה של
 תורה, וכדאיתא במשנה (אבות ו, ב): 'אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה' וכו'.
 כי באמת עלבון גדול הוא לתורה, אשר שורש קדושתה הוא למעלה מהעולמות
 כולם כידוע, כשבני אדם קרוצי חומר אשר בעפר יסודם, פורשים ממנה.
 וכעין זה כתב ב'נפש החיים' (ש"ד פ"א): אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה
 על עוון ביטולה של תורה, כאשר הוא יתברך שמו יקנא לה לתבוע עלבונה.

ביאורים

²³ **וְאֵיתָא בְּזוּהַר חֲדָשׁ.** ראה זוהר חדש ח"א טו, ב: "כד ייתי משה למתבע
 עולבנא דאורייתא". ועיין עוד בזוהר ח"ג פ, א (רמ"ג). ²⁴ **הֵנָּה הַיּוֹם כָּא בְּעֵר**
פִּתְנֹר. עתיד להגיע יום הדין המבער ומכילה כתנור הבוער באש.

ונכדו של רבינו בספר
 'בית אבות' (פ"ו מ"ב)
 ביאר מדוע דווקא
 משה רבנו יתבע את
 עלבון התורה, וז"ל:

שְׁל תוֹרָה, כְּדֵאִיתָא בְּמִשְׁנָה (אבות פ"ו
מ"ב): ²⁵ **אֵוִי לָהֶם לְבָרִיּוֹת מְעַלְבוֹנָה**
שְׁל תוֹרָה כו'.

ונראה, שהעלבון הוא לפי ערך הנעלב והעולב, וכל מי שמכיר ויודע גודל יקרת
 הערך שלה, אם יניח מלעסוק בתורה אפילו רגע, הוא עולב אותה, שישליך
 אחר גיוו דבר יקר כזה, עבור דברים הנפסדים. וכן אם רואה איש אחר שפורש
 מן התורה אפילו רגע אחת, קשה לו לסבול עלבון התורה מחמת שמכיר גודל
 יקרתה. ואין מי שמכיר גודל יקרת התורה כמשה, ולכן הוא יבקש עלבונה.
 עכ"ל. (רמ"ג).

וכתב ב'אור תורה' (אות ק"ז), וז"ל: אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה וכו',
 כמו שאמרו שם (אבות ו, ב), שכל מי שאינו עוסק בתלמוד תורה, נקרא 'נוזף',
 שנאמר (משלי יא, כב): 'נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם' [נפירש
 רש"י באבות שם: תלמיד חכם שחסר מטעמים של תורה, הוא מאוס כמנונה
 הזה]. והכוונה בזה, כמו האשה שהיא יפת תואר ויפת מראה אך איננה אשת
 חיל, וסכלה בטבעה, כל יופי שבה אינו להדר אצלה, שאינה מתקשטת כראוי
 ומטנפת עצמה באשפה וכל דבר מכוער, כמו כן הוא מי שהוא טוב במזגו ובעל
 מדות טובות וגם ירא ה', אבל אינו עוסק בתורה, כל המידות הטובות שבו אינם
 לו לתפארת ולשלמות, שאינו יודע כלל היאך להשתמש בהם לעבודת יוצרו
 ולעשות הכל במדה ובמשקל [ולכן הם נקראים 'מידות', שצריך להשתמש
 בהם במידה ובמשקל הראוי. וראה רמב"ם הלכות דעות פ"א ה"ד], וזה אי
 אפשר כי אם על ידי התורה, שהיא המדריכה אותו ללכת בדרך ישרה ולפלט
 הכל במאזני הצדק והיושר, על פי דרכי התורה המסור בידיו". עכ"ל. על דרך
 זה פירש הגר"א במשלי שם, שהחזיר טומן את הנזם שבאפו באשפה ומלכלך
 ומטנף גם את נזם הזהב, וכך אדם שמעשיו רעים, הוא מהפך גם את המידות
 הטובות והתורה שלמד לרע, עיי"ש. (רמ"ג).

ביאורים

²⁵ **אֵוִי לָהֶם לְבָרִיּוֹת מְעַלְבוֹנָה שֶׁל תוֹרָה.** אוי להם לבריות מהעונש הגדול
 הצפוי להם על כך שעולבים הם בתורה, שאינם עוסקים בה כראוי (רש"י).

מעלות התורה

עד כאן המאמרים בזהר הקדוש המדברים ממעלות התורה, וגם משכר וענשים על כטול תורה. ומי האיש²⁶ אשר נרדם מתרדמת הזמן, אשר לא יעור משנתו, בשומו הדברים האלה על לבו, ויתגבר על יצרו הרע בכל כחו.

ביאורים

26. אשר נרדם מתרדמת הזמן. אשר נרדם מלהתבונן בענייני האמת מרוב טרדותיו בהבלי הזמן.

עיונים

מעלות התורה

[לט]

אך לפי שיש כמה מניעות לאדם שאי אפשר לו לעסוק בתורה פראוי,² ועל ידי זה מוצא היצר הרע פתח לדחותו לגמרי מן התורה, לכן³ (א) התפלל

א. יתפלל להקב"ה ויבקש שיציל אותו מזה. לגבי הצלחה בלימוד התורה אמרו במסכת נדה (ע, ב): מה יעשה אדם ויחכם (בתורה)? ירבה בישיבה וכו' ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. וביאר המהרש"א ששאלת הגמרא מה יעשה אדם

ויתחכם, היינו, מה יעשה בכדי לשנות את הנגזר עליו בשעה שנולד, שאמרו שם בגמרא לעיל (טז, ב) שהמלאך הממונה על ההריון אומר, טיפה זו מה תהא עליה, חכם או טפש וכו'. וכן אמרו במועד קטן (כח, א) שבנים חיים ומזונות אינם תלויים בזכויות, אלא במזל. ואמר להם שאף אם נגזר עליו להיות טפש, על ידי שירבה בישיבה ותפילה יזכה לסייעתא דשמיא ויחכם.

ובמסכת ברכות (כח, ב) איתא שרבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו וביציאתו תפלה קצרה, בכניסתו התפלל שלא יארע דבר תקלה על ידו. ובמסכת תמורה (טז, א) אמרו שעתניאל התפלל (דבה"י-א ד, י): "ויקרא יעבץ לאלקי ישראל לאמר אם ברך תברכני" וגו', ואמרו חז"ל (בגמרא שם): "אם ברך תברכני - בתורה, והרבית את גבולי - בתלמידים, והיתה ירך עמדי"

ביאורים

1. לפי שיש כמה מניעות לאדם שאי אפשר לו לעסוק בתורה כראוי. מאחר ופעמים יש לאדם מצבים המפריעים או מונעים ממנו לעסוק בתורה כפי שראוי היה להיות. [ולשון רבינו לקמן (תחילת אות מ"א): "כי באמת, האדם בעולם הזה, הוא במלחמות גדולות ובניסיונות, ועם כל זה אינו טענה לפטור את עצמו מן התורה"]. 2. ועל ידי זה מוצא היצר הרע פתח לדחותו. על ידי אותם המניעות מוצא היצר הרע פתח לדחותו יותר מההכרח לו, מלימוד התורה. 3. לגמרי מן התורה. והיינו מה שהוא מוכרח לעסוק בטרדותיו - הרי הוא מוכרח, אבל היצר הרע גוררו להתבטל לגמרי מהתורה מחמת טרדותיו.

מעלות התורה

עיונים

לְהַקֵּץ"ה וַיִּבְקֶשׁ⁴ שְׂצִייל אוֹתוֹ מִזֶּה. - שלא ישתכח תלמודי

מלבי, ועשית מרעה -

שיזדמנו לי ריעים כמותי, לבלתי עצבי - שלא ישגבני יצר הרע מלשנות [לבטל תלמוד תורה. רש"י], אם אתה עושה כן מוטב, ואם לאו הריני הולך בנסיסי [בעצבונני. רש"י] לשאול, מיד ויבא אלקים את אשר שאל, עיי"ש.

הרי שלהצלחת התורה חובה לבקש רחמים ממי שהחכמה שלו להבין ולהשיכל בתורה.

וז"ל הרמב"ם ז"ל בהקדמה לפירוש המשנה: "ואין לאדם עם החכמה ודרישתה וההשתדלות אלא לעזוב ענינו ביד הבורא ולהתפלל אליו ולהתחנן לבוננהו [מלשון בינה, וכמו שאנו מתפללים 'ומלמד לאנוש בינה'] ולהורות ולגלות לו הסודות הגנוזות בכתוב כמו שמצאנו דוד המלך ע"ה עשה כן באמרו 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך'".

וכשאדם מתפלל ומבקש על הצלחת התורה, מובטח לו שתפלתו תתקבל, אף אם אין בידו מעשים טובים, וכפי שכתב בספר חסידים (קלא), וז"ל: "אם שואל אדם דבר שהוא שבח לבוראו, כגון על למוד התורה, או דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפילתו, אף על פי שאין בידו מעשים טובים".

בספר 'אמרי שמאי' (ח"א דף סד, א) כתב בשם הרב ר' שמלקא ז"ל מניקלשבורג (אחיו של בעל ההפלאה ז"ל), כי מי שאינו מכוון בתפילת שחרית בברכת אהבה רבה ובברכת אתה חונן, אי אפשר לו שיכון בלימודו באותו היום לאמיתתה של תורה.

ובספר 'עירות דבש' (דרוש ד) כתב, וז"ל: בדוק ומנוסה, אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכוונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו, ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא. ואין צריך לומר שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה. וכן להיפך, אוי לי על שברתי בעת שאיני מתפלל בכוונה כראוי, כל היום אין שמועתי מְקַנֶּנֶת וקרעים אלביש. ולהפך, אם אזעק ואשוע מקירות ליבי בתפילה לחנני דעה כי דלותי עד מאוד בעונותי הרבים, אף הוא ירחם עלי להאיר עיני בתורתו... ואין לך דבר שמזכנה לאדם להשיג ישרות התורה ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה' בדמע שישוב וירחמנו, כי א-ל שומע תפילה הוא וקרוב לכל קוראיו באמת. עכ"ל.

ביאורים

4. שְׂצִייל אוֹתוֹ מִזֶּה. מאותו פתח קטן שדרכו כנס היצר, דהיינו שיצילו מלכתחילה

מעלות התורה

וְעַל זֶה בָּאוּ כָּל הַבִּקְשׁוֹת שֶׁבַּתְּהִלִּים שֶׁבִּקֵּשׁ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שְׂצִייל אוֹתוֹ מִאֲוִיבָיו,⁵ וְהוּא הַיֵּצֶר הָרַע וְחִילוּתָיו וְסִמְרָא אַתְרָא דִּילֵיהּ,⁶ וַיִּרְאֶה לְלַחֹם עִמָּהֶם.

וְזֶה מִרְמָז⁷ בְּפֶסוּק (דברים ו, ז): 'וְדַבַּרְתָּ בָם בְּשִׁבְתְּךָ

ביאורים

מאותם מניעות בלימוד התורה. [וכן תירגם המתרגם (תהלים יג, ה) על הפסוק 'פן יאמר אויבי יכלתיו' - 'דילמא אמר יצרא בישא אשלטתיה, עכ"ל, וכן כתב בספר 'פלא יועץ' (ערך תהלים) שכולם תפלות נוראות על אויבי וצרי הנפש. ובדרשות חתם סופר (עמ' שנא) כתב: אפילו דוד המלך ע"ה, כל תפילותיו ובקשותיו בתמניא אפי' ורוב תהלים, שיושיעו ה' ממלחמת יצר הרע. וכן כתב בספר 'באר משה' (דברים עמ' תתס"ג): כל המלחמות שביקש דוד המלך ע"ה שיצילו השם יתברך מהם, הכל צריך לפרש לעצמו על מלחמת היצר וחילולתיו, עכ"ל]. **5. וְהוּא הַיֵּצֶר הָרַע.** האויב הגדול של האדם הוא היצר הרע. [ראה בראשית רבה (נד, א): 'ברצות ה' דרכי איש גם **אויביו** ישלים אֹתוֹ' (משלי טז, ז) - זה היצר הרע. וכן דרשו בסוכה (נב, א): 'אם רעב שנאך האכילהו לחם' (שם כה, כא) - על היצר הרע. ובזוהר חדש (ח"א צו, א): 'אויב ירדפי' (הושע ח, ג) - דא יצר הרע דאיהו שנאיה דבר נש. ובזוהר (ח"א קצח, א): 'על אֲזִיבִי סביבותי' (תהלים כז, ו) - דא יצר הרע, דאיהו סחרניה דבר נש ואיהו שנאי בכלא. ובתהלים (קט, קלד): 'פדני מעשק אדם, ופירש רש"י: מיצר הרע העושק את הבריות (רמ"ג). וכן כותב ב"חובת הלבבות" (שער יחוד המעשה פ"ה): 'בן אדם, ראוי לך לדעת, כי **השנא הגדול** שיש לך בעולם הוא יצרך, הנמסך בכוחות נפשך, והמעורב במזג רוחך... האורב לפתות פסיעותיך...'].

6. וַיִּרְאֶה לְלַחֹם עִמָּהֶם. מלבד התפילה, מוטל על האדם ללחום עם יצרו ולא לתת לשום מצב שימונע ממנו או יחליש אותו מעסק התורה יותר מהמוכרח לו.

7. בְּפֶסוּק. העוסק בלימוד התורה וקריאת שמע.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

בְּבִיתֶךָ וּבְלִבְתֶּךָ בְּדֶרֶךְ, דְּלִבְאֹרְהָ
נִרְאָה מִיָּמֶר, שֶׁהִיָּה לוֹ לִזְמֶר: וְדַבַּרְתָּ
בָּם בְּכָל עֵת. אֲלֵא שֶׁקָּאִי ⁽⁸⁾עַל כָּל
פְּרָטֵי הַמִּנְיָעוֹת שִׁישׁ לְאָדָם, ⁹כְּמוֹ
שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר 'מִסֵּלֵת יִשְׂרָאֵל',
¹⁰בְּכֻלָּם יִרְאָה לְעֵסֶק בַּתּוֹרָה בְּכָל מָה
דְּאִפְשָׁר.

ב. על כל פרטי
המניעות שיש לאדם
וכו' ככולם יראה
לעסוק בתורה בכל
מה דאפשר. אחת
המניעות שיש לאדם
מעסק התורה הוא
מכך שאינו מבין על
בוריו את מה שלומד.
וכתב על כך ב'אור
תורה' (ליקוטים אות
מו), וז"ל: וכדי שלא
יחשוב האדם שאינו יכול להגיע למדרגה זו, שיוכל לעיין בה ולידע כל דבר על
בוריו וטעמו ולחדש בה דברים, שאם כן לא ירצה לעסוק בתורה כלל, מאחר
שאינן תלמודו עולה בידו ואינו מצליח בה, לזה אמרו (ע"ז יט, א): ואמר רבא,
לעולם לגריס איניש ואף על גב דמשכח, ואף על גב דלא ידע מאי קאמר, שנאמר
(תהלים קיט, כ): 'גרסה נפשי לתאבה', 'גרסה' כתיב ולא טחנה [מרוב תאוותי
לתורה הייתי שובר לפי היכולת, אף על פי שאיני טוחנה הדק ליכנס בעומקה

ביאורים

8. על כל פרטי המניעות שיש לאדם. על ארבעה זמני היום, שבכל אחד
מהם יתכן עיכובים שימנעו מהאדם מלעסוק בתורה, ובא הכתוב לומר שבכל
העתים והתמורות צריך האדם ללחום במניעים אלו, ולעסוק בתורה עד כמה
שידו מגעת. 9. כמו שכתב בספר מסילת ישרים. בדפוס פרשבורג תרל"ה
העתיקו כאן את לשון ה'מסילת ישרים' בביאור חובת האדם בעולמו (פרק א'):
"והנה שמו הקב"ה לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך, והם
הם התאוות החומריות אשר אם ימשך אחריהן הנה הוא מתרחק והולך מן
הטוב האמיתי. ונמצא שהוא מושג באמת בתוך המלחמה החזקה, כי כל עניני
העולם, בין לטוב בין לרע, הנה הם ניסיונות לאדם, העוני מצד אחד והעושר
מצד אחד וכו'. השלוה מצד אחד והייסורים מצד אחד, עד שנמצאת המלחמה
אליו פנים ואחור" (רמ"ג). 10. ככולם יראה. בכל המצבים והאופנים המונועים

וְיָמָּה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: 'בְּשִׁבְתְּךָ
בְּבִיתֶךָ וּבְלִבְתֶּךָ בְּדֶרֶךְ',
¹¹שִׁמְעֵתִי מֵאֲחֵי הַנָּאִוִן זֶלְהָהּ,
גם שבמה שמטרה
נפשו ומקדשה בדברי תורה, אחר כך ברוב הזמן יזכה לתורה להבין בה כראוי,
וכמו שאמרו (מגילה ו, ב): 'געת' ולא מצאתי - אל תאמין, ורחמנא לבא בעי
(סנהדרין קו, ב), ומן השמים יסייעוהו כמו שאמרו בפרק קמא דמגילה (שם)
דלאוקמי גירסא - סיעתא מן שמיא הוא.

וצריך האדם לבקש בתפילתו מאתו יתברך על זה, שהרי אנשי כנסת הגדולה
תקנו בתפילת שמונה עשרה תפילה זו ראש לכל הבקשות בברכת 'אתה חונן':
'חננו מאתך דעה בינה והשכל'. והם שלשה דברים שצריכים לידיעת התורה:
אחד, ללמוד בתחילה, וזה נקרא 'חכמה' - מה שמקבל מאחרים. ואחר כך להגות
בה להבין כל דבר בטעמו על בוריו, שיוכל לחדש בה ולהבין דבר מתוך דבר, וזה
נקרא 'בינה'. והשלישי הוא, שיהיה קבוע בו ידיעת התורה ולא ישכח אותה
כלל, וזה נקראת 'דעת' [ועל זה אנו מבקשים: 'חננו מאתך דעה בינה והשכל',
ו'השכל' הוא 'חכמה'. וכן כתב בפירושו ר"י ב"ר יקר שם: כי השכל בכל מקום -
במקום חכמה, עיי"ש. וכ"כ בפרסד רמונים שער יב פ"ג: ההשכלה הוא בחכמה,
וזהו שאנו אומרים בתפילה 'דעה בינה והשכל' שהם דעת ותבונה וחכמה
ממטה למעלה (רמ"ג)]. ועל זה אמרו (אבות פ"ג מ"ז): 'אם אין בינה אין דעת,
אם אין דעת אין בינה'. שצריך כח השמירה והזכרון באדם הוא על ידי שיקבע
בו כל דבר של תורה בעומק טעמו על בוריו, שבזה קשה לשכחה ויש בו דעה,
והדעת והבינה קשורים זה בזה. ומזה נראה שראש כל הדברים שהאדם צריך
להתפלל, הוא שיזכה ללמוד תורה ולהיות לו השגה בה, ובזה יהיה דבוק בו
יתברך, ולכן קבעוהו תכף אחר ברכת 'אתה קדוש' וכו' [שעל ידי התורה ישראל
דבקים בו ומשיגים קדושתו יתברך]. עכ"ד.

ביאורים

מהאדם את לימוד התורה ישתדל האדם - 11. שמעתי מאחי הנאון זל"ה.
רבינו מקדים את דרך הגר"א המפרש שהפסוק מונה את ארבעה זמני היום.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

¹²שְׁמוּרָה עַל אֲרֻכָּה חֲלָקֵי הַיּוֹם, שֶׁהַיּוֹם נִחְלָק עַל אֲרֻכָּה חֲלָקִים: מִתְחַלֵּת הַלַּיְלָה עַד חֲצוֹת לַיְלָה, וּמִחֲצֵי הַלַּיְלָה עַד אֹרֶחַ הַבֶּקֶר, וּמִתְחַלֵּת הַיּוֹם עַד חֲצֵי הַיּוֹם, וּמִחֲצֵי הַיּוֹם עַד תְּחִלַּת הַלַּיְלָה. וְמֵה שְׁאֵמֶר: 'בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ', מוֹרָה עַל זְמַן מִחֲצֵי הַלַּיְלָה עַד אֹרֶחַ הַבֶּקֶר,

ג. מחצית הלילה עד אור הבוקר וכו' והוא נגד בחינת דוד המלך ע"ה כמו שאמרו בזוהר הקדוש. בשו"ת בנין שלמה (ח"ב סי' א') כתב, וז"ל: מה שכתב בזוהר לקום בחצות, הוא לעסוק בתורה, שאז הוא מסוגל יותר ללמוד תורה שבעל פה לעיונא ולאסוקי

שמעתא אליבא דהילכתא, כדאשכחן גבי דוד המלך ע"ה, שהיה עומד בחצות, ובימי דוד לא היה שייך להתפלל על חורבן בית המקדש, ועל כרחך שהיה עומד לעסוק בתורה, כדאמרינן בברכות (ג, ב). וכן מצינו ביהושע (ח, ט) דכתיב 'וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העם' [כן הוא לשון הפסוק, יעוין תוספות מגילה ג, א, ד"ה וילן], ואמרינן במגילה (ג, ב) מלמד שלן בעומקה של הלכה. וכן כתב הרמב"ם ז"ל (בפ"ג מהל' ת"ת ה"ג) וז"ל: אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרוצה לזכות בתורה יזהר בכל לילותיו וכו', אמרו חכמים: אין רינה של תורה אלא בלילה, שנאמר 'קומי רוני בלילה' עכ"ל. וכתב ב'כסף משנה' שהוא במדרש שה"ש רבה, על הפסוק 'קווצותיו תלתלים', ע"כ. וכן נמצא עוד בשמות רבה (פ' מז) ובויקרא רבה (פי"ט). והן הן דברי הזוהר הק' הנ"ל. אלא שהזוהר פירש שעיקר זמן לימוד התורה בלילה הוא מחצות, שאז הקב"ה נכנס בגן עדן להשתעשע עם הצדיקים לכן מסוגל אז השעה להארת הקדושה על האדם היושב ועוסק

ביאורים

ולהלן מאות מ"א ואילך מפרש רבינו את הפסוק בדרך הפשט לפי הניסיונות המונעים מן התורה, ומפרש כמה דרכים בזה. ¹²שְׁמוּרָה עַל אֲרֻכָּה חֲלָקֵי הַיּוֹם. שחייב האדם ללמוד בכל אותם ארבעת זמנים, ואינו פנוי מהתורה כלל.

בתורה או בתפילה בעת ההיא ותורתו מתקיימת בידו. וגם זוכה לכוון להלכה, וכמו שמצינו גבי דוד המלך ע"ה שהיה עומד בחצות הלילה לעסוק בתורה, ולכן זכה לכוון כהלכה, כדאמרינן בסנהדרין

שְׁהָאֲדָם צָרִיךְ ¹³לְעֹמֵד מִמִּשְׁכְּבוֹ, ¹⁴וְלֵישֵׁב עַל מִטָּתוֹ, וְלְעֹסֵק בַּתּוֹרָה. ¹⁵וְהוּא נִגְדַּ בְּחֵינַת דּוֹד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלֹם, ¹⁶כְּמוֹ שְׁאֵמֶר בְּזוֹהַר הַקְּדוּשָׁה.

וּבְזוֹהַ אֲתִי שְׁפִיר מַה דְּאִיתָא

(צג ב): 'ונבון דבר... וה' עמו' (שמואל א טז, יח) - שהלכה כמותו. ויש לדקדק, איך מוכח מפסוק זה שהלכה כמותו? אכן על פי הנ"ל יתיישב שפיר, והוא על פי מה שאמרו במסכת תמיד (לב, ב): כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, שנאמר 'קומי רוני בלילה', לכן כתיב 'ויהי דוד לכל דרכיו משכיל', שהלכה כמותו משום וה' עמו, שהיה עוסק בתורה עם השכינה. עכ"ל.

ומדברי רבינו משמע שיש ענין נוסף בלימוד התורה לאחר חצות הלילה, שהרי כפי שהארץ רבינו, היום כולו מתחלק לארבעה חלקים, ושלושה מהם הם זמני התפילות, ורק מחצות ועד עלות השחר הוא זמן המיוחד לתורה בלבד, ומכאן נובעת חשיבותו המיוחדת של זמן זה.

ביאורים

¹³לְעֹמֵד מִמִּשְׁכְּבוֹ. להתעורר משנתו. ¹⁴וְלֵישֵׁב עַל מִטָּתוֹ. ואף על פי שדוד עסק בתורה בלילה בשייבה, כתיב ביה (תהלים קיט, סב): 'חצות לילה אקום' שהיה במדרגת 'קומי'. כן כתב הגר"א ב'אמרי נועם' ברכות ח, א, עי"ש (רמ"ג). ¹⁵וְהוּא נִגְדַּ בְּחֵינַת דּוֹד הַמֶּלֶךְ ע"ה. במסכת ברכות (ג, ב) אמרו על דוד המלך ע"ה: "כינור היה תלוי למעלה ממיתתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפנית ונושבת בו, ומנגן מאליו. מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר". [ולדברי רבינו צריך לומר שהלשון 'עומד' היינו עומד משנתו, אבל היה עוסק בתורה כשהוא יושב על מיתתו, וכמו שהובא בהערה הקודמת מספר 'אמרי נועם' ברכות נו, ב, בשם הגר"א (רמ"ג)]. ¹⁶כְּמוֹ שְׁאֵמֶר בְּזוֹהַר הַקְּדוּשָׁה. כמו שהביא רבינו להלן בסמוך בשם הזוהר ש'מיטה' כנגד דוד, עי"ש

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

בַּנְמָרָא (ברכות ה, ב): אָבָא בְּנִימִין
אָמַר: עַל שְׁנֵי דְבָרִים הָיִיתִי
¹⁷מַצְטַעַר כָּל יָמִי, עַל תַּפְלָתִי שֶׁתְּהֵא
¹⁸סְמוּךְ לַמָּטָתִי. וּפְרִשׁ רַשִׁי וְלֵל, כָּל
יָמֵי הָיִיתִי מַצְטַעַר וְנִזְהָר ¹⁹שְׁלֵא
לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה וְלֹא לְלַמֵּד
כְּשַׁעֲמַדְתִּי מִמָּטָתִי, עַד שֶׁאֶקְרָא
קְרִיאַת שְׁמַע וְאֶתְפַּלֵּל. וְלִכְאוּרָה
הוּא תְּמוּנָה, וְכִי מַעֲוִלָם ²⁰לֹא הָיָה
עוֹמֵד קֶדֶם הַיּוֹם לְלַמֵּד. אֲלָא נִרְאָה
דְּהָכִי פְּרוּשׁוֹ, ²¹שֶׁהָיָה עוֹמֵד קֶדֶם
הַיּוֹם לְלַמֵּד, ^{22(ר)}וְהָיָה יוֹשֵׁב עַל מָטָתוֹ

ד. והיה יושב על
מטתו ולומד עד אור
היום. כתב ה'משנה
ברורה' (סי' א' סק"ט),
וז"ל: "והמקובלים
האריכו מאוד בגודל
מעלת קימת חצות כי
רבה היא וכו' ומחצות
ואילך יעסוק בתורה"
[וראה בספר 'מנחת
יחזקאל' (ח"א שער
התורה עמוד תצו)
שליקט הרבה מדברי
חז"ל על גודל מעלת
לימוד תורה מחצות
הלילה]. ובהמשך
הוסיף ה'משנה
ברורה', וז"ל: "ומי
שאינו יכול להשכים

קודם אור הבוקר, מחמת שהוא חלש בטבעו או שהוא יודע בעצמו שאם יקום
באשמוות יישן בעת התפילה, מוטב לישון כל הצורך" וכו'. ע"כ.
ומי שישן כדי לחזק את מוחו ללמוד תורה, כתב הט"ז (אהע"ז סי' כ"ה א')

ביאורים

(רמ"ג). ¹⁷ מצטער כל ימי. הייתי דואג וטורח כל ימי לקיימם. ¹⁸ סמוך
למטתי. סמוך לזמן קימתי מן המטה. ¹⁹ שלא לעשות מלאכה ולא ללמוד
כשעמדתי ממיטתי עד שאקרא קריאת ושמע ואתפלל. אבא בנימין היה נוהר
שלא לעסוק במלאכה ואף לא לעסוק בתורה מהשעה שקם ממיטתו עד שקרא
קריאת שמע והתפלל. ²⁰ לא היה עומד. וכי אף פעם לא התעורר משנתו
קודם היום ללמוד. ²¹ שהיה עומד. שבאמת היה מתעורר משנתו. ²² והיה
יושב על מיטתו ולומד. ומה שאמר שהיה נוהר שלא לעסוק בתורה כשעמדתי

ששכרו הוא כמו מי
שמדיר שינה מעיניו
ועוסק בתורה, והמליץ על כך את הפסוק (תהלים קכז, ב) 'שוא לכם משכימי
קום מאחרי שִׁבְתְּ אוכלי לחם העצבים', כלומר, בחינם הוא לכם שאתם
משכימים קום בבוקר, ומאחרים שינתכם בלילה, שהרי 'כן יתן לידידו שינה',
שהקב"ה נותן שכר שווה למי שישן כל צרכו, כדי שיוכל לעסוק בתורה.
ובספר 'ארחות רבינו' (עמוד קפ"ט אות ד') הביא מבעל ה'קהלות יעקב' זצ"ל וז"ל:
מו"ר זצוק"ל אמר לי שצריכים לנהוג כרמב"ם ולישון שמונה שעות במעט לעת כי
אחרת הראש לא רענן ללימודים, ורק הגר"א יכל להסתפק במיעוט שינה. ועי"ש
עוד באות ו' שבזמניו מספיק שבע שעות ובלי זה לא יוכל להתרכז כראוי בלימוד.
ובספר 'בתורתו יהגה' (ח"א עמוד תפט) כתב: ויש להעיר ממה שכתב
המהרש"א (ב"ב י, א), וז"ל: שהתורה נותנת כח ללומדי התורה ולפי שמיעוט
השינה מחליש את האדם, אמר בתלמידי חכמים המנדדים שינה בעולם
הזה בלימוד תורתם הקב"ה נותן להם כח ללמוד תורה ומשביעין בעולם הזה
מזיו שכינתו דלעולם הבא דאין שם שינה וחלשות האדם, כדאמרינן אלא
שהצדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה.

וכתב ליישב, שאפשר שהמהרש"א מדבר בנדוד שינה הנגרם לאדם מחמת
התורה בעל כרחו, וכדאיתא בילקוט תהלים תת"נ: אין אדם בעולם הזה בלא
יסורים, חושש בשינו לא יכול לישון, בעינו לא יכול לישון, יגע בתורה לא יכול
לישון, זה ער וזה ער 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו' עכ"ל,
שכשם שיש נדוד שינה הנגרם מחמת מיוחשים בשן ועין, כמו כן יש נדוד
שינה הנגרם מחמת יגיעתו בתורה, שגם אם ירצה אינה מניחתו לישון וכלשון
הילקוט: "לא יכול לישון, וכגון שמשכתי שמעתיה כדאיתא גבי רבי אילעאי
(עירובין נג, ב) שהיה נעור כל הלילה מחמת שעסק בסדר קדשים, ואמרו
בגמרא: עירנית והנעירותו, ופירש רש"י: והנעירותו, לא היה יכול לישון. וכמו
כן לפעמים אינו יכול להירדם מחמת טרדתו בקושיה, או סתם מחמת מתח
הלימוד, ושונה נדוד שינה הנגרם מחמת התורה שהתורה נותנת כח ליגיעי כח,
וזהו 'אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו'.

ביאורים

ממיטתי, כוונתו, שלא למד קודם היום בעמידה אלא רק בישיבה על מיטתו.

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

ממִּטְתּוֹ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב שָׁם לְלַמֵּד, מִיָּד הָיָה מִתְפַּלֵּל תַּכְפָּה.

וַיֵּמָּה שְׁכָתוֹב: 'וּבִלְכַתְּךָ בְּדֶרֶךְ' - מוֹרָה עַל זְמַן שְׁמִחָצִי הַיּוֹם עַד חֲלִילָה, ²³שֶׁהָאָדָם הוֹלֵךְ אַחֵר עֲסָקָיו. וַיֵּמָּה שְׁכָתוֹב: 'וּבְשִׁכְבְּךָ' - מוֹרָה עַל זְמַן ²⁴שְׁמִתְחַלֵּת חֲלִילָה עַד חֲצוֹת. 'וּבְקוֹמְךָ' - מוֹרָה עַל זְמַן שְׁמִתְחַלֵּת הַיּוֹם עַד חֲצִי הַיּוֹם, ²⁵שֶׁהוּא זְמַן קִיּוּמָה.

וַיִּזְהוּ שְׁאֲמָרוֹ בְּגִמְרָא (שם כו, ב): אֲבָרְהָם תִּקַּן תְּפִלָּת שְׁחָרִית, שְׁנֵאֲמַר (בראשית יט, כז): 'וַיִּשְׁכַּם אֲבָרְהָם בַּבֶּקֶר ²⁶אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם כו', וַיִּזְהוּ מִתְחַלֵּת הַיּוֹם ²⁷עַד חֲצוֹת, ²⁸שֶׁאֵין זְמַן קִיּוּמָה וְעִמִּידָה. יִצְחָק תִּקַּן

ביאורים

23. שהאדם הולך אחר עסקיו. שאז הוא הזמן שאדם הולך להתעסק בעסקיו.
24. שמתחילת הלילה עד חצות. שהוא זמן שכיבה הנהוגים אצל רוב הבריות.
25. שהוא זמן קיומה. שאז רוב בני האדם קמים משנתם. 26. אל המקום אשר עמד שם. ואין פירושו 'עמידה' בפסוק זה, אלא תפילה, כמו שנאמר במקום אחר (תהלים קו, ל): 'ויעמוד פנחס ויפלל'. ופירוש הפסוק הוא, איפוא, שהשכים אברהם אל המקום שכבר התפלל בו קודם לכן, ומכאן שהתפלל שחרית. (ראה ברכות כו, ב). 27. עד חצות. זו דעת חכמים (ברכות כו, א) שתפלת שחרית זמנה עד חצות היום. ועיין שו"ע או"ח סי' פ"ט ס"א, שתפלת שחרית זמנה נמשך עד סוף ארבע שעות, ואם התפלל אחר ארבע שעות עד חצות, אף על פי שאין לו שכר כתפילה בזמנה, שכר תפילה על כל פנים יש לו. 28. שאז זמן קיומה ועמידה.

ה. יעקב תיקן תפילת ערבית שנאמר ויפגע במקום. הנה רש"י על הפסוק שם כתב: "שנה הכתוב ולא כתב ויתפלל, ללמדך שקפצה לו הארץ... איהו עד חוץ אזל... וקרא מוכיח וילך חרנה, כי מטא לחרן

תְּפִלַּת מִנְחָה, שְׁנֵאֲמַר (שם כד, כג): ²⁹וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בִּשְׂדֵה לְפָנוֹת עֵרֶב, וַיִּזְהוּ נֶגֶד זְמַן שְׁמִחָצִי הַיּוֹם עַד חֲלִילָה, שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ לְעִסְקָיו. ^(ח)יִצְחָק תִּקַּן תְּפִלַּת עֵרֶבִית, שְׁנֵאֲמַר (שם כח, יא): ³⁰וַיִּפְגַּע ³¹בְּמָקוֹם

אמר: אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהב דעתא למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ. עכ"ד רש"י. נפלא הדבר, כי אך נתן יעקב את דעתו לחזור, וכבר קפצה לו הארץ. מחשבה טובה אחת וכבר שפע

ביאורים

שהוא זמן שבני אדם עומדים ממטותיהם, כמו שכתב רבינו לעיל, וזה שהביא ראיה ש'ובקומך' הכוונה לזמן שמעלות השחר עד חצות היום, כמו ש'וישכם' הנאמר באברהם הוא עד חצות היום שהוא סוף זמן תפילה. 29. ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב. ואין פירושו 'שיחה', היינו 'לשוח' שבפסוק זה, אלא תפילה, שנאמר (תהלים קב, א): 'תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו', ואף כאן 'לשוח' פירושו שהלך להתפלל בשדה לפנות ערב, בזמן מנחה (ראה ברכות כו, ב). ומכאן שהתפלל מנחה. הרי שהזמן שהאדם יוצא והולך [כמו 'ובלכתך בדרך'], הוא הזמן שמחצות היום עד שקיעת החמה. 30. ויפגע במקום וילך שם. ואין פירושו 'פגיעה' בפסוק זה, אלא תפילה, שנאמר (ירמיה ז, טז): 'ואתה, אל תתפלל בעד העם הזה, ואל תשא בעדם רנה ותפלה, ואל תפגע בי', ונמצא שהתפלל יעקב סמוך ללינתו (ראה ברכות שם). ומכאן שהתפלל תפילת ערבית. 31. במקום. יש מפרשים ש'מקום' שבפסוק זה הוא הקב"ה, המכונה בדברי חז"ל הרבה פעמים 'מקום' מפני שהוא 'מקומו של עולם'. ופירוש 'ויפגע במקום' לפי זה - 'התפלל להקב"ה' (רא"ם בראשית שם). אך יש סוברים ש'במקום' מתפרש כפשוטו, ופירוש הפסוק שהתפלל יעקב במקום ואחר כך לן שם (מהרש"א חולין צא, ב).

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וַיֵּלֶן שֵׁם³² כִּי בָא הַשָּׁמַשׁ, וְהוּא הַזְמַן³³ שֶׁמֶתְחִילַת הַלַּיְלָה עַד

של סיעתא דשמיא בעקבותיה. שכך היא הנהגת הבורא עם ברואיו, אם מגלה האדם רק רצון לשוב לפניו בתשובה שלימה, והרי הוא בגמירות דעת מוחלטת, אף אם היא מחוסרת מעשה של הוצאתה מן הכח אל הפעל, הרי שמיד מסייעין בידו מן השמים, אף שלא בדרך הטבע. "פתחו לי פתח כחודה של מחט", מעט רצון והחלטה, "ואני אפתח לכם פתח כפתחו של עולם" (על פי 'מכתב מאלהי').

ה'אמרי אמת' זצ"ל פירש מה שתפשו חז"ל בלשונם [לשון זה נמצא בתפילת 'תשליך' שבר"ה, שחיברו החיד"א זצ"ל]: "כפתחו של אולם". על פי מה שאמרו במשנה (מדות ב, ג) 'כל הפתחים שהיו שם (בבית המקדש) היו להם דלתות חוץ משל אולם, עי"ש. והיינו שהפתח של האולם היה פתוח תמיד, וזה רמזו חז"ל, שאם יהיה לאדם רק רצון מעט לשוב אל ה' וזה 'כפתחו של מחט', אז יפתח לו ה' פתחו של אולם אשר לא יסגר לעולם.

עוד כתב רש"י על הפסוק שם: "וכשעבר יעקב על בית-המקדש, מדוע לא עיכבו שם? איהו לא יחיב ליביה וכו' כי מטא לאחר וכו' יחיב דעתיה למהדר וחזר וקפצה לו הדרך". עכ"ד. ביאור הדבר כי פעמים רבות מזדמנת לו לאדם 'שעת כושר', ואם אינו משים לבו, אז מניחין לו מן השמים להמשיך בדרך. אולם אם יהיה דעתיה למהדר אפיה, אפילו לאחר זמן, אז יכול לקבל סיעתא דשמיא מרובה עד כדי שזוכה אפילו לפיצת הדרך. (בשם מרן הגר"ז).

רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, ה'משגיח' מפוניבז', היה מצביע על מדרש זה, והיה מראה עד כמה עמוקה מידת הדין. כל עתידו של עם ישראל היה תלוי בחזיון של יעקב באותו מקום מקודש. ואף על פי כן, אם הוא לא היה נותן את דעתו להתפלל, לא היו מעכבים אותו מן השמים. שכן, אם אין הוא פותח את הפתח הקטן, זה הקטן כחודה של מחט, אזי לא תבוא כל איתערותא דלעילא. נורא הדבר לחשוב, כי כל הנצח וכל עתידו של עם ישראל תלוי רק במחשבה אחת ויחידה! (מליץ יושר).

ביאורים

32. כי בא השמש. כי שקעה החמה. 33. מתחילת הלילה עד חצות. שהוא זמן

ו. כנגד דוד כנ"ל. במסכת שבת (סג, א): אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לוי, שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה, הקב"ה שומא לקולן, שנאמר (שה"ש ח, יג) 'היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני'.

וכתב ה'אור תורה'

חצות, שהוא³⁴ זמן שכיבה.

וְזָהוּ מַה³⁵ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאִישִׁיעַ (מ"ב ד,

י): 'וְנִשְׁיִים לֹא שָׁם מִטָּה וְשִׁלְחָן

וְכִפָּא וּמְנוּחָה', שָׁהם נֶגֶד³⁶ אַרְבָּעָה

תְּקוּנֵי הַשְּׂכִינָה, כְּמוֹ שֶׁאֱמָרוּ בְּזֶהָר

הַקָּדוֹשׁ (ח"ב קלג, א). 'מִטָּה' –^{37(ה)} כְּנֶגֶד

ביאורים

הראוי לערבית לכתחילה. 34. זמן שכיבה. שהוא זמן שבני אדם שוכבים לישון. הרי ש'ושבכב' מורה על הזמן שמתחילת הלילה עד חצות. 35. שנאמר באישיע. האשה השונמית אמרה לבעלה: בא נבנה עבור אלישע הנביא עליית גג, נשים שם מטה, שולחן, כסא ומנורה, ובכל פעם שהנביא יגיע אלינו, יעלה לעליה להתבודד לבדו בחדרו, וכך עשו. 36. ארבעה תיקוני השכינה. האדם בעבודתו בארבעת חלקי היום זוכה שמחמת מעשיו הקב"ה פועל בכוחו הגדול להשפיע שפע לעולם-הזה. 37. כנגד דוד כנ"ל. 'מטה' מדתו של דוד, תורה אחר חצות הלילה. שדוד המלך שכשהגיע חצות לילה מיד היה יושב על מטתו ולומד עד אור היום (ראה ברכות ג, ב), כנ"ל בדברי רבינו.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

דוד, כנ"ל. 'שלחן' - כנגד יצחק, כמו
שכתוב (איוב לו, כב): ³⁸ 'מצפון זהב
יאתה', ³⁹ 'כידוע', ⁴⁰ 'זהו נגד תפלת
מנחה, כנ"ל. 'כסא' - כנגד יעקב,
כדאיתא בזהר ⁴¹ 'שהוא כסא כפני

שהצדיקים שבגן עדן
מקשיבים לקולם,
גם הקב"ה שהוא
בגן עדן בישיבה
של מעלה, גם הוא
מקשיב להם. עכ"ד.
ולדבריו כך מתפרש
הגמרא: שני תלמידי

חכמים, הם נשמות הצדיקים היושבים בגן עדן העליון ובגן עדן התחתון
[היושבת בגנים], המקשיבים לקול תלמידי חכמים העוסקים בתו
רה בעולם הזה [-חברים מקשיבים]. גם הקב"ה שומע לקולן [-לקולן
השמיעני].

ביאורים

38. מצפון זהב יאתה. הזהב [שמרמו על מדת גבורה] עיקרו בא מהצד הצפוני
של העולם, וצד צפון הוא הצד השמאלי (כשפניו של העומד הוא כלפי המזרח),
ושמאל רומז לגבורה. **39. כידוע.** עיין תיקוני זוהר (סט, ב): פתורא צריכא
לתקנא לה לגבי צפון, ופתורא איהי שכינתא תתאה דאתמר בה: 'כל כבודה בת
מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה', מאי 'זהב', דא גבורה, דאתמר בה: 'מצפון
זהב יאתה', ע"ש. וזהו שכתב רבינו שיצחק שמדתו גבורה הוא כנגד 'שלחן'
שצריך להניחו בצד צפון של בית המקדש, וצפון הוא מקום הזהב, ושניהם
רומזים למידת הגבורה (רמ"ג). **40. זהו נגד תפילת מנחה כנ"ל.** שהיא בחלקו
השני של היום, שהוא כנגד 'ובלכתך בדרך'. **41. שהוא כסא כפני עצמו.** במדרש
הנעלם (ח"א צז, א) איתא: אמר רבי יעקב אמר רבי חיאי, יעקב אבינו הוא כסא
הכבוד, וכן תנא דבי אליהו: יעקב אבינו הוא כסא בפני עצמו, דכתיב: 'וזכרתי
את בריתי יעקב', ברית כרת קוב"ה ליעקב לבדו יותר מכל אבותיו, דעביד ליה
כסא הכבוד בר מן קדמאה. רבי אליעזר הוה יתיב והוה לעי באורייתא, אתא
לגבי רבי עקיבא, אמר ליה: במאי קא עסיק מר, אמר ליה בהאי קרא דכתיב:
'וכסא כבוד ינחלם', מהו 'כסא כבוד ינחלם' - זה יעקב אבינו דעביד ליה כרסי
יקר בלחודו, לקבלא אולפן נשמתא דצדיקא, ע"ש (רמ"ג). [במסכת חולין
(צא, ב) דורשת הגמרא פסוק הנאמר בחלום יעקב (בראשית כח, יב): 'הנהנ

ז. מי שיש לו בית
הכנסת בעירו ואינו
נכנס שם להתפלל
נקרא שכן רע. כתב
בשיתת ר"י בן ברכיה

עצמו, ⁴² 'שהוא זמן תפלת ערבית,
כנ"ל. 'מנורה' - כנגד אברהם, שהוא
חסד, ומנורה בדרום ⁴³ כידוע.

והם כלם ראשי תבות: ⁴⁴ 'משכ"ן'. וכן יובן מה
שאמרו חז"ל (ברכות ח, א): ^{45(י)} 'מי שיש לו בית

ביאורים

מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, 'תנא: (המלאכים היו) עולין ומסתכלין בדיוקנו
של מעלה (-בדיוקנו של יעקב למעלה, שהוא פרצוף אדם בין פרצופי חיות
המרכבה). ויורדים ומסתכלים בדיוקנו של מטה', וכו'. פירוש: במראה המרכבה
שראה יחזקאל הנביא (יחזקאל א, ד-יא), כתוב שהמרכבה נישאת על ארבע
חיות הקודש [שמעלתם למעלה מכל המלאכים (רמב"ם הל' יסודי התורה ב,
ז)], ולכל אחת מן החיות ארבעה פרצופים: פרצוף אדם, פרצוף אריה, פרצוף
שור ופרצוף נשר. דיוקנו של יעקב הוא פרצוף האדם (רש"י). **42. שהוא זמן**
תפילת ערבית כנ"ל. שהוא בחלקו הראשון של הלילה, שהוא כנגד 'ובשכבך'.
43. כידוע. בזהר (ח"א פ, א): 'ויסע אברהם הלך ונסוע הנגבה', דא דרום, דהוא
חולקיה דאברהם. [וז"ל האר"י בלוקטי תורה פרשת בראשית: הדרום ימין נגד
אברהם, שהוא חסד, כי שם הוא היסוד מים, שלעולם המים נמשכים משם,
וכן היה אברהם עושה חסד לכל העולם] (רמ"ג). ואת המנורה שהאירה לכל
העולם הניחו בדרום בית המקדש כמו שאמרו בגמרא (ראה ב"ב כה, ב), ודרום
רומז לחסד, שדרום בצד ימין (כשפניו של העומד הוא כלפי המזרח) וימין רומז
לחסד. ואברהם אבינו תיקן תפילת שחרית בזמן של 'ובקומך'. **44. משכ"ן.**
מטה, שלחן, כסא, מנורה. הרי שארבעה תיקונים אלו הם בארבעת זמני היום,
ובשלושה מהם תיקנו שלש תפילות, בזמן של 'ובשכבך' (ערבית), בזמן של
'ובקומך' (שחרית), ובזמן של 'ובלכתך בדרך' (מנחה), ורק בזמן של 'בשבתך
בביתך' לא נתקן תפילה, וכדלהלן. **45. מי שיש לו בית הכנסת בעירו.** ויכול

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

הַכִּנְסָתָ בְּעִירוֹ וְאִינוּ נִכְנָס שָׁם
לְהִתְפַּלֵּל, ⁴⁶נִקְרָא 'שָׁכֵן רַע'. וְצָרִיךְ
בְּאוֹר ⁴⁷לָמַד נִקְרָא בְּשֵׁם: 'שָׁכֵן רַע'.
וּלְפִי מַה שֶּׁפָּתַחְתִּי אֹתִי שְׁפִיר,
שֶׁהֵמָּה שֶׁל 'מִשְׁכָּן', שֶׁהוּא מִטָּה,

(ברכות ח, א ד"ה הן),
שהטעם שמי שאינו
נכנס לבית הכנסת
להתפלל נקרא שכן רע
לקב"ה, מפני שאינו בא
להתראות עמו בבית
שכינתו. וב"ח אדם'
(בצוואתו בית אברהם,

אות זו. והובא בדבריו במשנה ברורה סי' צ' ס"ק לח) הוסיף לבאר בזה, שכן דרך
השכנים הטובים שאוהבים זה את זה, מחמת שאחד רוצה להתקרב לחבירו הולך
מפעם לפעם לבקרו בביתו. וכשהשכנים רעים ואינם אוהבים זה את זה אין האחד
הולך לבית חבירו, וכן מי שאינו הולך לבית הכנסת שהוא מקום שהקב"ה נמצא
בו, הרי הוא שכן רע. [ונעין זה ביאר בעץ יוסף, כי כמו שכן רע אינו יכול לסבול
את חבירו השכן ואינו נהנה מזה שדר בסביבתו, כן הוא זה שעל ידי שאינו בא
לבית הכנסת מראה בזה שאינו חפץ שהשכינה תהיה בסביבתו עמו ביחד].

אמנם בפרישה (או"ח סי' צ אות טו) ביאר בשיטת רש"י (על הרי"ף ד"ה על כל),
שאדם שלא בא לבית הכנסת שבעירו, נעשה שכן רע לבריות הדרים עמו בעיר,
מפני שבגלל מעשיו אין השכינה שורה עמהם ונמצא שהוא גורם להם רעה. ולכן
נקרא גם שכן רע לקב"ה, כמו שפירש רש"י על הפסוק (במדבר י, לה) 'וינוסו
משנאיך מפניך' שאלו הם שונאי ישראל, כי כל השונא את ישראל, שונא הוא
את מי שאמר והיה העולם. וכן כתב ב'נתיבות עולם' (נתיב העבודה פ"ה), שמכיון
שבית הכנסת הוא מקום מוכן שבו מתאספים בני העיר להתפלל ליוצרים, אם
אינו נכנס לשם נקרא 'שכן רע' שהוא פורש ומתרחק משאר שכיניו ואינו רוצה
להתאסף ולהתפלל עמהם. והוסיף שם, שיש בזה גם שכנות רעה לקב"ה, שאין
הוא חפץ להיכנס לבית אשר הוא שוכן שם, וכפירוש החיי אדם לעיל.

ביאורים

להיכנס להתפלל בבית הכנסת, ואף על פי כן - ⁴⁶נִקְרָא שָׁכֵן רַע. שאין דרכו
להתראות עם רעהו הקרוב אצלו (שמי"ל, חתימת הספר, ועי"ש ביאור נוסף).
⁴⁷ למה נקרא בשם שכן רע. כלומר, מדוע מכנים אותו דווקא בשם 'שכן רע'
ולא בכינויים אחרים.

ח. ולכן נקרא שכן
רע. דברים אלו מצאנו
בספרי הגר"א בכמה
מקומות וונעתיק
חלקם. ב'אמרי נועם'
(ברכות ח, א) כתוב:
צריך ליתן טעם למה

⁴⁸אִינוּ שִׁיךְ לְתַפְלָה, ⁴⁹רַק עַל לְמוֹד
הַתּוֹרָה כְּנ"ל, וְאִם כֵּן ⁵⁰נִשְׁאָר
אוֹתִיּוֹת 'שָׁכֵן רַע', שֶׁהֵם נִגְדֵי שְׁלֹשׁ
תַּפְלוֹת, ⁵¹וְלִכֵּן נִקְרָא 'שָׁכֵן רַע'.

נקרא 'שכן רע'. לפי שידוע שיש לאדם ד' מצבים: הליכה, ישיבה, שכיבה
וקימה. וגם היום נחלק לארבעה חלקים: חצי היום הוא זמן קימה, ואחר חצי
היום הוא זמן הליכה, וקודם חצי הלילה הוא זמן שכיבה, ואחר חצי הלילה
הוא זמן ישיבה. וכנגדם נתקנו התפילות: אברהם תיקן תפילת שחרית, שנאמר:
'וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם', וזהו כנגד קימה. יצחק תיקן
תפילת מנחה, שנאמר: 'ויצא יצחק' וכו', והוא זמן הליכה. ויעקב תיקן תפלת
ערבית, שנאמר: 'וישכב במקום ההוא'. ודוד הוא נגד תורה אחר חצות הלילה,
כמו שכתוב: 'חצות לילה אקום להודות לך', אלא שדוד היה מדרגת קימה כידוע
[כוונתו, שלמרות שהזמן שלאחר חצות הוא כנגד זמן של ישיבה, מכל מקום
נקרא 'אקום להודות לך', כיון שמדרגת דוד היתה במדרגת קימה, ולגביו היה
אותו זמן - זמן קימה, שהיה מדרגתו גדולה]. וזהו שכתוב: 'בשבתך בביתך וכו'
ובשבכך ובקומך'. נמצא שמפורש בקרא הד' זמנים. ונגד זה יש ד' עולמות: היינו

ביאורים

⁴⁸ אִינוּ שִׁיךְ לְתַפְלָה. שאין זה נגד תפלה שמתפללים בבית הכנסת. וכמו
שהתבאר שבזמן של 'בשבתך בביתך' הוא הזמן היחיד שלא נתקנה בו תפילה.
⁴⁹ רַק עַל לְמוֹד הַתּוֹרָה כְּנ"ל. על לימוד תורה שלומד בביתו. שהרי 'מטה'
היא כנגד דוד, שאחר חצות לילה היה יושב בביתו על מטתו ולומד תורה עד אור
היום כנ"ל. ⁵⁰ נִשְׁאָר אוֹתִיּוֹת 'שָׁכֵן רַע' שֶׁהֵם נִגְדֵי שְׁלֹשׁ תַּפְלוֹת. שייך של 'שולחן'
כנגד יצחק שתיקן תפילת מנחה, כ"ף של 'בסא' כנגד יעקב שתיקן תפילת
ערבית, נו"ן של 'מנורה' כנגד אברהם שתיקן תפילת שחרית. ואותם שלש
תפילות מתפללים בבית הכנסת בציבור. ⁵¹ וְלִכֵּן נִקְרָא שָׁכֵן רַע. כי מאחר
שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל, קראוהו חז"ל בדווקא בשם
זה של 'שכן רע' שרמז על אותם שלש תפילות בשלשה זמני היום שאינו נכנס

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

ומה שהארבעה זמנים הנ"ל
בתוכים בפסוק ⁵² **שלא**
בסדרן, משום דלעיל מיניה כתיב:
'ודברת בם', ⁵³ **וזה קאי על למוד**

עולם הזה הוא נגד הליכה, כמו שכתוב: 'בהתהלך תנחה אותך' - זהו בעולם הזה. ו'בשכבך תשמור עליך' - בקבר. 'והקיצות היא תשיחך' - זה תחיית המתים וימות המשיח דהיינו קימה, וישיבה היינו העולם הבא, כמו שאמרו 'צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן' וכו'. ואיתא במקובלים, שכנגד ד' אלו יש ארבעה כלים, וסימנך: 'משכן', דהיינו: מטה, שלחן, כסא, מנורה. ואלו הג' דהיינו 'שכן' כנ"ל, שהם נגד ג' תפילות הם בבית הכנסת במקום שמתפללים. והד' דהיינו 'המטה', שהוא נגד תורה אחר חצות הוא בביתו. ולכן מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל, ומעכב השכן להיות בביתו [פירוש, מעכב ג' זמנים הנקראים 'שכן' שאמורים להיות בבית הכנסת, והוא עושה אותם בביתו, כמו המדרגה הרביעית האמורה להיות בביתו], נקרא: 'שכן רע'. עוד הוא שם (כו, ב) בשם הגר"א: אמר רבינו, בקראי יש ד' זמנים: שכיבה, קימה, הליכה, ישיבה. 'שכיבה' קודם חצות לילה. 'ישיבה' אחר חצות לילה. 'קימה' קודם חצות היום. 'הליכה' לאחר חצות היום. אברהם תיקן שחרית וכו' הוא כנגד 'קימה'. יצחק תיקן תפילת המנחה וכו' הוא הליכה שהוא לאחר חצות. יעקב תיקן תפילת ערבית וכו' והוא שכיבה. דוד תיקן חצות, והוא ישיבה, שהאדם יושב ועוסק בתורה, שנאמר: 'חצות לילה אקום להודות לך', והוא נגד זמן ישיבה, אלא שגבי דוד היה אותו הזמן זמן קימה שהיה מדרגתו גדולה, עיי"ש.

ביאורים

להתפלל. **52. שלא בסדרן.** שנכתבו לא לפי סדר הזמנים: א. 'בשבתך בביתך' - מחצות הלילה עד הבוקר. ב. 'ובלכתך בדרך' - מחצות היום עד הלילה. ג. 'ובשכבך' - מתחילת הלילה עד חצות הלילה. ד. 'ובקומך' - מתחילת היום עד חצות היום. **53. וזה קאי על לימוד התורה ועל קריאת שמע.** פירוש, ארבעה זמנים מדברים על שתי מצוות אלו: לימוד התורה וקריאת שמע. 'בשבתך בביתך' 'ובלכתך בדרך' מדברים על לימוד התורה, ו'ובשכבך' 'ובקומך' מדברים על קריאת שמע, כמו שיבאר רבינו בהמשך.

ט. לא איברי לילה אלא לגירסא. כתב הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג הי"ג): "אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו

התורה ועל קריאת שמע, ולכן כתיב תחלה: 'בשבתך בביתך ובלכתך בדרך', ⁵⁴ **שזהו נגד** ⁵⁵ **למוד התורה, ואחר כך: 'ובשכבך ובקומך', שזהו נגד קריאת שמע.**

⁵⁶ **ולפי שער למוד התורה הוא בלילה, כדאיתא בגמרא**
(עירובין סה, א): ⁵⁷ **לא איברי לילה**

חכמים: אין רנה של תורה אלא בלילה, שנאמר 'קומי רוני בלילה'. וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר 'יומים יצוה ה' חסדו

ביאורים

54. שזהו נגד לימוד התורה. שבזמנים אלו אין מצות קריאת שמע, אלא מצות לימוד התורה בלבד. **55. לימוד התורה.** 'בשבתך בביתך' הולך על מצות תלמוד תורה, כמו שאמרו על דוד המלך ע"ה שישב על מטתו בביתו ועסק בתורה מחצות הלילה עד אור היום. וכן 'ובלכתך בדרך', אף על פי שהוא זמן שאדם הולך לעסקיו וכו', עיקר הפסוק מדבר על מצוות תלמוד תורה וכדכתיב: 'ודברת בם'. [נקודם מזכיר הכותב את זמן תלמוד תורה שהוא מחצות הלילה עד הבוקר ומחצות היום עד הלילה, ואחר כך מזכיר את זמני קריאת שמע שהם בתחילת הלילה ובתחילת היום]. **56. ולפי.** בא לבאר מדוע הקדימה התורה בכותבה את שני הזמנים של לימוד התורה, את הזמן של 'ובשבתך בביתך' (שהוא מחצות הלילה עד הבוקר), לזמן של 'ובלכתך בדרך' (שהוא מחצות היום עד תחילת הלילה). **57. לא איברי לילה אלא לגירסא.** לא נברא הלילה אלא לצורך לימוד התורה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

אֵלָא לְגִירָסָא, לְכָךְ מִתְחִיל תַּחֲלָה
'בְּשִׁבְתָּךְ בְּבִיתְךָ', שְׁזָהוּ נֶגֶד לְמוֹד
הַתּוֹרָה שְׁקָאֵי עַל קֳדָם הַיּוֹם.

ובלילה שירה עמי
תפלה לאל חי'. וכל
בית שאין נשמעים בו
דברי תורה בלילה אש
אוכלתו, שנאמר: 'כל

חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח'. עכ"ל.

וכן כתב השו"ע (או"ח רלח, א): "צריך לזוהר בלימוד הלילה יותר מבשל יום, והמבטלו עונשו מרובה". וכתב ה'משנה ברורה' (שם סק"א): "כדאמרנו: 'לא איברי לילא אלא לגירסא', וכיון דלכך נברא הלילה על כן צריך לזוהר בה יותר. ואיתא בגמרא: 'כל העוסק בתורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום', שנאמר: 'יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי'. עוד אמרו (מנחות ק', א): 'תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהן הכתוב כאלו עסוקין בעבודה'. ומייתי שם מקרא. עוד אמרו (תמיד לב, ב): 'כל העוסק בתורה בלילה, שכינה כנגדו, שנאמר 'קומי רוני בלילה' [היינו לעסוק בתורה], וכתב בתריה 'שפכי כמים לבך נוכח פני ה'". וכתב הרמב"ם והובא בשו"ע יו"ד (רמז, כג): "הרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בזה" וכו', ומה דכתב 'בכל לילותי' היינו, דאפילו בקיץ בלילות הקצרים, כגון: בתמוז, שאז נקבע הלילה העיקר לשינה, כמו שכתבו התוספות, אפילו הכי צריך על כל פנים ללמוד מעט קודם השינה (אחרונים), ועיין לעיל בסימן א' במ"ב סק"ט". עכ"ל.

ביאורים

58. שְׁזָהוּ נֶגֶד לְמוֹד הַתּוֹרָה. שזה נגד הזמן העיקרי של לימוד התורה, שהיא מזמן חצות הלילה עד אור הבוקר. **59. שְׁקָאֵי עַל קֳדָם הַיּוֹם.** כלומר, התורה כותבת את שני הזמנים של לימוד התורה שאין בהם מצות קריאת שמע, ובתחילה כתבה התורה את הזמן העיקרי של לימוד התורה שהיא מחצות הלילה עד אור היום והיינו 'בשבתך בביתך', ולאחר מכן כתבה התורה את הזמן השני של לימוד התורה שהוא מחצות יום עד תחילת הלילה והיינו 'ובלכתך בדרך'.

[מ]

וְהַטָּעַם שְׁעָקָר הַלְמוֹד הוּא
פְּלִילָה, דְּכָתִיב (קהלת
ב, יג): 'וְרָאִיתִי אֲנִי שְׁנֵישׁ יִתְרוֹן
לְחֻכְמָה מִן הַסְּכָלוֹת כִּי־תֵרוֹן הָאוֹר
מִן הַחֹשֶׁךְ, פְּרוּשׁ, ²כְּשֶׁנִּתְהַפֵּךְ
הַסְּכָלוֹת לְחֻכְמָה, ³אִזּוֹ נִודַע יִתְרוֹן
מַעֲלָתָה, 'כִּי־תֵרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ,
⁴כְּשֶׁנִּתְהַפֵּךְ הַחֹשֶׁךְ לְאוֹר. כִּי פְלִילָה
הוּא זְמַן שְׁלִיטַת ⁵הַקְּלָפוֹת, ^(א)וְעַל

א. ועל ידי התורה
שנקרא אור משכר
כח הקליפות. מצינו
בחז"ל שעל ידי
שהאדם יגע בתורה
בכך הוא מושך את
הגוף לרוחניות. דהנה
איתא במדרש רבה
(ריש פרשת בחוקות),
וז"ל: "'אם בחוקתי
תלכו', הדא הוא דכתיב
'חשבתי דרכי ואשיבה
רגלי אל עדותך'
(תהלים קיט, ט), אמר
דוד: ריבונו של עולם,
בכל יום ויום הייתי
מחשב ואומר למקום

פלוני ולבית דירה פלוני אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי
מדרשות, הדא הוא דכתיב 'ואשיבה רגלי אל עדותך'". עכ"ל המדרש. וכנראה
הוקשה למדרש מהו לשון "תלכו" שנאמר בעסק התורה, וביאר, דהכוונה
שהאדם צריך לעמול בתורה ולהיות דבק בה כל כך עד שבאופן טבעי וליכנוהו
רגליו אל בתי מדרשות.

וביאר בספר 'עיני ישראל' (שער התורה, עמוד שיג), וז"ל: פירוש הדברים,

ביאורים

- 1. שֵׁישׁ יִתְרוֹן.** עדיפות ומעלה. **2. כְּשֶׁנִּתְהַפֵּךְ הַסְּכָלוֹת לְחֻכְמָה.** כשהטיפשות מתהפכת לחכמה, ניכרת מעלת החכמה. והכוונה, כשמתהפך זמן שהוא בשליטת הקליפות, לזמן שהוא בשליטת התורה והקדושה, על ידי לימוד התורה, הרי שמשתבחת בזה התורה יותר, שהרי הוכר כוחה ומעלתה.
- 3. אִזּוֹ נִודַע.** אז ניכר. **4. כְּשֶׁנִּתְהַפֵּךְ הַחֹשֶׁךְ לְאוֹר.** כשהאור מגיע אחר החושך.
- 5. הַקְּלָפוֹת.** כוחות הטומאה והרע.

מעלות התורה

עיונים

סִמְרָא דְקִדּוּשָׁא, כְּמוֹ שְׁכָתוּב (שמות יד, ד): 'וְאֶכְבְּדָה כְּפָרְעָה וּבְכָל חֵילוֹ'¹³ וְיִדְעוּ מִצְרִים כִּי אֲנִי ה',¹⁴ וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנִדְעָתִי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְיִדְעוּ כִּי אֲנִי ה' (יחזקאל לח, כג). וְכָדִי לְהַגְדִּיל סִמְרָא דְקִדּוּשָׁא,^(ג) צָרִיךְ לְצַעַר עַצְמוֹ וּגּוֹפּוֹ

ב. צריך לצער עצמו וגופו בלימוד התורה כמו שאמרו פת במלח תאכל וכו' וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. הנה במסכת אבות (ו, ד) תנן: "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל..." הנה מהלשון "כך היא דרכה של תורה" דייקו מפרשים רבים שכוונת התנא היא שכל הרוצה לזכות לגדלות בתורה, בין עני ובין עשיר, צריך להימנע מתענוגים גשמיים ולחיות חיי דחק, ואף על פי שיש באפשרותו של העשיר ליהנות מהעולם הזה מכל מקום עליו להימנע מכך, משום שהתורה שהיא רוחנית אינה מתקיימת באדם השקוע בהנאות גשמיות, וכמו שכתבו התוספות בכתובות (קד, א, ד"ה לא) בשם המדרש: 'עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו', והביאו מרבי שאף על פי שהיה עשיר גדול מכל מקום העיד על עצמו שלא נהנה כלום מעולם הזה. וכך אמרו חז"ל (גיטין נז, ב): "אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהן", [והיינו ש"ממית" את גופו במונעו ממנו הנאות גשמיות (מהרש"א שם)], שנאמר (במדבר יט, יד): "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (מדרש שמואל בשם החסיד יעבץ; דרך חיים). וכעין זה כתב גם ה'כלי יקר' (בשלח טז, ד), וז"ל:

ביאורים

13. וידעו מצרים כי אני ה'. על ידי שהקב"ה פורע מן המצריים, שמו מתגדל בעולם, הרי שעיקר קידוש ה' הוא בשעה שנכפה כוחו של הסטרא-אחרא וכוחות הטומאה שבעולם נכנעים. **14. והתגדלתי והתקדשתי וגו'.** הרי שעיקר כבוד ה' הוא כשהוא מתגדל ומתקדש כנגד הגויים שעיקר שליטתם על ידי הסטרא-אחרא, וזה על ידי שליטת הקדושה על הסטרא-אחרא.

מעלות התורה

עיונים

לפי שעסק התורה יש לו מונעים מבית ומבחוץ, מבית הוא מצד מאכלים גסים המפרידים זכות וברירות השכל עד אשר כח שכלו עובר בעמק עכור ואינו זך לעסוק במושכלות, כי מטעם זה לא אכל משה בהר ארבעים יום כדי שיהיה שכלו זך ונקי להבין במושכלות, וכתב 'ויכסהו הענן ששת ימים, ואמרו רז"ל (יומא ד, ב) שהיה זה כדי למרק אכילה ושתייה שבתוך מעיו, עכ"ל. ולדבריו נמצא שפת במלח תאכל הוא ענין לכתחילה לעניים ולעשירים. [וכן מתבאר מדברי המהר"ל והאלשיך שהובאו דבריהם להלן בעיונים ד"ה 'והכל כדי לשבר הקליפות', עיי"ש].

והנה מדברי רבינו כאן מבואר שגם הוא פירש כן בדברי התנא שצריך לכתחילה להסתפק בפת במלח כדי לחיות חיי צער דרך היא דרכה של תורה שעל ידי שבירת הגוף יתגדל כח הקדושה וצריך לחפש חיי צער. [בספר 'מכתב מאליהו' (ח"ב עמ' 45) ביאר בשם רבי שמחה זיסל זצ"ל מקלם, שקשה להסביר זאת לאדם שלא חי חיים כאלה בעצמו; כי המסתכל במבט גשמי אינו יכול לעמוד בשום פנים ואופן על משמעות דברים. וכי כיצד אפשר שיתחברו יחדיו חיי צער, מים במשורה, פת במלח, ובכל זאת "אשריך וטוב לך", ועוד - "בעולם הזה!" ולפיכך דייק התנא באמרו: "אם אתה עושה כן", כלומר: רק לאחר שהאדם עשה זאת בעצמו, רק אז יוכל להיווכח באושר הגדול שנפל בחלקו, אך דרך זו אל הכרת מהלך החיים האמיתיים קשה היא וארוכה עד למאוד, כי הרבה עבודה ועמל דרושים להגיע לידי ההבחנה במציאות האמת הזאת. עכ"ל].

אולם רש"י שם פירש שאין הכוונה שחיי צער הם תנאי להשגת התורה, ושאר עשיר צריך לחיות חיי צער כדי ללמוד תורה, אלא כוונת הבריתא שאף אם אין ידו של אדם משגת כדי פרנסתו עליו לעמול בתורה מתוך הדחק, וביאר החסיד יעב"ץ, כי אם ישהה מלמוד עד שיתפרנס עלול הוא להיפטר מן העולם קודם שיספיק ללמוד. אולם מי שידו משגת אינו צריך למנוע עצמו מליהנות מהעולם הזה, ואדרבה, אם כוונתו כדי להוסיף כח לעסוק בתורה, הרי הוא עושה כראוי, כמו שאומרת הגמרא בהוריות (י, ב), שטוב לצדיקים שיזכו לשכר בשני העולמות, גם בעולם הזה וגם בעולם הבא (מחזור ויטרי).

אמנם אף לפי ביאור הראשון שכל הרוצה לזכות לגדלות בתורה, בין עשיר ובין עני, צריך להימנע מתענוגים גשמיים ולחיות חיי דחק, כתב היעב"ץ בפירושו 'לחם שמים' על המשנה דפת במלח, שזה דווקא במי שחיי צער ודוחק אינם

מעלות התורה

עיונים

בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, ¹⁵ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (אבות פ"ו מ"ד): ¹⁶ פֶּת בְּמִלַּח תֹּאכַל ¹⁷ וּבְמִים בְּמִשְׁוֹרָה תִּשְׁתֶּה ¹⁸ וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן ¹⁹ וְחַיִּי צֶעֶר תַּחֲיָה ²⁰ וּבַתּוֹרָה אֵתָה עָמַל.

מפריעים לו לעמול בתורה, אולם מי שחיי צער ודוחק ימנעוהו מלעמול בתורה כראוי - אין לו להימנע מתענוגי העולם הזה כפי הנצרך לו.

וכן נקט הרשב"א לדינא (בשו"ת, ח"ג

ש"ט) שאין דרך התורה בצער וסגופים, וכל שמחזק גופו בכך הוא מצוה, אפילו אם הוא בשר ויין. דעיינ שם שנשאל במי שאסר עצמו בבשר ויין אם היתר נדרו נחשב היתר לדבר מצוה כיון שיועיל לו להוסיף כח ביגיעת התורה. והשיב בזה"ל: "דהכי נמי מצוה שהכל מסכימין בה היא, שאין המסגף עצמו יכול לעמוד על התורה ועל הסברה וכו' והכל לפי טבעו של בני אדם". ועל פי זה כתב ה'שערי תשובה' לדינא ("או"ח תקנ"א ט"ז) שאין לתלמיד חכם להחמיר עצמו שלא לאכול בשר או לשתות יין מ"ז בתמוז ואילך. הרי שאפילו שני שבועות בלבד אין ראוי למנוע עצמו לגמרי מאכילת בשר ויין. (ועיינ 'תורתו יהגה' ח"א עמו' תטז).

ביאורים

15. כמו שאמרו. במסכת אבות התנא בלשון זה: 'כך היא דרכה של תורה, ופירש ה'רוח חיים': כלומר, כך היא הדרך לעמול בתורה ולזכות למעלות שהוזכרו לעיל שם. **16. פת במלח תאכל.** השבץ את רעבונך אפילו בפת טובלה במלח (רש"י). **17. ומים במשורה.** בשיעור מועט ('משורה' היא כלי מדה קטן של נוזלים). **18. ועל הארץ תישן.** בלא כר וכסת. **19. וחיי צער תחיה.** לאחר שהזכירה הברייתא את המחסור בדברים ההכרחיים ביותר, דהיינו אכילה, שתיה ושינה, היא מוסיפה באופן כללי - 'וחיי צער תחיה', לכלול בכך את המחסור בשאר הדברים שחסרונם נחשב חיי צער (מדריך שמואל). **20. ובתורה.** ומכל מקום בתורה אתה עמל, או אז תזכה לכל מעלות התורה. הרי שהמשנה מבארת שעיקר קדושת התורה ומעלותיה ניתנות לאדם כשהוא עמל בתורה מתוך צער, וזה מחמת שאז הוא מכופף ומכניע את כוחות גופו, ועל ידי כן הוא מתיש כוח הגופניות והחומריות שהוא מהסטר-אחרא.

עיונים

מעלות התורה

וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ (ילקו"ש האזינו תתקמב): ^(ג) אָמַר מוֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: כְּמָה צֶעֶר נִצְטַעְרְתִּי עַל הַתּוֹרָה, וְכְמָה עָמַל עִמָּלְתִּי בָּהּ, וְכְמָה יָגִיעוֹת יָנַעְתִּי בָּהּ, שְׁנֵאמַר (שמות לד, כח): 'וַיְהִי שָׁם עִם ה' אֲרִבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, נִכְנַסְתִּי לְבֵין הַמַּלְאָכִים, וּלְבֵין הַשָּׁרָפִים, שְׁאֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לְשַׂרֵּף אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ, שְׁנֵאמַר (ישעיה ו, ב): ²¹ שָׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ,

נבהל מפניו וזלגו עיניו דמעות וביקש ליפול מן הענן, באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה וענהו ויצתה בת קול ואמרה לו להדרינאל וכו', כיון ששמע הדרינאל כך, אמר לפניו גלוי וידוע לפניך שלא ידעתי שברשותך בא, עכשיו אני אעשה לו שליח, ומהלך לפניו כתלמיד לפני רבו, והיה מהלך לפניו עד שהגיעו לאשו של סנדלפון, אמר ליה הדרינאל למשה: עד כאן היה לי רשות להלך מכאן ואילך אין לי רשות להלך מפני אשו של סנדלפון שלא ישרפני, כיון שראה משה את סנדלפון נבהל מפניו וזלגו עיניו דמעות וביקש ליפול מן ענן וביקש רחמים מלפני הקב"ה וענהו וכו', באותה שעה ירד הקב"ה בעצמו מן כסאו ועמד לו לפני סנדלפון עד שעבר, ועל אותה שעה אמר ויעבור ה' על פניו

ביאורים

21. שרפים עומדים ממעל לו. הרי שהשרפים עומדים ליד הקב"ה, וכיון שמשם רבינו הגיע לקבל את התורה, הגיע למקום השרפים.

מעלות התורה

עיונים

וכו', פגע בו גדוד של מלאכי חבלה שהם סבובים לכסא הכבוד שהם גבורים ועצומים כיון שהגיע משה אליהם בקשו לשורפו בהבל שבפיהם, מה עשה הקב"ה פירש עליו מזיו והעמידו לפני כסאו ואמר: משה השב להם תשובה למלאכי השרת וכו', אמר לפניו רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם, אמר ליה: אחוז בכסא כבודי והחזר להם דבר, מיד נתחזק והחזיר תשובה למלאכי השרת, אמר להם: כתוב בתורה אנוכי וגו'. עכ"ל.

והדברים מבהילים ממש, והיותר מבהיל שמצינו שמסירות נפש זו נדרשת מכל אחד ואחד מ ישראל, כדאיתא בספרי האזינו (על הפסוק 'יעטף כמטר לקחי', דברים לב, ב), וז"ל: "אמר משה לישראל, אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה וכמה עמל עמלתי בה וכמה יגיעה יגעתי בה, כענין שנאמר 'ויהי שם עם ה' ארבעים יום', ונכנסתי לבין המלאכים ונכנסתי לבין החיות ונכנסתי לבין השרפים שאחד מהם יכול לשרוף את העולם כולו על יושביו, שנאמר 'שרפים עומדים ממעל לו', נתתי נפשי עליה, דמי נתתי עליה, **כשם שלמדתי אותה בצער כך תהיו למדין אותה בצער**", עכ"ל. ולפום ריהטא הדבר מתמיה ביותר, כיצד נדרש מיצור אנוש חדל אונים, לעמוד ולהתמודד מול מלאכים?

ואולי יש לומר, שהמלחמה המתמדת עם היצר האורב אל האדם להכשילו, היא היא המלחמה עם המלאך הנדרשת מן אדם, וכדאמרין בבבא בתרא (טז), א): 'הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המוות', דטרדת המחשבה המטרדת את האדם בעת לימודו אין פירושה חולשה טבעית של חוסר ריכוז וכדו', אלא מלחמה עם מלאך הנשלח ממרום לנסות את האדם ולהרבות שכרו לעולם הבא, והא ראה שבכל יום הוא בא עם טרדות ומחשבות חדשות, והמקום היחיד בו הוא מניח לאדם להרהר בדברי תורה, הוא במקומות שאסור להרהר בהם בדברי תורה, שם לפתע מתחשק להרהר בדברים שרגע קודם לא חשבו עליהם בכלל, ולא יעזור לזה שום תחבולות טבעיות, כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו (קדושין ל, ב), ולעולם לא יפטר אדם ממלחמה זו כי ככל שיהגדל כן יצרו יגדל הימנו, דכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו (סוכה נב, א), והוא כנס בפני ענק ואלמלא הקב"ה עזרו אין יכול לו, ועיין גם בתמורה (טז, א) על הפסוק 'ועשית מרעה לבלתי עצבי' (דבה"א ד, י), שלא יעצבני יצר הרע מלשנות, הרי שעצבות ודאגות המפריעים לריכוז בלימוד התורה, הינם שלוחי היצר הרע הממלאים את תפקידם באמונה.

עיונים

מעלות התורה

נִכְנַסְתִּי לְבֵין הַחַיּוֹת, נִפְשִׁי וְדַמִּי נִתְּנִי עָלֶיהָ, כְּשֵׁם שֶׁלְמַדְתִּי אוֹתָהּ בְּצַעַר, כִּךְ תִּהְיוּ לִזְמֵדִים אוֹתָהּ בְּצַעַר.

וְאָמְרוּ חַז"ל (סנהדרין קיא, א):
וְלֹא תִמְצָא בְּאֵרֶץ ^(ד'23)

במזמורי דוד המלך ע"ה כמו שכתב בספר 'באר משה' (דברים עמוד תתס"ג): כל המלחמות שביקש דוד המלך ע"ה שיצילנו השם יתברך מהם הכל צריכים לפרש לעצמו על מלחמת היצר וחיילותיו עכ"ל. וכן תירגם המתרגם (תהלים יג, ה), על הפסוק 'פן יאמר אויבי יכלתיו' - 'דילמא אמר יצרא בישא אשלטתיה עכ"ל. וכן כתב בספר 'פלא יועץ' (ערך תהלים) שכולם תפלות נוראות על אויבי וצרי הנפש. וכן כתב בספר הנ"ל ערך ישוב הדעת: ראוי לאדם שישליך על ה' יהבו, ומבעי ליה למיתב דעתיה בעידנא דעסק באורייתא או בצלותא, ואפילו אם יהיה עליו טרדות הרבה ורעות רבות יותר מרעות איוב שאל יטרידנו שום דבר מעבודת השם יתברך, כדכתיב 'ואהבת את ה' אלוך' בכל לבבך ובכל נפשך, ופירושו רבותינו ז"ל אפילו נוטל את נפשך עכ"ל, וזהו שאמר משה לישראל נפשי נתתי עליה דמי נתתי עליה, כשם שלמדתי אותה בצער, כך תהיו למדין אותה בצער. ('ענינו של יום' מן המיצר עמוד כ"ב).

ד. **ולא תמצא בארץ החיים כמי שמחיה עצמו עליה.** במסכת גיטין (נז, ב) אמרו: "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה", ופירש

ביאורים

22. **נפשי ודמי נתתי עליה.** כמו שנאמר (שמות לד, כח) על אותם ארבעים יום שעלה משה למרום לקבל את התורה: 'ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה'. 23. **ולא תמצא.** התורה.

מעלות התורה

עיונים

החיים' (איוב כח, יג), ²⁴בְּמִי שְׁמַחְתָּהּ המהרש"א: ממיתים את גופם, בהימנעם מכל הנאה גשמית שאינה לצורך. וז"ל הרמב"ם (הלכות ת"ת פ"ג הי"ב): "אין דברי תורה מתקיימין וכו' אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה". ובמסכת ברכות (סג, ב): "הסכת ושמע ישראל" (דברים כז, ט), 'כתתו עצמכם על דברי תורה'. ופירש רש"י: 'עשו עצמכם כתותים (ושבורים מרוב עמל) להצטער על דברי תורה'. ובתנחומא (פרשת כי תבא): 'אמר להם הקב"ה, כתתו לבבכם ונפשכם לשמוע דברי תורה'. ובתנא דבי אליהו (זוטא פל"ו): 'שאין הקב"ה נותן את התורה אלא למי שמצטער עליה'. ובכלה רבתי (ברייטא פ"ד): 'כל המחיה עצמו בדברי תורה, אין התורה מתחברת עמו'. וזה שאמר באיוב (כח, יג): 'ולא תמצא בארץ החיים'. ומפרש רש"י: 'במי שמחיה עצמו, אלא במי שממית עצמו ביגיעה ורעבון'. וזה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, עא): 'טוב לי כי עָנֵתִי למען אלמד חוקיך'. ומפרש רש"י (בפירוש ב'): 'טוב היה בעיני כשהייתי סובל יסורים כדי ללמוד תורה בצער'. וכתב ר"י חיון שהוא על דרך מה שאמרו חז"ל (אבות ו, ד): 'כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, אם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא'. ובשיר השירים רבה (פרשה ח): 'הלומד תורה בצער נוטל אלף, שלא בצער - מאתים נוטל בשכרו'. וזה מה שאמרו ז"ל (ילקוט משלי, יד): 'בכל עצב יהיה מותר' וגו', מדבר בעמלי תורה, כל מה שמצטער אדם בעצמו יותר מחבירו, יתרון יש לו. ואמרו ז"ל (תדבאר פכ"א) 'כגנות עלי נהר' (במדבר כד, ו), אלו החכמים שבישראל ותלמידיהם שעוסקין בתורה בכל יום ומייסרין את עצמן במקרא ובמשנה במדרש בהלכות ובאגדות, ועליהן הוא אומר (שה"ש ח, יג) 'היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני'.

והמצער עצמו על התורה גורם לעצמו החיים הן בעולם הזה והן בעולם הבא, וזה שאמרו ז"ל (תמיד לב, א): "מה יעביד אינש ויחיה, אמרו לו, ימית את עצמו". ומפרש הרא"ש: "יצער את בשרו ללמוד תורה ואז יחיה בעולם הזה ובעולם הבא". עכ"ל.

ביאורים

24. במי שמחיה עצמו עליה. לא תמצא תורה במי שמעידן את גופו בשעה

מעלות התורה

עצמו עליה. ²⁵וְכָתִיב (במדבר יט, יד): 'זאת התורה אדם כי ימות באהל'. ²⁶וְכָתִיב (קהלת ב, ט): 'אף חֲכָמָתִי עֲמָדָה לִי, וְאֶמְרוּ ז'ל' (ילקוט"ש קהלת תתקסח): ²⁷תִּנְזָרָה שְׁלֹמֹה בְּמֶלֶךְ הָאָרֶץ, הִיא עֲמָדָה לִי. וְאִתָּא בְּמֶדְרַשׁ מִשְׁלִי (ילקוט"ש תתקכט): לְמָה הִפְּנוּ שָׁל מִשְׁלִי גְדוּלָּה, שִׁישֵׁב אֲרָבָעִים יוֹם בְּתַעֲנִית, ²⁸כְּדִי שֶׁתִּתְקַּים הַתּוֹרָה בְּיָדוֹ.

ביאורים

שהוא לומד תורה, אלא במי שמצער את עצמו עליה ואינו משתדל לפנק את עצמו אלא אך ורק לעסוק בתורה (יד רמה). וז"ל הרמב"ם (הל' ת"ת ג, יב): "אין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהם, ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהם ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים (ברכות סג, ב) דרך רמו: 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' (במדבר יט, יד) - אין התורה מתקיימת, אלא במי שממית עצמו באוהלי החכמים...". **25. וכתוב זאת התורה אדם כי ימות באהל.** ובמסכת ברכות (סג, ב) דרשו מפסוק זה: "שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה". כלומר, התורה מתקיימת באדם שממית עצמו מרוב עמל באהלה של תורה. וראה בט"ז (או"ח סי' מ"ז סק"א) שביאר 'במי שממית עצמו עליה' - דהיינו שעוסק בפלפול משא ומתן של תורה, כמו שאמרו על הפסוק 'אם בחוקותי תלכו' על מנת שתהיו עמלים בתורה, מה שאין כן באותם שלומדים דברי תורה מתוך עונג ואינם יגיעים בה, אין התורה מתקיימת אצלם. **26. וכתוב.** ששלמה המלך אמר על עצמו. **27. תורה שלמדתי באף היא עמדה לי.** תורה שלמדתי בצער נתקיימה לי. [וכן לשון הרמב"ם בפיהמ"ש אבות (ה, כג): "לפי שיעור עמלך בתורה יהיה שכרך. ואמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שנלמד בעמל ויגיעה ויראה מן המלמד, אבל לימוד השעשוע והנחת - לא יתקיים, ולא יקבל בו תועלת"]. **28. כדי שתתקיים התורה בידו.** כך לשון הילקוט"ש: 'משלי' מ"ם גדולה, מלמד שהתענה שלמה ארבעים יום שתנן לו חכמת התורה כמשה דכתיב: 'ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים

מעלות התורה

עיונים

(ח) וְהַכֹּהֵן הוּא ²⁹כָּדִי לְשִׁבְרֵי הַקֶּלֶפֶת.

וְזֶהוּ שְׁפָתוֹב: 'בְּשִׁבְרֵךְ בְּבִיתְךָ',

וְיִשִּׁיבָה הוּא ³⁰לְשׁוֹן מְנוּחָה,

³¹וְכִשְׁעוּמֵר מִמָּטְנוּ וְאֵינוּ נוֹתֵן

מְנוּחָה לְגִנְפוֹ, נוֹתֵן עַל יְדֵי זֶה מְנוּחָה

לְנִפְשׁוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, 'בְּשִׁבְרֵךְ

בְּבִיתְךָ', - פְּרוּשׁ, ³²בְּשִׁבְלֵי בֵּיתְךָ

ה. והכל הוא כדי לשבר הקליפות. המהר"ל (ב'נתיבות עולם', נתיב התורה) שולל אף הוא את תענוגי העולם הזה, וז"ל: "כיון שהתורה היא שכל אלקי, צריך לזכך את החומר". ובספרו 'נצח ישראל' (פרק ז') כותב וז"ל: "דבר זה ענין מופלא, כי התורה והגוף שהם

שני הפכים ואם כן אין תתקיים התורה שהיא שכלית, בגוף הגשמי, שהגוף הפך הנבדל [ר"ל השכל], ולפיכך אין קיום התורה באדם הגשמי שהם כמו שני דברים שאינם מתדמים ומתייחסים ביחד, שאין להם עמידה ביחד. ולפיכך אין התורה מתקיימת רק במי שממית עצמו על התורה, ואדם כמו זה, גופו אינו נחשב כלל וכאילו אינו גופני כלל, שהרי הוא ממית ומסלק עצמו על התורה, ובזה התורה מתקיים שהרי אינו בעל גוף, אבל מי שאינו ממית עצמו על התורה והוא גופני גשמי, אי אפשר שתהיה בו התורה השכלית, שהיא אינה גשמית". עכ"ל. ודברים אלו כתב גם בספרו 'דרך חיים' (אבות פ"ד), וז"ל: "אין התורה מתקיימת וכו', כי האדם שהוא בעל גוף אינו ראוי למדרגה השכלית, רק

ביאורים

לילה'. 29. כדי לשבר הקליפות. כפי שנתבאר לעיל, שגופו של האדם הוא מסטרא-אחרא, וככל שמכופף את גופו בכדי ללמוד תורה כך זוכה לתורה, קדושתה ומעלותיה. 30. לשון מנוחה. לשון 'ישיבה' רומז על מנוחת האדם, שיושב נוח ומעמלו. 31. וכשעומד ממטנו. ועוסק בתורה, כמו שנאמר בפסוק: 'דברת בס'. 32. בשביל ביתך המיוחד לך. על ידי שתעמול בתורה בזמן של 'שבבת בביתך' [שהוא מחצות הלילה עד הבוקר וכו'ל], אז תזכה ל'שבבת בביתך', כלומר למנוחה ושלוה בביתך האמיתי והמיוחד שלך, והוא בעולם הבא.

מעלות התורה

עיונים

כאשר יסלק ענין הגוף שלו לגמרי עד שאין גופו נחשב כלל בעיניו וממית גופו ומסלק עצמו בשביל התורה השכלית, אז ראוי אל התורה השכלית".

גם האלשיך הקדוש (בפירושו למשלי פ"ב) שולל לחלוטין את תענוגי העולם הזה. וכך כתב: "כדי להשיג תורה לאמיתה צריך יגיעה רבה למרק את החומר, וכדאמרינן 'פת במלח תאכל' וכו', ולפי מירוק החומר, כן יזכה לרוח ממרום בהשגת התורה. עוד כתב שם, וז"ל: 'אמנם גם אחרי השיג הכנת חידוד שכלו, לא במהרה ימהר למצוא כל חלק אשר חלקו לו בבניה בהר סיני וכו', כי צריך הכנה וטוהר הנפש, כי הלא חלק התורה הנשפע בו משורש נשמתו הדבקה בו יתברך הוא, לכן לפי דבקות הנפש אל מקורה, תשאב משם מנת כוס ישועות המתייחס אליה, ולפי מירוק החומר בל יעצרנו הגשם מלערוך עליו רוח ממרום, על כן בגלל הדבר הזה צריך... יגיעה רבה למרק החומר, כמאמר 'פת במלח וכו' ובתורה אתה עמל', ככל אשר יעשה איש למצוא כסף ומטמונים, ובעשותו כן ימצא את אשר ניתן לו, ובזה הטיבו אשר דברו (מגילה ו, ב) 'געת ומצאת תאמן', ולא אמר יגעת 'וידעת' או 'למדת', רק ומצאת, לומר כי גם חלקך האבוד ממך כעת צריך יגיעה למצא אותו". עכ"ד.

והנה מה שדרשו חז"ל על הפסוק בקהלת (ב, ט) 'אף חכמתי עמדה לי', חכמה שלמדתי באף היא שעמדה לי. (וכן הוא ברמב"ם פ"ג מהל' ת"ת ה"ב). ביאר ה'אבי עזרי' זצ"ל (בהקדמה ל'אבי עזרי', נשים), וז"ל: והדבר יפלא הלא כל דבר עיון ומחשבה, אינה נקנית אלא מתוך ישוב הדעת ומנוחה, וכבר אמרו 'שמעתא בעיא צלותא', וכן אמרו באבות במ"ח דברים התורה נקנית, ואחד מהם בישוב, ופירש שם הרמב"ם בישוב הדעת. אם כן מה הפירוש כאן חכמה שלמדתי באף היא שעמדה לי?

ועוד יותר כתב הרמב"ם (בהל' ת"ת שם): 'אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ואכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באוהל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהל החכמים וכו', ולכאורה כל זה הוא היפך מה שאמרו נקנית רק מתוך ישוב הדעת ושמעתא בעיא צלותא.

והביאור הוא שחכמת התורה היא לא כשאר החכמות, וסגולת קניית התורה אחרת היא מקניית שאר החכמות, ואם בשאר החכמות אופן קנייתן, הוא בדרך

מעלות התורה

עיונים

הַמִּיחָד לָהּ. וּלְפִי שֵׁשׁ כָּכָל יוֹם
³³ אַרְבַּעַה זְמַנִּים הֵנָּה, וְשִׁבְעָה יָמִים
בְּשָׁבֻעַ, ³⁴ הָרִי עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנָה

הטבע, ומי שמיגע עצמו בהן משיגן, אבל שונה היא לגמרי חכמת התורה, 'וה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה', מתנה היא מאת ה', ואמרו (בנדרים נה, א ובערובין נד, א) ממדבר מתנה, כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל, תורה ניתנה לו במתנה, ואמרו יעית ומצאת, וכמו שביארו דבשכר היגיעה ממציא לו הקב"ה מציאה, שהלא אין נופל לשון מציאה על מה שבא להאדם על ידי יגיעה, אלא שהוא רק שכר היגיעה, שנותנין לו מתנה, וכבר משלו חז"ל (נדה ע, ב) על זה משל נאה על הפסוק (משלי ב, ו) 'כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה', משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו ומשגר לאוהביו ממה שלפניו, מה נורא הדבר ומה יקר וערך להתורה כי היא ממש מפיו של הקב"ה כפירוש רש"י שם. וצריך לזה חן וחסד מיוחד להפיק רצון מה' שיחננו מאתו דעה בינה והשכל, וכמה לשונות של בקשה תקנו בברכת אהבה רבה, אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו, ותן בלבנו להבין ולהשכיל ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ועל בינתו אל ישען, ואין לו להאדם אך היגיעה והעמילות, ואם כי אין הקב"ה מקפח שכר כל דבר קטן כגדול, אבל אין ערך ושיעור למה שבא לו שלא על ידי צער ויגיעה ועמל, ועל זה נאמר נפש עמל עמלה לו, ולפום צערא אגרא.

אבל עיקר עבודת האדם בזה להתרומם מעל כל דבר המפריע ועל כל סיבה, ומתוך הצער ימציא לו האדם הרווחה, ושיהיה לו ישוב הדעת וצלותא, וזאת בא לו לאדם אחר ההתבוננות בגדולת החכמה ועמקותה שאין לה קץ ותכלית, וארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וימלא שמחה ואהבה לחכמה זו עד שלא ידע וירגיש שום מפריע, ואור תורה יחייהו וגדלות המצוה עליה, ועל מה יתאונן כי יקרה היא מפנינים ומפץ, והפוך בה דכולה בה, ואורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד. עכ"ד.

ביאורים

33. אַרְבַּעַה זְמַנִּים הֵנָּה. ארבעה זמנים שהזכירם לעיל: א. מתחילת הלילה עד חצות. ב. מחצות עד הבוקר. ג. מתחילת היום עד חצות היום. ד. מחצות עד הלילה. **34. הָרִי עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנָה עֵתִים.** הרי שישנו בשבוע סך הכל עשרים

מעלות התורה

עיונים

ו. וְגַם בַּפֶּסֶק בְּרֵאשִׁית
בְּרֵא וְכו' יֵשׁ שִׁבְעַ
תְּבוֹת וְעֵשָׂרִים
וּשְׁמוֹנָה אוֹתִיּוֹת. כֵּתב

ה'אור תורה' (אות קכג), וז"ל: וכן יש בפסוק שקודם עשרת הדברות (שמות כ, א): 'וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר', יש שם שבע תיבות ועשרים ושמונה אותיות, שעשרת הדברות הם נגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם (אבות פ"ה מ"א). ורמז גם כן לכלל התורה, שצריך האדם לעסוק בהם בכל ימי השבוע ובכל ארבע עתים שביום. ודבר זה נרמז גם כן בעשרים ושמונה עתים שזכר שלמה המלך ע"ה בקהלת (ג, א), באמרו: 'לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים', והם עיני עסקי האדם בעולם הזה שנקראים 'תחת השמים', ונקרא 'כל חפץ', אפילו בעת הצורך צריך לעסוק בהם בתורה, כמו שכתוב (משלי ג, טו): 'וכל חפצין לא ישוו בה'. וזהו שנאמר אחר כך (קהלת שם): 'עת ללדת ועת למות עת לטעת ועת לעקור נטוע' וכו', הזכיר בכולם אות למ"ד, חוץ מ'עת ספוד ועת רקוד', שמורה [האות ל' מורה] על לימד תורה, שאין מבטלים תלמוד תורה כי אם בהוצאת מת תלמיד חכם, שהוא עצמו ענין תלמוד תורה לכבוד התורה. ('אור תורה' אות קכג).

וכדבריו כתב גם ה'אבודרהם' (ברכת אירוסין ונישואין), וז"ל: אמרינן בפרק קמא דמגילה (ד, ב) מבטלים תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. ויש סמך לדבריו שתמצא בקהלת 'עת ללדת עת למות' וגו' שהם בלמ"ד, ותמצא 'עת ספוד ועת רקוד' בלא למ"ד, כלומר, בעת ספוד דהיינו בהוצאת המת ועת רקוד דהיינו כשמרקדים לפני הכלה מבטלין הלימוד על שם שחסר משניהם למ"ד (-לשון לימוד). וכעין זה כתב הגר"א ב'שנות אליהו' ברכות פ"ט מ"ה.

ביאורים

ושמונה עיתים (7×4=28). **35. עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנָה עֵתִים שִׁבְקַהֲלָת.** שם אמר שלמה המלך ע"ה: 'לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים' (קהלת ג, א), ומונה והולך עשרים ושמונה עתים ('עת ללדת ועת למות עת לטעת ועת לעקור נטוע' וגו'), הרי שהעתים מתפרטות לעשרים ושמונה עתים. **36. וְגַם בַּפֶּסֶק בְּרֵאשִׁית בְּרֵא וְכו'.** שהפסוק הראשון של התורה כולל כל מה שנכלל בשבעה ימי בראשית עד 'ויכולו' (בראשית ב, א), כמו שכתב הגר"א בפרושו לספרא

מעלות התורה

בַּפְּסוּק 'בְּרֵאשִׁית בָּרָא' כו' (בראשית א, א) ³⁷ יֵשׁ שֶׁבַע תְּבוּת, וְעִשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה אוֹתוֹת.

ביאורים

דצניעותא פ"ה (אור תורה). 37. יש שבע תיבות ועשרים ושמונה אותיות. כנגד שבעה ימי השבוע, וכל יום מתחלק לארבע עתים, הרי שבשבעה ימים יש עשרים ושמונה עתים.

עיונים

מעלות התורה

[מא]

¹ וַנַּחֲזֹר לְעֵינֵינוּ, דְּפִשְׁטִיה דְּקָרָא פֶּא לְהוֹרוֹת, שְׁאִין מוֹעִיל ² שׁוּם אֲמַתְלָא לְפִטְר אֶת עֲצָמו מִן הַתּוֹרָה. כִּי בְּאַמַּת, הָאָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא ³ בְּמַלְחָמוֹת גְּדוּלוֹת וּבְנִסְיוֹנוֹת, וְעַם כָּל זֶה אֵינוֹ טֹעֵנָה לְפִטְר אֶת עֲצָמו מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם ז"ל (הל' ת"ת פ"א ה"ח): ^(א) חַיִּב אָדָם בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, בֵּין

א. חייב אדם בתלמוד תורה בין עני ובין עשיר. ז"ל הרמב"ם שם: "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו. אפילו עני המחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה". עכ"ד. ובשו"ע או"ח (סימן

קנה סעיף א) כתב: "ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה". עכ"ל.

ומבואר ב'מגן אברהם' (סוף סי' קנו) ובשו"ע הרב (שם סי' א) שלא אמרו שדי בקביעות עתים לתורה אלא למי שצריך לעסוק בדרך ארץ להחיות נפשו

ביאורים

1. ונחזור לעינינו. לעיל אות לט הקשה רבינו על אריכות לשון הפסוק: 'ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך', שהיה לו לומר בקצרה: 'ודברת בם בכל עת'. ופירש שם בשם הגר"א שהפסוק מונה את ארבעה זמני היום. עתה מפרש רבינו את הפסוק בדרך הפשט לפי הניסיונות המונעים את האדם מן התורה, והולך ומפרש (באותיות הבאות) כמה דרכים בזה. 2. שום אמתלא. שום תירוץ (שאדם ממציא כדי להצדיק מעשיו). 3. במלחמות גדולות ובנסיינות. במלחמות גדולות עם היצר, ובמיניות שונות הגורמות לאדם להתבטל מן התורה.

מעלות התורה

עיונים

ונפשות ביתו, אבל מי שאינו צריך לכך, או שמתפרנס משל אחרים, חייב לקיים "והגית בו יומם ולילה" כמשמעו.

בספר 'תורת הבית' (לח"ה, פ"א) כתב שמה שאמרו חז"ל (סנהדרין צט, א) "כי דבר ה' בזה" - זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, אין זה דוקא במי שאינו עוסק כלל, אלא על כל שעה ושעה שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק, יש לו לחוש פן הוא ח"ו על אותה שעה בכלל "דבר ה' בזה", וכן כתב שם בסוף חתימת הספר.

וז"ל ה'משנה ברורה' (סי' קנה סק"ד): "דעיקר מצות תלמוד תורה אין לה שיעור, וחיובה הוא כל היום, כל זמן שיש לו פנאי, וכדכתיב 'לא ימוש ספר התורה הזה מפריך' וגו'. וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלמוד תורה מרצונו, הוא קרוב למה שאמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין צט, א) על הפסוק 'כי דבר ה' בזה', זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ואמרו חכמינו ז"ל (ירושלמי סוף פ"ט דברכות): רבי חלקיה בשם ר' סימון: העושה תורתו עתים [רוצה לומר, שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללמוד יותר] הרי זה מפר בריית, ויליף זה מן הכתוב 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' [ועיין שם בפירוש הפני משה], אלא הכונה בקביעת עתים לתורה הוא, שצריך האדם ליחד עת קבוע בכל יום, שלא יעבירו בשום פעם. ואם אירע לו אונס שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום, יהיה עליו כמו חוב וישלימו בלילה, וכדאמרינן (עירובין סה, א): רב אחא בר יעקב יזיף ביממא ופרע בלילא. וכתבו האחרונים, שלעולם קודם שיצא מבית המדרש שחרית, אפילו אם אירע לו אונס שלא יוכל ללמוד בקביעות, ילמוד על-כל-פנים פסוק אחד או הלכה אחת". עכ"ל. ועיין עוד ב'ברכת שמואל' על מסכת קידושין סימן כ"ז.

וכתב הגר"א בספרו שנות-אלהיו פ"א דפאה, שכשארין לו פנאי כגון שצריך לעסוק במצוה או בדרך ארץ, או כשצריך לאכול שהוא גם כן מצוה, אינו עובר בזה על "והגית יומם ולילה", כי תלמוד תורה אין לו שיעור גם כלפי למטה, כלומר שכשארין לו פנאי פוטר את עצמו ידי חובה אף בתיבה אחת. והוסיף, שלכן צריך האדם לחבב את התורה מאד מאד, כי כל תיבה [בספר לב אליהו ח"א עמ' 86 כתב 'אות'] שלומד מקיים בה מצות תלמוד תורה ששקולה כנגד כל המצוות, ומטעם זה אין מבטלים תלמוד תורה עבור מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כי שלומד למשל דף אחד, מקיים כמה מאות מצוות שכל אחת

עיונים

מעלות התורה

עני וביין עשיר, וחולָה וזָקן ובעל יסורים, ובעל אִשָּׁה וּבָנִים. פְּרוּשׁ, בֵּין עֲנִי שֶׁהוּא טָרוּד בַּפְּרָנְסָתוֹ מִמְּחַמַּת עֲנִי, אוֹ עֲשִׂיר שֶׁטָרוּד בְּרֵב קִנְיָיו, אוֹ מִמְּחַמַּת מְנִיעָה אַחֲרָת, אוֹ מִמְּחַמַּת טְפוּל בָּנִים, אוֹ שְׂאֵר נְסִינּוֹת, אֵף עַל פִּי כֵן, אֵינוֹ טַעֲנָה לַפֹּטֵר אֶת עֲצָמוֹ מִן הַתּוֹרָה.

וְהַכֵּל מְרָמֵז בְּפָסוּק זֶה, דְּאִיתָא בְּיוֹמָא (יט, ב): ^(ב)וְדַבְרָתְהוּ

ב"שנות אליהו", שכל תיבה ותיבה של תלמוד תורה היא מצוה בפני עצמה, ומי שלומד דף גמרא הוא מקיים כמה מאות מצוות.

'מצוה גוררת מצוה' (אבות פ"ד מ"ב), ופירש הגר"א, שהמצוה משרה על האדם רוח טהרה וקדושה המושך אותו לצד הקדושה ומעוררו לעשות עוד מצוות. ולהיפך, 'עבירה גוררת עבירה', שהעבירה משרה על האדם רוח טומאה המושכו לצד הטומאה, ומסיתו להוסיף עוד עברות, נמצא, שכל מה שעוסק יותר בלמוד התורה, מתגבר רצונו וחשקו בתורה ומסתלק ממנו הרצון לבטלה,

ביאורים

4. **מחמת טיפול בבנים.** שטרוד בעול חינוכם, פרנסתם, צער גידולם. (ראה אבות דרבי נתן ו, ב). 5. **ודברת כם.** היינו בדברי תורה. [בפסוק שלפני 'ודברת כם' נאמר: 'זהו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך', שאפשר לפרש שהמכוון הוא לכל דברי התורה (ראה רש"י יומא יט, ב)].

מעלות התורה

עיונים

בם' - וְלֹא בְּדָבָרִים אֲחֵרִים. דָּבָר אַחֵר, עָשָׂה אוֹתָהּ קִבְעָה וְלֹא אֲרָעִי. וְלִכְאוּרָה אֵינוּ מוֹנֵךְ, דְּמִתְחַלָּה מִשְׁמַע דְּדָבָרִים אֲחֵרִים כָּלֵל וּכְלָל לֹא, וְאַחֵר כֶּךָ מִשְׁמַע שְׂדָדָרִים

ונהנה מלימודו תענוג ושמחה ושאר רוח - רוח של טהרת הלב ועלית הנפש. וביומא (יט, ב) אמרו חז"ל: השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר 'ודברת בם' - ולא בדברים אחרים.

וקשה, למה לי קרא להזהיר על דברים בטלים, פשיטא, שהרי מצווה הוא ללמוד תורה באותה שעה?

ותירץ ה'חפץ חיים' (בח"ח בפתיחה עשין בבאמ"ח אות יב) כי יש איסור נוסף על שיחת דברים בטלים ועובר בקום ועשה, מלבד ביטול תורה שעובר בשב ואל תעשה.

וב'ברכת שמואל' (קידושין סי' כ"ז אות ח') תירץ כעין זה אלא שמוסיף ביאור - "שיש שני מיני ביטול תורה, יש ביטול תורה על ידי שאינו לומד, ויש ביטול תורה על ידי שיושב ומסיר מלבו, ושיחת דברים בטלים היינו הסרת התורה מן הלב" [וזה נלמד מ'ודברת בם' - ולא בדברים אחרים, שעל ידי דברים בטלים וליצנות הרי יושב ומסיר דברי תורה מלבו].

ולפי הגר"א הנ"ל הרי זה מובן היטב שבדברים בטלים הרי הוא משרה רוח בטלה על עצמו ומכניס במוחו דברי הבלים המרחיקים אוחו מן התורה שאינה סובלת קלות ראש.

ביאורים

6. **ולא בדברים אחרים.** מיעטה התורה: 'בם' יש לך רשות לדבר, כלומר, בדברי תורה, ולא 'בדברים אחרים'. 7. **עשה אותה קבע.** עשה את דברי התורה קבע, שעיקר דיבורו של אדם יהיה בדברי תורה. 8. **ולא ארעי.** לפי דרשה זו הפסוק בא למעט שלא יעסוק בדברים אחרים בדרך קבע, אלא שהתורה תהיה עיקר קביעותו, אבל משמע שמתור לעסוק בדברים אחרים בדרך עראי. 9. **ואחר כך משמע שדברים אחרים מותרים וכו'.** הנה בגמרא שם אמרו: "תנו רבנן וכו' 'ודברת בם' - בם יש לך רשות לדבר, ולא בדברים אחרים. רבי

מעלות התורה

אֲחֵרִים מִתָּרִים, רַק שְׁלֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָם קִבְעָה אֶלָּא אֲרָעִי. וְעוֹד קִשָּׁה, הֲלֹא לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה ¹⁰ לְמִלֵּאכֵי הַשָּׁרֵת, וְהֵיכָן אֶפְשָׁר שְׁלֹא לְדַבֵּר דְּבָרִים אֲחֵרִים לְצִדְקָה פְּרָנְסָה וְחַיִּים.

11. וְנִרְאֶה, שְׁכַנְתָּם שְׁלִשׁוֹן 'וְדַבַּרְתָּ בָם', ¹² סוֹכֵל שְׁנִי פְּרוּשִׁים. פְּרוּשׁ אֶחָד, לְשׁוֹן דְּבוּר מִמֶּנּוּ. וְזֶהוּ שְׁכַתוּב: 'בָּם', ¹³ שְׁרוּמִזוּ עַל הַתּוֹרָה שְׁכַתוּב ¹⁴ שְׁמַתְחִיל כְּבִי"ת, וְעַל תּוֹרָה שְׁבַעֲלָ פֶה ¹⁵ שְׁמַתְחִיל

ביאורים

אחא אומר, 'ודברת בם' - עשה אותך קבע, ואל תעשה עראי". ומפרש רבינו, שתנא קמא ורבי אחא אינם חולקים זה על זה, ולכן הקשה את קושיותיו (רמ"א). 10. **למלאכי השרת.** שאינם צריכים כלל לצורכי עולם הזה, אלא לבני אדם הנצרכים גם לעניני עולם הזה, ואין יתכן שהתורה תאסור לאדם לדבר כלל מעניני העולם הזה. והרי התורה לא ניתנה לאנשים שהם בדרגת מלאכים היכולים שלא לדבר כלל וכלל בדברים הנוגעים לפרנסתם וחיותם, אלא היא ניתנה לכל עם ישראל, ואין התורה דורשת מבני אדם להיות זהירים וזריזים כמלאכים אלא כל דינייה הם כפי כחו של אדם. 11. **ונראה.** עיקר יישובו של רבינו הוא, שמה שאמרו 'עשה אותך קבע' זה הולך על לימוד התורה ממש, שעיקר עסקיו יהיו בלימוד התורה, ומלאכת פרנסתו תהיה עראי, אבל מה שאמרו 'ודברת בם' - ולא בדברים אחרים, אין הכוונה על לימוד התורה, אלא על הנהגותיו והליכותיו שיהיו כולם על פי התורה והמצוות, וכמו שפירשו בוזהר כדלהלן (רמ"א). 12. **סוכל.** מכיל ונושא. 13. **שרומזו.** שראשי תיבות של מילת 'בם' הוא 'בראשית מאימתי'. 14. **שמתחיל כבי"ת.** 'בראשית ברא'. 15. **שמתחיל במ"ם.** 'מאימתי קורין' (משנה ראשונה במסכת ברכות). [וכן

מעלות התורה

כַּמֹּ"ס. וְגַם שְׁלֹשׁוֹן דְּבֹר' מִשְׁמַע לְשׁוֹן הִנְהָגָה, כְּמוֹ (תהלים מז, ד): ¹⁶ 'יִדְבֵּר עַמִּים תַּחְתִּינוּ', וְהִינוּ שְׂכָל הִנְהָגוֹתָיו יִהְיֶה עַל פִּי הַתּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, כְּדֹאִיתָא בְּזֵהר וּבְמִדְרָשִׁים, שְׂכָל הַתְנָאִים וְאִמּוֹרָאִים כָּל הִנְהָגָתָם ¹⁷ לֹא הָיָה רַק עַל פִּי הַתּוֹרָה.

וְהַשְׁתָּא אֲתִי שְׁפִיר מַה שֶּׁנֶּתְכַפֵּל דְּבָר זֶה בַּתּוֹרָה, ¹⁸ כִּי בְּפֶסֶק אֶחָד כְּתִיב: 'וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ', ¹⁹ וּבְפֶסֶק שֵׁנִי (דברים יא, יט) כְּתִיב: 'לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ כו', רָצָה לִזְמַר, 'וְדִבַּרְתָּ בָּם' שְׂבַפְרָשָׁה רִאשׁוֹנָה מוֹרָה ²⁰ עַל דְּבֹר מִמֶּנּוּ, וְכֵן שְׂבַתוֹב בְּפֶרָשָׁה

ביאורים

הובא בספר 'קול אליהו' בשם הגר"א זצ"ל, והוסיף שזהו מה שאמר הכתוב (תהלים סח, יח): 'ה' בָּם סִיני בקודש', ששתי התורות (שבכתב ושבועל פה) ניתנו למשה רבינו ע"ה בהר סיני. ¹⁶ יִדְבֵּר עַמִּים תַּחְתִּינוּ. יְהִיג ה' את העמים, ויכניעם תחתינו (רש"י). [הספורנו פירש, שיהיג ה' גם את אומות העולם באמצעותנו, ונורה להם את דרך האמת שילכו בה]. ¹⁷ לֹא הָיָה רַק עַל פִּי הַתּוֹרָה. כמו שכתב רבינו לעיל (אות א), שמי שיש לו עיון השכלי ולב מבין, יכול להתנהג בכל פרטי ענייניו והנהגותיו - גם בעניני העולם - על פי התורה והמצוות, כאשר הובא מעשים מהקדמונים שנהגו כל הנהגותם - גם בעניני העולם - על פי התורה, עי"ש (רמ"ג). ¹⁸ כִּי בְּפֶסֶק אֶחָד כְּתִיב. בפרשה הראשונה של קריאת שמע כתוב. ¹⁹ וּבְפֶסֶק שֵׁנִי. בפרשה שניה של קריאת שמע. ²⁰ עַל דִּבּוּר מִמֶּנּוּ. על לימוד התורה ממש, שעיקר דיבוריו היו בלימוד התורה, ומלאכת פרנסתו תהיה עראי.

עיונים

מעלות התורה

ג. שצריך להתנהג על פי התורה כדי שילמדו ממנו בני ביתו. כלל גדול וראשון במעלה בחינוך הילדים הוא ההנהגה שנוהגים ומנהיגים ההורים בביתם. בדרך כלל, בית שזהירים בו במצוות, וההורים יראים מאד מעבירה וממכשול, והאב שוקד על התורה בהתמדה, הדבר משפיע ממילא על הילדים, כי רוב הבנים דרכם לחקות את האבות, ועל פי רוב יוצאים בנים טובים מבית כזה. אבל אם אינו כן, אין הבן עצמו אשם כל-כך. את האשמה והאחריות יש לתלות במי שהיווה

ג. שצריך להתנהג על פי התורה כדי שילמדו ממנו בני ביתו. כלל גדול וראשון במעלה בחינוך הילדים הוא ההנהגה שנוהגים ומנהיגים ההורים בביתם. בדרך כלל, בית שזהירים בו במצוות, וההורים יראים מאד מעבירה וממכשול, והאב שוקד על התורה בהתמדה, הדבר משפיע ממילא על הילדים, כי רוב הבנים דרכם לחקות את האבות, ועל פי רוב יוצאים בנים טובים מבית כזה. אבל אם אינו כן, אין הבן עצמו אשם כל-כך. את האשמה והאחריות יש לתלות במי שהיווה

ביאורים

21. כִּדִּי שִׁילְמוֹ מִמֶּנּוּ בְּנֵי בֵיתוֹ. ללכת בדרך התורה והמצוות. 22. כִּדֹאִיתָא בְּזֵהר הַקְדוּשָׁה. להלן (אות מח) הביא רבינו את דברי הזוהר (ח"ג רסט, א) וז"ל: 'ודברת בם' - 'ותדבר' מבעי ליה? אלא בעי בר נש לאנהגא גרמיה בהו, ולאתנהגא גרמיה דלא יסטי לימינא ולשמאלה, 'בשבתך בביתך' - לאנהגא גרמיה בביתיה בארץ מישור ובאורח תקונא, דִּילְפִין מִיְנִיה בְּנֵי בֵיתִיה. [אמנם רבינו מפרש זאת על הפסוק בפרשה שניה: 'ולמדתם אתם' - על ידי הנהגותיכם על פי התורה, 'את בניכם לדבר בם' - תנהיגו גם את בניכם ללכת בדרך התורה והמצוות] (רמ"ג). 23. וְזֵהוּ שְׂכַתוֹב. בפרשה שניה שהיא מדברת על הנהגותיו של האדם, שיהיו כולם על פי התורה, ועל ידי זה ילמדו בניו ללכת בדרך התורה. 24. פְּרוּשׁ עַל יְדֵי הִנְהָגוֹתֵיכֶם. פירושו של 'ולמדתם אותם' היינו על ידי הנהגותיכם [ש'לימוד' הוא גם לשון 'הנהגה' כנ"ל] על פי התורה והמצוות. 25. תִּלְמִדוֹ לִבְנֵיכֶם גַּם כֵּן לַהֲנַחֵג הַכֹּל עַל פִּי הַתּוֹרָה וְגַם עַל פִּי הַמִּצְוָה. תלמדו את בניכם ללכת בדרך התורה והמצוות בכל ענייניהם, גם בענייני העולם הזה.

מעלות התורה

עיונים

עבורו הדוגמא לדרכו ולמעשיו (ראה 'ארחות יושר', ערך: חינוך). בפסוק "ולמדתם אותם את בניכם" (דברים יא, יט) כתוב מילת "אתם" חסר ו'. וכתב בספר "מוסר השכל" (לבעל ה'תולדות אדם', הלכות תשובה סוף פ"א): "שנרמז בזה שכשהאב מודיע לבנים דרך השלימות, לא יהיה רק בדיבור בלבד, רק - 'אתם', שהאב בעצמו בכל פעולותיו ובכל מעשיו יעשה תמיד על צד היושר המוחלט, ובזה יעשה רושם חזק בלב בניו להידמות אליו ללכת בדרכיו, וזהו 'ולמדתם' את בניכם", רצונו לומר, העצם שלכם (-אתם בעצמכם) מצד מעשיכם הישרים הנראים בכם".

במסכת פסחים (ק"ג, ב) אמרו: "חמשה דברים ציוה כנען לבניו, אל תדברו אמת" וכו'. וכתב הרשב"ם: כלומר, שהיה רגיל בחייו כך. והיינו שהנהגת האב היא הצוואה לבנים.

ה'כתב סופר' כותב על הפסוק בקריאת שמע: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" (דברים יא, יט). מדוע הפסוק מתחיל בלשון רבים ('ולמדתם') ומסיים בלשון יחיד ('בשבתך')? אלא, שעיקר החינוך צריך להיות בהתנהגות של האבא כשהוא יושב בבית והולך בדרך, כשהוא שוכב וכשהוא קם. הילדים רואים אותו איך הוא מתנהג בבית - ומכך לומדים הם כיצד ראוי להתנהג. 'בשבתך בביתך' - זה הלימוד הגדול ביותר של אבא לבנו! כי אין חינוך מעולה יותר מהחינוך דרך דוגמא אישית.

על הפסוק "ואלה הבגדים אשר יעשו... כמעשהו ממנו יהיה" (שמות כח, ד-ח). הטעיה ה"בן איש חי": הבגדים רומזים לַפְּנִים (ראה סנהדרין צ"ג, ב). כשיהודי רוצה שבגדיו - בניו יהיו נאים ויפים, מהודרים ואיכותיים, "כמעשהו" - עליו לדעת שהם ילמדו ממעשיו, "ממנו יהיה" - כל מה שתראה להם בעצמך, ממעשיך שלך, בדוגמה האישית שתראה להם, כך יהיה.

ועד כמה שאדם חזק בקיום המצוות כך תהיה השפעתו על בנו ובתו ואחרים. וכפי שלמדנו מהנאמר גבי אזהרת שבת: "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך" (שמות כ, י). ובמסכת שבת (קנ"ד, ב) הקשו שתיבת 'אתה' לכאורה מיותרת שהרי כתוב כבר 'לא תעשה כל מלאכה'. ועיי"ש. ובהקדמה ל'קונטרס שלמי תודה' ב' כתב, וז"ל: ולכאורה יש לומר בפשט הכתוב, שאף שכבר נאמרה אזהרה של 'לא תעשה כל מלאכה' כלפי האדם עצמו, אפילו הכי כשהמדובר הוא כלפי הבן חוזרת התורה ואומרת

מעלות התורה

עיונים

'אתה ובנך', שכפי שאתה בעצמך תהיה חזק בשמירת שבת כך תהא השפעתך וההנהגה אצל הבן, [בזמירות שבת נאמר: "השומר שבת הבן עם הבת, לאל ירצו כמנחה על מחבת", ויש שכתבו לבאר, שאם אדם שומר שבת כראוי עד כדי שכל שמירתו משפיע גם על בנו ובתו שישמרו את השבת כראוי, אז "לאל ירצו כמנחה על מחבת"]. וכעין זה מובא בשם הגר"א זצ"ל שפירש את הנאמר: "ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחרך לדורותם" (בראשית יז, י), דלכאורה תיבת "אתה" דכתיב שנית הוה כמיותר. ופירש הגר"א, ששמירת הברית אצל זרעך תלויה כפי חוזק שמירת הברית שתהא אצלך, ולכן כתיב שנית תיבת 'אתה' גבי זרעך, שכפי שאתה בעצמך תהיה חזק בשמירת הברית כך תהא השפעתך וההנהגה אצל זרעך אחרך.

בתחילת פרשת בא נאמר: "ולמען תספר באזני בן ובן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'" (שמות י, ב). לכאורה קשה, הרי משמעות הכתוב היא שבא לצוות על האבות שיקומו ויספרו לבניהם תהילות ה' וגבורותיו, כדי להשריש בלב הבנים אמונה בה' אשר הוא בעל הכוחות כולם ומסבב הסיבות. ולפי זה מן הראוי היה שיאמר הכתוב "וידעו כי אני ה'", היינו שבניהם ידעו כי אני ה', ולמה אמר "וידעתם כי אני ה'".

ביאר האדמו"ר רבי יהושע מבעל זצ"ל, שפסוק זה הרי זה הוראה להורים שבוודאי רוצים ומבקשים להחזיר אמונת הבורא לצאצאיהם באופן שסיפור ניסי מצרים אכן יחדרו ללבבות דורות הבאים; עליהם בעצמם תחילה לדעת את ה' ולהאמין בו באמונה שלימה ללא כל ספיקות ותהיות, אוי אז יהיו סמוכים ובטוחים שיהיו דבריהם נשמעים ומתקבלים אצל בניהם ובני בניהם. והוא שנאמר: "למען תספר באזני בן ובן בןך... וידעתם כי אני ה'", כלומר, רק כאשר אתם בעצמכם תדעו ותאמינו כראוי "כי אני ה'" - אז תוכלו להשפיע על בניכם ובני בניכם. הסיפור יניב את תוצאותיו רק כאשר יבוא מן האדם אשר הוא עצמו מאמין בשלימות, כי רק אז יקלטו דבריו באזני צאצאיו ויהיו נשמעים לבם להאמין בו יתברך.

מצינו שאמר הקב"ה על אברהם אבינו (בראשית יח, יט): "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". וכבר נתקשו רבים, הרי לא מצינו בשום מקום בתורה שאברהם אבינו ציווה את בניו לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, ואם התורה מעידה על זאת מדוע לא

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

לְהַתְנַהֵּג הַכֹּל עַל פִּי הַתּוֹרָה וְגַם עַל

פִּי הַמִּצְוָה.

נכתב כן בשום מקום בתורה?
ויש שכתבו לבאר, שאין כוונת הכתוב לידיעתו של הקב"ה, שיודע שיצוה אברהם אבינו את בניו בעתיד, אלא הכוונה שהקב"ה ראה את מעשיו, דרכיו והנהגתו של אברהם, שנעשים באופן שמראה דוגמא אישית לבניו ולכל בני ביתו הסובבים אותו, וכאשר הוא הולך בדרך טובה ושלם במעשיו, ברור הדבר שבניו ובני ביתו ימשיכו אחריו וישמרו לעשות צדקה ומשפט.

נמצאנו למדים, כי החינוך על ידי דוגמא אישית פועל בבנים ומשתרש בהם חזק פי כמה וכמה מאשר חינוך הבא על ידי הטפות מוסר וגערות וכדו'.
נאמר במגילת אסתר שמרדכי שולח אל אסתר המלכה ומבהיר לה את חומרת המצב בו נמצאים עם ישראל, אסתר שולחת לו חזרה (אסתר ד, טז): "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלושת ימים לילה ויום גם אני ונעורתי אצום כן ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי". ויש לדקדק בלשונה של אסתר במה שאמרה "גם אני ונעורתי אצום כן", לשון זו תמונה לכאורה, שכן מאחר ומדברת על עצמה ועל נעורתי, היה לה לומר, "גם אני ונעורתי נצום כן" – בלשון רבים ולא "אצום כן" – לשון יחיד? ונראה, שאסתר לא צייתה כלל על נעורתי לצום עמה, רק אמרה שהיא בלבד תצום, ומכיון שתעשה זאת באופן שהיו מעשיה מהווים דוגמא אישית על כל סביבתה, ממילא ישפיע הדבר אף על נעורתי שגם הם יצומו כמותה.

חשיבות ענין זה של נתינת הדוגמא האישית, וחינוך אחרים על ידי חינוך עצמו, מתבאר כאן במעשיה של אסתר המלכה, על ידי שהיתה עושה את מעשיה מתוך הלב ובכוונה טהורה, היה בכוחה להשפיע אף על נעורתי הגוית שירצו וישתקקו לנהוג כמוה ולחקותה במעשיה, וזהו שאמרה, 'גם אני ונעורתי אצום כן', בלשון יחיד, אני אצום וממילא גם נעורתי.

כתוב: "ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם...". רש"י הביא דרשת הגמרא במסכת יבמות (קיד, א): "'אמור' ואמרת" – להזהיר גדולים על הקטנים". בספר 'משלחן גבוה' ביאר בשם רבי ראובן גרונובסקי (כתב-ידו): לכן הזהיר הכתוב "אמור... ואמרת" – אזהרה אחר אזהרה, ללמדך שתקבע היראה בלב הגדולים כל-כך, עד שישפיעו מיראתם גם על הקטנים.

ד. וכל מעשיך לא יהיה אלא לשם שמים. במסכת אבות (ב, יב) אמרו: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים". באבות דרבי נתן (פ"ז ז) נלמד דבר

וְזָהָרִי שְׂכֵתוֹב: 'בְּשִׁבְתְּךָ בְּבִיתְךָ',
'בְּשִׁבְתְּךָ' מוֹרָה עַל עֶסְקִי
הָאָדָם, כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב (שמות יח, יג):
וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשַׁפֵּט אֶת הָעָם, וְכָמוֹ
(בראשית לה, כא): וַיֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ
וַיִּסְכְּרוּ אֹתָהּ, וְכָמוֹ (דברים ח, יב): וּבְתִים מְכִים תִּבְנֶה
וַיִּשְׁבֶּתָּ, שְׁכֵלְם פְּרוּשִׁם לְשׁוֹן עֶסְק. וְהָכִי פְּרוּשׁוֹ,
'בְּשִׁבְתְּךָ בְּבִיתְךָ', אֶפִּילוֹ כְּשֵׁאתָה עוֹסֵק בְּפִרְנֶסָה, וּבְכָל
עֶסְקִים שְׂכֵבִיתְךָ, אֵל תִּפְרָק מֵעֲלִידָה עַל תּוֹרָה, הֵן כִּפָּה הֵן
בְּמַחֲשָׁבָה, וְכָל מַעֲשֶׂיךָ לֹא יִהְיֶה אֶלָּא לְשֵׁם שְׁמַיִם,
וְכָל הַנְּהַגוֹתֶיךָ לֹא יִהְיֶה רֶק עַל פִּי הַתּוֹרָה, כִּנ"ל.

ביאורים

26. מורה על עסקי האדם. לשון 'בשבתיך' הוא גם ענין פרנסתו ועסקיו של האדם.
27. כמו שכתוב. כמו שמצאנו בכמה פסוקים שלשון 'ישיבה' עולה גם על עסקי פרנסה ועניני עולם הזה. 28. וישב משה לשפוט את העם. משה רבינו היה עוסק בדיונים משפטיים המתעוררים מידי פעם בין אנשי העם בעוסקים בעניני העולם הזה. 29. וישבו בארץ ויסחרו אותה. לאחר מעשה דינה באו בני יעקב לשכם, וחמור ושכם בנו אמרו לבני עירם על בני יעקב שהם מעוניינים להשתקע בארצנו ולסחור אתנו. 30. ובתים טובים תבנה וישבת. התורה מזהירה שמא ימשך לבבך אחרי השפע הגשמי, כאשר תאכל ושבעת מכל טוב הארץ, ובתים טובים תבנה וישבת בהם. 31. שכולם פרושים לשון עסק. התעסקות בפרנסה ובעניני עולם הזה ודברים חומריים. 32. וכל מעשיך. אף עסק הפרנסה והעניינים הגשמיים. 33. וכל הנהגותיך וכו'. גם הנהגות העולם-הזה בצרכי פרנסה וכדומה.

מעלות התורה

עיונים

וְזָהוּ שְׂאֵמְרוֹ (אבות פ"ג מ"ב): 'שְׁנִים שְׁיוֹשְׁבֵין וְאֵין בִּינֵיהֶם דְּבָרִי

זה מהפסוק (משלי ג, ו) 'בכל דרך דעהו והוא יישר ארחתיך'. ופירש רבינו יונה שאפילו דברים של רשות שאדם עושה כמו האכילה והשתיה וכו' וכל צרכי הגוף, יהיה כולם לעבודת הבורא יתברך או לדבר הגורם עבודתו, ואין לעשותם להנאת גופו אלא יכוין שעושה כן להשלים גופו כדי שיוכל לעבוד את בוראו. וראה ב'בית הלוי' (ע"ה) ת"ת, יתרו, ד"ה (אתא) שכתב, שצריך להזהר כשעוסק לפרנסתו בענייני עולם הזה שיהיה לשם שמים יותר מדברי תורה, שרק בדברי תורה נאמר ש'מתוך שלא לשמה בא לשמה'. וראה ב'שערי העבודה' לרבינו יונה (אות יח) שפירש שצריך לעשות כן [היינו לעשות כל מעשיו לשם שמים] מחמת ב' דברים, הא' שלא יתעסק אלא בדבר שנברא בשבילו, והיינו עבודת הבורא [וראה ב'מכתב מאלהו' (ח"א עמ' 6) שהוא כמועל בקדשים]. והשני, שעל ידי שמתכוין לשם שמים בהנאות עולם הזה, לא נתמעט שכרו לעולם הבא, אבל אם מכוי להנאת גופו, נתמעט שכרו מעולם הבא. עיי"ש שהביא משל לפועל המלך שהשתדל בעבודת המלך ולכן לא ניכה לו המלך משכרו מה שאכל ושתה בשעת עבודתו, אבל הפועל שנתעצל בעבודתו ניכה לו המלך כל מה שאכל ושתה משכרו. וז"ל המאירי (חיבור התשובה מאמר ב' פ"ט): "אמר החכם: הצדיק אומר, אוכל כדי שאחיה, ומאמר הרשע אחיה כדי שאוכל. רצה בו שהרשע תכלית כוונתו בחייו הוא לאכול ולשתות ולא שים אל החיים תכלית אחרת רק הנאת המאכל והתענוגים, אבל הצדיק תכלית כוונתו במאכל הוא לחיות, ולו כוונה אחרת בחיים, והיא לחיות בהן חיי העולם. רצה בזה שתכלית כוונת הצדיק בכל מה שיעשה גם כשיתעסק בדברים העולמיים הכל פונה אל תכלית אחת, והוא אמרו ז"ל 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך' (דברים הו), בשני לבבות, אחד יצר הרע ואחד יצר טוב (ברכות נד, א), ורצה בו שתעביר כל חלקי נפשך פונות אל תכלית אחת עד שלא יהיה בפעולותיך דבר מפעולות ההבל, ורצה בזה שאף באכילתך ושתיתך ושאר עסקים תהיה כוונתך למה שיצטרך צורך הכרחי לקיום הגוף, ותהיה כוונתך בקיום הגוף שלמות הנפש, ואז כשיעלה בידו המבוקש הרי הוא מקבל שכר אף במה שהתעסק בדברים הגשמיים אחר שהתעסקותו בהם היה על צד מה שהם היו סיבה להביא בידו המבוקש". עכ"ל.

מעלות התורה

עיונים

תוֹרָה', פְּרוּשׁ, שְׁעוֹסְקִין בְּעַסְקֵיהֶן, שָׂרֵב עַסְקִין נַעֲשִׂין עַל פִּי שְׁנִים, וְאֵין בִּינֵיהֶם דְּבָרִי תוֹרָה', פְּרוּשׁ, שְׂאֵינּוּ יוֹצֵא מִהָעֵסֶק הַהוּא שֹׁם תַּכְלִית תוֹרָה או הִנְהָגָה טוֹבָה, הָרִי זֶה מוֹשֵׁב לְצִים, כְּמוֹ הַלֵּין שְׂכָל דְּבוּרוֹ הֶבֶל וְרִיק.

ה. שאינו יוצא מהעסק ההוא שום תכלית תורה או הנהגה טובה. וכן ביאר החסיד יעב"ץ את מאמר המשנה באופן זה, ובזה יבואר גם לשון התנא 'ואין ביניהם דברי תורה', דהנה באבות (ב, יד) אמר התנא 'וכל מעשיו יהיו לשם שמים' והיינו שהאדם צריך לכון

בכל מעשיו הגשמיים שהם לצרכי עבודת הבורא, ועתה במשנתנו מדבר התנא אודות בני אדם העוסקים במשא ומתן ובמסחר, ועל כן לא נקט 'ואין עוסקים בתורה' כי באמת עיסוקם הוא בסחורות ומשא ומתן כגזירת הקב"ה (בראשית ג, יט) 'בזיעת אפך תאכל לחם', אלא אמר 'ואין ביניהם דברי תורה' כלומר, שאין כוונתם בעסק המשא ומתן לצורך התורה והמצוות 'הרי זה מושב לצים', ואילו אם 'יש ביניהם דברי תורה' וכל כוונתם בעסקיהם הוא לצורך התורה ועבודת ה' יתברך אזי 'שכינה שרויה ביניהם'.

ביאורים

34. פרוש שעוסקין בעסקיהן. מה שאמרו 'שיושבי' פירושו שעוסקין בעסקיהן. 'שיושבי' הוא לשון עסק, וכנ"ל. 35. שריב עסקין נעשין על פי שנים. בא ליישב מדוע אמרו 'שנים שיושבי' ולא 'אחד שיושב', ולזה אמר: שהרי כל משא ומתן נעשית בשני בני אדם, כקונה ומוכר, וכדומה. 36. שום תכלית תורה. אם לא יוצא מעסקיהם דבר שסופו מביא לידי איזשהו ענין רוחני. 37. או הנהגה טובה. היינו אם הנהגתם במשא ומתן שלהם לא היתה על פי התורה, וכמו שביאר רבינו שגם העניינים הגשמיים צריכים להיות מונגחים רק על פי התורה. 38. שכל דיבורו הבל וריק. שאין בדיבורו שום תועלת אמיתית, אלא הם דיבורי הבל ושטות, כך התעסקות בעסק שאין בו שום תכלית ותועלת רוחנית, הרי זה כמושב לצים.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

'בביתך' - זו אשתך, כמו שכתוב
(בררים יד, כו): **'ושמחת**
אתה³⁹ וביתך', וגם בני ביתו וקניניו

כתב השו"ע (או"ח סי' רלא ס"א): וז"ל: "וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: 'בכל

דרכיך דעהו' (משלי ג, ו), ואמרו חכמים: 'כל מעשיך יהיו לשם שמים', שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו... וכן בשיחה, אפילו לספר בדברי חכמה צריך שתהיה כוונתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו. כללו של דבר, חייב אדם לשום עניניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו, ואם לאו לא יעשהו, ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד". עכ"ד.

וכתב שם ה'משנה ברורה' (סק"ח), וז"ל: וכל-שכן אם סיפורו הוא בעניני משא ומתן, צריך שתהיה כוונתו לשם מצוה, דהיינו שיהיה לו במה להתפרנס כדי שלא יבוא לידי גזל. ואפילו אם הוא עשיר גדול שדי לו בממונו לפרנס עצמו ובני-ביתו כל ימי חייו, גם-כן יצויר לפעמים במה שמשתדל להרבות עסקיו דבר-מצוה, כגון שכונתו להרבות בצדקה וגמילות חסדים על-ידי-זה, או שכונתו ליקח עסקים תחת רשותו כדי להמציא מלאכה לעניי ישראל שישתכרו להחיות נפשם, שכל זה הוא בכלל צדקה ומעולה ממנה, כמו שכתב הרמב"ם, ומובא ביו"ד סימן רנ"א, ועיין שם שהמחזיק ביד ישראל שפך ונותן לו מלאכה כדי שישתכר ולא יצטרך לבריות לשאול, הוא מקיים בזה המצות-עשה ד"ומטה ידו עמך והחזקת בו". עכ"ד.

ומי שרודף אחר תאוות העולם בלא לכוון בהם כלל לכוונה טובה אלא כוונתו תמיד רק להרבות תענוגים גדולים לנפשו, כתב בביאור הלכה (סי' א' ס"א ד"ה הוא, אות ו') בשם החינוך, שהוא בכלל זנות שנאסרה מחמת הפסוק של 'לא תתורו אחרי עיניכם'.

ביאורים

39. וביתך. המילה 'בית' משמשת פעמים רבות ככינוי לאשתו של אדם (רש"י במות סב, ב, וראה לדוגמא יומא ב, א), מכיון שהאשה היא עקרת הבית

ו. ולא תפרוק מעליך עול תורה בדיבור ובהגיון. יש לדון בלומד תורה בהרהור האם מקיים מצוה? השו"ע (או"ח סי' מז ס"ד) פסק, המהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך ברכת התורה, מאחר והרהור לא

ורכושו נקללים בלשון 'ביתו',
40. כנודע. ולזה אומר, אף כשאתה
הולך לעסק בהם⁴¹ כצרכי טפולם,
אף על פי כן 'ודפרת בם',^(ה) ולא
תפרק מעליך על תורה בדיבור
42. ובהגיון.⁴³ ובהנהגה, כפ"ל.

כדיבור. וב'שלחן ערוך הרב' (ת"ת פ"ב סי"ב) כתב: 'וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא, אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצות ולמדתם אותם וכו', וכמו בכל המצוות התלויות בדיבור שאינו יוצא בהן ידי חובתו בהרהור אלא אם כן שומע מפי המדבר שהשומע כעונה בפיו'. עכ"ד. וכן דעת ה'פני יהושע' (ברכות טו, ב, ברש"י ד"ה האי'), וראה גם בסידור בית יעקב (הל' ת"ת אות יב עמ' 96) שכתב: 'וכשלומד רק בהרהור ויכול לדבר, אינו יוצא ידי מצות תלמוד תורה'.

אולם בביאור הגר"א (סי' מז ס"ד) הבין בפשטות שמצות תלמוד תורה אינה תלויה בדיבור, וגם בהרהור מקיים מצות לימוד תורה, ומשום כך תמה על פסק השו"ע שאין לברך על הרהור. והביא ראיה לדבריו ממה שנאמר בלימוד התורה (יהושע ח, א) 'והגית בו יומם ולילה', ולשון 'והגית' מוסב על הרהור הלב, כמו שנאמר (תהלים יט, טו) 'והגיון לבי', משמע שהגיון הוא בלב. וכתב שאינו דומה למקומות אחרים שאינו מברך בהרהור, משום ששם המצוה היא להוציא מפיו, מה שאין כן במצות תלמוד תורה שאף בהרהור הוא מקיים את המצוה.

ביאורים

(מהרש"א סוטה מד, א). **40. כנודע.** שהרי האשה נקראת 'ביתו' כיון שהיא עקרת בית, ובכלל זה רמזים גם שאר אנשי הבית, וכן רכושו וקניניו שהם חלק משימושי הבית. **41. כצרכי טפולם.** של אשתו ובני ביתו, וקניניו ורכושו. **42. ובהגיון.** ובמחשבה. **43. ובהנהגה.** שלשון 'ודברת' כולל לשון 'הנהגה', שכל הנהגותיו יהיו על פי התורה.

מעלות התורה

עיונים

וה'נשמת אדם' (ח"א כלל ט ס"ד) תירץ, שגם אם נאמר שמקיים מצווה בהרהור, מכל מקום כיון שחיוב ברכת התורה נלמד מהפסוק 'כי שם ה' אקרא', וקריאה היינו דיבור, לכן לא תיקנו חכמים ברכה על הרהור לפי שאינו עיקר לימוד התורה. וגם את עיקר ראיית הגר"א מהפסוק 'והגית', דחה ה'נשמת אדם', מאחר שהפסוק מדבר בזמן מלחמה שה' אמר ליהושע שגם בזמן המלחמה 'לא ימוש ספר התורה הזה מפריך והגית בו יומם ולילה', אפשר לומר ש'והגית' (פירוש, במחשבה) היינו בשעה שאינו יכול לדבר [וכפי שדרשו] (ילקוט שמעוני תהלים רמז תרל) על הפסוק (תהלים ה, ב) 'אמרי האזינה ה' בינה הגיגי', אמר דוד לפני הקב"ה: בשעה שיש בי כח לעמוד לפניך בתפילה ולהוציא אָמְרִי - האזינה, וכשאתה בי כח - התבונן מה בלבי, 'בינה הגיגי'. וכמו כן יש לפרש בכוננת הפסוק 'לא ימוש ספר התורה הזה מפריך והגית בו' וגו', שכאשר יכול ללמוד בפיו אז לא ימוש מפריך, ובשעת מלחמה שאי אפשר בדיבור לכל הפחות והגית, ולעולם יתכן שעיקר מצות לימוד הוא בפה. ועוד דחה שהמילה 'הגיון' יכולה להתפרש גם על דיבור כמו שנאמר (משלי ח, ז) 'אמת יהגה חכי' וחיוך משמע דיבור, ודווקא כשכתוב 'הגיון לבי' מתפרש על מחשבת הלב. וכן כתב גם ב'ערוך השלחן' (שם) ש'הגיון' הכוונה דיבור בפה [וראה שם שהביא הרבה פסוקים להוכיח כן].

עיונים

מעלות התורה

[מב]

'וּבְלִבְּךָ תִּדְרֹשׁ' - פְּרוּשׁ, אֵף כְּשֶׁאָדָם הוֹלֵךְ לַעֲסָקוֹ, וּבְנִדְאוֹ לֵבּוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ טְרוּדִים בְּעֵנֵי הָעֵסֶק הַחוּצָא, אֵף עַל פִּי כֵן יִלְמַד מִמֶּה שִׁיּוּכָל לְהִבִּין בְּעֵת הַחַיָּא. ² כִּי אֵין הַקֶּב"ה בָּא בְטְרוּנְיָא עִם בְּרִיּוֹתָיו (ע"ז ג, א), כְּדָאִיתָא בְּמִדְרָשׁ (תנא דבי אליהו זוטא פ"ב): ^(א) אֲפִילוּ לְמַד אָדָם וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילְגֶשׁ' (בראשית לו, יב) כָּל הַיּוֹם, ³ שֶׁכֶּר מְקָרָא בִידּוֹ.

א. אפילו למד אדם 'ותמנע היתה פלגש' כל היום שכר מקרא בידו. בתנא דבי אליהו הנוסח כדלהלן: "מכאן אמרו: אפילו אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה, אלא הוא יושב וקורא כל היום הפסוק (בראשית לו, כב) 'ואחות לוטן תמנע', אפילו הכי שכר תורה בידו". ובספר יחסי תנאים ואמוראים (ערך רבי חנניה בן עקשיה) הביא מאמר זה בדומה לנוסח שהביא רבינו

כאן, וז"ל: "אפילו ישב אדם ויקרא כל היום ותמנע היתה פלגש, קיים והגית". והיינו מצות 'והגית בו יומם ולילה' (יהושע א, ח). וכתב בספר 'שער הפסוקים' (למהר"ח, תהלים): ראשי תיבות של 'תמימה משיבת נפש עדות' (תהלים יט, כ) הוא 'תמנע'. ירמוז אל מה שאמרו רבותינו ז"ל

ביאורים

1. מה שיוכל להבין בעת החייה. אף על פי שאינו מרוכז מספיק בשעה זו, מכל מקום ילמד דברים קלים, וינסה להבין כפי יכלתו בעת החייה. 2. כי אין הקב"ה בא בטרונא עם בריותיו. אין הקב"ה מחפש להעליל על בריותיו, אלא מחפש להצדיקם (רש"י ע"ז ג, א). וממילא, בזמנים שקשה ללמוד בעיון רב, אין הקב"ה דורש מן האדם אלא ללמוד דברים קלים שאינם מצריכים מאמץ מחשבתי, ודבר זה יהיה לרצון לפני הקב"ה. 3. שכר מקרא בידו. שכר תלמוד תורה בידו, מפני שקדושת התורה היא בכל פסוקיה ותיבותיה, ואף בפסוק

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

גם מורה על ההליכה במלחמה,

(ראה בהקדמת הרמב"ן

לפירושו עה"ת) כל התורה שמתונו של

הקב"ה. כי אפילו פסוק אחד של 'ואחות לוטן תמנע' שהוא מכלל המקראות שהיה מנשה דורשן לרופי ואומר שהם מיותרים שלא לצורך (סנהדרין צט, ב), אפילו פסוק של 'ותמנע' הוא מכלל תורת ה' תמימה ולא נכתבה אלא לצורך. ע"כ.

ובספר 'שם הגדולים' (מ"ג אות' ס' שג) כתב: הטעם, כי אותיות ותיבות ההם יעוררו רוחניותם, וגם יהיה תועלת עצום בהרכבתם, וכל פעם יוליד אור חדש לפי מצב העולמות וצירוף השם המיוחד אשר שולט ברגע ההוא. באופן כי הקורא בתורה בכל מקום, אף שלא יבין, מכל מקום האותיות והתיבות עצמן הן המרכבה הרכבת צורות הקדושות ורוחניותם.

ויתכן דנקט בתנא דבי אליהו פסוק 'ואחות לוטן תמנע', דהאי קרא גופיה יש בו רמז דמי שאינו עוסק בתורה לא חפץ בברכה ילבש קללה כמדו. כי נודע דבמדרש הנעלם מהזוהר (ח"א קלז, ב) דרשו 'לוט' מלשון ארמי ליטא שהוא לשון קללה, וזהו שכתוב 'ואחות לוטן', המתחבר עם הקללה, מלשון קורעין ולא מאחין (סנהדרין נו, א), וזה 'תמנע' כלומר המונע עצמו מללמוד, כי אין לך מחזיק היצר הרע וסיעתו אלא העוזב תורת ה'. עכ"ל.

בספר 'דן ידין' (ר"א פאפו, דרוש ג' לשבת הגדול) כתב, וז"ל: לעניין תחיית המתים צריך זכות עסק התורה אשר טל תורה מחייהו... ולכן אמרו בתנא דבי אליהו אפילו אדם לומד כל היום פסוק 'ואחות לוטן תמנע', הרי זה בן העולם הבא, רצונו לומר שיקום בתחייה. ובא הרמז בפסוק 'ואחות לוטן תמנע', כי 'אחות' לשון חיבור כמו קורעים ולא מאחין (סנהדרין נו, א), ו'לוטן' מלשון לטותא היא הקליפה, שעל ידי לימוד התורה חיבור הקליפה תמנע ממך. עכ"ל.

ביאורים

זה שלפי פשוטו אינו מובן מה בא ללמדנו, יש קדושה גדולה ודרשות וסודות עמוקים (מפרשים). [והנה זה ברור שהאדם מְצַנֵּה לעסוק בתורה בכל כוח עיונו, ואם כן כיצד יתכן שיהיה לרצון לפניו יתברך מכך שהאדם יקרא פסוק זה כל היום, ובהנחה המדובר באדם הטרוד בעסקיו שאז אין באפשרותו ללמוד בעיון, ובזמנים כאלו, גם אם חזר על פסוק זה כל היום, הרי זה לרצון לפניו יתברך ומקבל על כך שכר לימוד תורה]. 4. גם מורה. לשון 'ובלכתך בדרך'.

ב. לא ימוש ספר התורה הזה מפיד. במסכת מנחות (צט, ב) אמרו: "אמר רב אמי, מדבריו של רבי יוסי נלמד, אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, קיים מצות 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיד'. אמר רבי יוחנן משום רבי

5. כְּמוֹ שֶׁהוֹכִיחַ הַמֶּלֶאךָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יהושע ה, יד): **עֲתָה בָּאתִי, עַל עֶסְקִי תִלְמֹד תוֹרָה (עירובין סג, ב), וְכָתִיב (שם א, ח):** **לֹא יִמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיד, וְזֶה הָיָה בְּעֵת מִלְחָמָה. וְיִלְמַד כָּפִי וְכָלְתוּ בְּעֵת הַחַיָּא, וְכָדָאִיתָא בְּמִדְרָשׁ:**

שמעון בר יוחאי, אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים

ביאורים

5. כְּמוֹ שֶׁהוֹכִיחַ הַמֶּלֶאךָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ. כשנלחמו ישראל עם יריחו בא מלאך ואמר ליהושע: אמש (היינו קודם הלילה) בטלתם קרבן תמיד של בין הערבים - שלא הקרבתם אותו, ועכשיו בלילה בטלתם מתלמוד תורה. 6. עֲתָה בָּאתִי. זאת היתה תשובת המלאך על שאלת יהושע: על איזה חטא מהן באת להוכיח אותנו. והשיב לו המלאך: על חטא של עתה, דהיינו בלילה, באתי, והוא על שאינכם עוסקים עתה בתורה (עפ"י רש"י שם). 7. לֹא יִמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיד. בספוק זה ציווה הקב"ה את יהושע שלא יסור ספר התורה אשר צוהו משה מלהיות שגורים בפיו. 8. זֶה הָיָה בְּעֵת הַמִּלְחָמָה. ומכל מקום הוכיחו המלאך על ביטול תורה בעת מלחמה, הרי, שגם בעת מלחמה מחויב האדם בלימוד תורה, וכמו שכתב רבינו שהמילה 'ובלכתך' רומזת שאף כשהאדם יוצא למלחמה והוא טרוד בה, מכל מקום הוא מחויב בתלמוד תורה וכמו שאמר המלאך ליהושע. [שמלחמת האומות עם ישראל, הוא ממש מלחמת הסטרא-אחרא למעלה עם הקדושה, שעל ידי התורה נכנע למעלה הסטרא-אחרא תחת הקדושה, ועל ידי זה ממילא נכנעים האומות תחת ישראל, וזהו שאמר לו (יהושע ח, א): 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה' וגו' כי אז תצליח את דרך ואז תשכיל' (אור תורה אות קנו)].

מעלות התורה

עיונים

'לא ימוש'". עכ"ד הגמרא.

וכתה ב'אור תורה' (ליקוטים אות נב), וז"ל: והנה מאמז זה צריך ביאור, שבזוידאי אי אפשר לפרשו כפשוטו, שבמה שאדם ילמוד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, יהיה יוצא ידי תלמוד תורה, וחס ושלום לומר כן, וכל שכן לומר שיוצא במה שקורא קריאת שמע שחרית וערבית. ובעונותינו הרבים, רבים פוטרם עצמם מדברי תורה על פי מאמז זה, והוא מדרכי היצר שמראה לו התר בדברים כאלו. ודבריהם אלו הם כגחלי אש, יקצרו לחכם ומבין מדעתו כמו שיתבאר, אבל חס ושלום לומר כפשוטו. וגם ממקומו הוא מוכרע, שאם לא כן יסתרו דבריהם ז"ל במקומות הרבה שהחמירו מאד בעוון ביטול תורה, והרי אמרו (יומא יט, ב): השח שיחת חולין עובר בעשה, דכתיב (דברים ו, ז): 'ודברת בס', ולא בדברים אחרים, ואמרו (יומא שם): 'ודברת בס' - עשה אותם קבע, ועוד מאמרים רבים שיראה מהם שהחמירו אפילו בביטול רגע אחת.

ויותר קשה, דאם כן יקשה דרבי שמעון בר יוחאי אדרבי שמעון בר יוחאי, למה דאמר ריש פרק כיצד מברכין (ברכות לח, ב) על מה דסבירא ליה לרבי ישמעאל, 'ואספת דגנך' (דברים יא, יד) - דברים ככתבם, הנהג בהם דרך ארץ, שיהיה תורתו קבע ומלאכתו ארעי, וקאמר רבי שמעון בר יוחאי: אפשר אדם חורש בשעת החרישה וכו' תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישאל עושים רצונו של מקום, מלאכתם נעשית על ידי אחרים, וסבירא ליה דצריך רק לעסוק בתורה יום ולילה לא קרא אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות 'לא ימוש'.

אבל הברור בכוונת דבריהם לומר, שלא נחשוב שלא נחשב כלל לשום מצוה אם לא יעסוק כל היום וכל הלילה, ובאם הוא מבטל איזה שעות ביום הרי זה כאלו עבד פלגא דמצוה, כאילו אכל חצי זית מצה בליל פסח, וכאילו לא תקע שיעור תקיעות בראש השנה, ודומיהם, שאם כן אין לו שכר כלל בעד תורה, לזה אמרו שמצות תלמוד תורה אינה כן, אלא אף שחיובה כן בכל היום וכל הלילה, ובאם מבטל מן התורה אף רגע, ענשו גדול מאד כמבואר בכל המאמרים שהקדמנו, מכל מקום שכר מצות עשה דתלמוד תורה יש בידו גם במה שקרא קריאת שמע שחרית וערבית, שזה נחשב גם כן בכלל 'והגית בו יומם ולילה', ושכר תלמוד תורה בידו, וילף לה מקרא ד'לא ימוש ספר התורה הזה מפני והגית בו יומם ולילה', דכיון דכתיב ד'לא ימוש' וכו', אם כן 'והגית בו יומם ולילה'

עיונים

מעלות התורה

אָפּילוּ לְמַד אָדָם 'וְתִמְנַע הַיְּתָה פִּילָגֶשׁ' כָּל הַיּוֹם, שֶׁכָּר מִקְרָא בִּידוֹ, פְּדֻלְעִיל.

גַּם 'וּבְלִבְתָּךְ' - מוֹרָה עַל הַתְּנוּעָה, רָצָה לִזְמַר, שֶׁהַתְּנוּעָה נִקְרָא 'הַלִּיכָה', עַל שֵׁם¹⁰ שְׁמִינֵעַ אֲבִירֵי

ושעה אחת בלילה, גם כן קיים מצות תלמוד תורה ושכר תלמוד תורה בידו, ולא הוה כפלגא דמצוה, אף שנענש על ביטולה גם כן.

וכן מוכרח מגופיה דקרא, דהיאך אפשר לומר דאין צריך ללמוד כל היום, והרי מפורש הוא בכתוב להפך בשלילת דבר אחר כמו שכתוב: 'לא ימוש' וכו'. וכן מוכרח כאן מלשון הש"ס עצמו, דאחר שהביא דברי רבי שמעון בר יוחאי הנ"ל, הביא הא דשאל בן דמה את רבי ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית כו', קרא עליו את המקרא הזה: 'לא ימוש וגו' והגית בו יומם ולילה', צא ובדוק שעה שאינה מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמה יונית, ולא הביאו בלשון פלוגתא על דברי רבי שמעון בר יוחאי. אבל לפי מה שכתבנו הוא מכון, דזהו ענין אחר, דבזה כולי עלמא מודו דאסור לבטל מן התורה. ואפילו רבי ישמעאל דסבירא ליה 'הנהג בהם דרך ארץ', אינו אלא מה שצריך לקבוע זמן מועט לצורך חייו ופרנסתו, אבל לא להתבטל מן התורה בשביל דרך ארץ, כגון חכמות יונית וכדומה, אף על פי שכבר בקי הוא בכל התורה כולה, ומתורץ הכל.

ביאורים

9. **כַּדְלֻעִיל**. והיינו שכמו שכשהאדם הולך לעסקיו ואינו יכול ללמוד בעיון, רצון הקב"ה שילמד דבר קל וכדלעיל, כן הוא ביוצא למלחמה, אם אינו יכול ללמוד בעיון, לכל הפחות ילמד דבר קל שהוא יכול ללמוד. 10. **שְׁמִינֵעַ אֲבִירֵי מִמְקוֹם**

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית י"א): ¹¹הִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָמִים, פְּרוּשׁ, ⁽²⁾שָׁכַל תְּנוּעוֹתָיִךְ לֹא יִהְיֶה ¹²רַק לִפְנֵי וְלַעֲבוֹדָתִי.

ג. שכל תנועותיך לא יהיה רק לפני ולעבודתי. במסכת אבות (פ"ב מ"ב): "רבי יוסי אומר... וכל מעשיך יהיו לשם שמים". הרמב"ם

בשמונה פרקים (פרק חמישי) מביע פליאתו על גודל חכמתם ורוח-קדשם שם חז"ל שבשתי מילים – "לשם-שמים" – הצליחו למצות את יסודות תיקון ויישור מעשיו ודרכיו של האדם, דבר שחכמי אומות העולם עמלו עליו כל ימיהם ונשארו בתימהון לבב. מכך מסיק שם הרמב"ם שתורה ה' אמת היא, והודות לה ידעו חז"ל להורותנו הדרך הברורה שנלך בה כל ימי חיינו בלי שום פחד ומורה מאיזה מכשול.

אבל יחד עם זאת – מקשה בספר "יסודי הדעת" (ח"ב, עמודים יב-יד) – יש להבין, על שום מה מתפעל הרמב"ם מדברי חז"ל אלו, עד שהסיק שברוח-הקודש אמרו את דבריהם. לכאורה, "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" – אלו דברים פשוטים שמקורם ב"ועשית הישר והטוב בעיני ה'". ועוד, הרי כל התורה מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל", מלמדת אותנו לכוון כל מעשינו לשם ה'. האם לשם כך נדרשת רוח-הקודש?!

ואולם, מתרץ – ה"יסודי הדעת" – ב"וכל מעשיך" כלול חז"ל מלבד מילי דעלמא שלנו, גם כל ענייני התורה והמצוות, הצדקות וגמילות-החסדים. דברים אלו הם

ביאורים

למקום. כמו שהולך ברגליו מניע ומזיז אבריו ממקום למקום, כך כל תנועות האדם נקראים 'הליכה' שמניע ומזיז בהם אבריו. ¹¹התהלך לפני והיה תמים. הקב"ה אמר לאברהם: 'התהלך לפני והיה תמים' – 'הליכה' זו היא הליכה בדרכי ה', וכפי שתרגם שם אונקלוס: 'פלא קדמי' – עבוד לפני. כלומר הדבק בעבודתי להתמיד בה בקביעות. ולא דווקא על ההליכה ברגל, אלא בכל תנועותיו יהיה דבוק רק בה' ובעבודתו, וזהו שאמר הכתוב 'ובלכתך' – שכל תנועותיך יהיו לשם שמים, וכמו שנאמר (משלי ו, 1): 'בכל דרכיך דעהו', דהיינו שכל תנועות האדם יהיו בדרך ה'. ¹²רק לפני ולעבודתי. כל תנועות האדם יהיו לשם שמים,

בעצם מעשים טובים, שהיה מקום לעשותם בשל אהבת הטוב לבד, מבלי לכוון לעשות רצונו יתברך. שכן ראוי לכל בעל נפש ישרה לאהוב מעשה הטוב. כמו למשל: אם ילמד תורה למען יהיה זקן ויושב בשיבה ויהיו דבריו נשמעים יורה

¹³והמהשגה נקרא גם כן 'הליכה', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מ"ב ה, כו): ¹⁴לֹא לְבִי הֵלֵךְ כו', דִּיאֲצֵל נַעֲמָן שָׂר צָבָא אָרַם, ¹⁵וְכִמּוֹ שֶׁכָּתוּב (יחזקאל לג, לא): ¹⁶אַחֲרֵי כִצְעָם לָבַם הֵלֵךְ.

לבני ישראל הדרך הטובה והישרה. אף שכוונה זו הינה טובה ורוח המקום נוחה הימנה, בכל זאת אין הלומד תורה הזה עושה רצון ה' יתברך – העיקר. באמרו: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים", נתכוונו חז"ל שה"לשם שמים" תהיה הנקודה האחת והעיקרית שאליה נשאף ונכוון לפיה את כל מעשינו. רק אז נוכל להיות בבטחון שמעשינו הטובים יינצלו מכל ערבוב של מידה רעה ומחשבה רעה, ויהיו מעשינו הטובים מתחילתם ועד סופם זכים, נקיים וטהורים. חידוש זה מצא הרמב"ם בדברי חז"ל, ועל זה התפלא מאוד, כיצד הצליחו והשכילו במשפט קצר – "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" – לכלול יסוד כה נעלה ומרכזי בעבודת ה' של האדם.

ביאורים

לכבוד ה' ולעבודתו. ¹³והמהשגה. כאן מבאר רבינו שלשון 'ובלכתך' בא לרמז גם שמחשבות האדם יהיו תפוסות בדברי תורה, שלשון 'הליכה' מוסבת גם על המחשבה. ¹⁴לא לבי הלך. כאשר גחזי חזר מנעמן אל אלישע, שאל אותו אלישע: 'מאיפה אתה שב'. וגחזי השיב: 'לא הלכתי לשום מקום'. אמר לו אלישע: 'לא לבי הלך' וגו'. כלומר, כי לבי ומחשבתי היה עמך בלכתך, וידעתי מה שהלכת ועשית (רד"ק). הרי שלשון 'הליכה' עולה גם על המחשבה. ¹⁵וכמו שכתוב. בנבואת יחזקאל. ¹⁶אחרי כצעים לבם הולך. אחרי אהבת הממון דעתם ומחשבתם נמשכת (שאינם מתגברים על תאוותם לרמות ולגזול את ממון חבריהם). הרי שלשון 'הליכה' עולה גם על מחשבה.

מעלות התורה

עיונים

'וּבְלִבְתָּךְ' – פִּירוּשׁ, 'שְׁכָל תְּנוּעוֹתָיו
וּמִחֲשָׁבוֹתָיו יִהְיֶה עַל פִּי הַתּוֹרָה.

ד. שכל תנועותיו
ומחשבותיו יהיה
על פי התורה. כתב
החזו"א (בקובץ

אגרות ח"א אגרת קנ"ג) וז"ל: רבותי למדוני כי בכל תנועה צריך להתייעץ עם חלקי השו"ע ואין אני בן חורין לעשות דבר מבלי עיון בהלכה מן ההלכות הנוגעות לתנועות הנידון, ואין לי בעולמי אלא זאת". עכ"ל. וכיוצא בזה כתב רבי צבי פסח פרנק זצ"ל בספר 'שביבי אור', וז"ל: התורה מקיפה את האדם מבחי ומחוץ, אין שום פעולה, דיבור או מחשבה והרהור הלב שיהיה אדם חופשי לעשות כרצונו, אלא כל תנועה שבאדם יש לה משפט על פי התורה, איזה אסורה ואיזה מותרת, איזה כשרה ואיזה טרפה, איזה טמאה ואיזה טהורה, ואף על הרף עין ומבט עין יש דינים ואזהרות לאסור ולהתר. עכ"ל.

ה'חתם סופר' (פרשת שופטים) פירש את הפסוק הנאמר גבי מלך שנצטוו לכתוב ספר תורה, ואומרת התורה: "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו" (דברים יז, יט), פירוש: שכל התנהגותו ותהלכותיו יקח מהתורה, ויקרא וינהיג מתוך התורה הקדושה את תהלכות החיים שלו, עיי"ש.

כתב בספר 'נחמת מאיר' (ח"ב): צריך האדם לקיים את מצות 'והגית' כמשמעו 'יומם ולילה' לשמה, ללא שום פניה ח"ו, ולקיים את הכתוב 'בכל דרכיך דעהו'. והנה יש לבאר מה שנאמר בפרקי אבות (ו, א): 'כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה'. 'כל הלומד' לא נאמר, אלא 'כל העוסק', ופירושו: שכל מעשה, כל מלאכה, מחשבה והשקפה – צריך שיהיה 'עסק תורה'. עוסק אדם בעבודת מזונות, במסחר ובעניני עולם הזה, כל זה יהיה על פי התורה. כל תנועה וכל אורח חיים צריך שתהיה 'עסק תורה'. לבטל רצונו – רצון בשר ודם לפני רצונו של מקום, להמית עצמו על דברי תורה – לחיות על פי הלכות התורה.

וזהו ביאורו של הכתוב בקהלת (ד, יז): 'שמור רגלך כאשר תלך אל בית אלקים', ולכאורה קשה (עיין במפרשים), האם צריך אדם לשמור רגליו רק בעת שהולך לבית אלקים? הלא בכל מקום שדורך כף רגליו נצרך לשמירה?

אך הכוונה, שימשיל אדם הילוכו ועסקו בעניני גשמיות, להילוכו ומעשיו בעבודת הבורא. שכמו תפלתו ולימודו בתורה אינם פועלים פעולה אמיתית עד שיהיו 'לשמה' – לשם הקב"ה, כן עסקיו בעניינים הפרטיים שלו מוכרחים להיות 'לשמה', לשם יחוד השי"ת ושכינתו.

מעלות התורה

עיונים

ובזה יש לתרץ גם כן קושיית המפרשים על מה שאמר רב הונא במסכת סנהדרין (ז, א): 'אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה', ומקשים: הלא אמרו חז"ל ששואלים לאדם תיכף בעלותו למעלה: 'נשאת ונתת באמונה' ורק אחרי כן 'קבעת עתים לתורה', וכיצד אמר רב הונא: ש'אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה'?

אבל להנ"ל יתורץ, שאמנם עיקר ירידת נשמת האדם למטה הוא להתפתח ולעסוק בתורת השם שבוה תתעלה הנשמה לקדושתה העליונה בעולם הבא. אך מכיון 'שהרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם', היינו שאי אפשר לכל אדם להגות בתורה יום ולילה, אין ביד כל אחד המדרגה הגבוהה לחסות תמיד בארבע אמות של הלכה. אז חויב ומצוה לכל הפחות שישא ויתן באמונה במשאיו ועסקו, יעשה עבודתו בלי עָגָל ומרמה; ישא בעול החיים על פי דרך התורה במשפט ושלוש עם הבריות.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

[מג]

'בְּדֶרֶךְ' - מוֹרָה, 'אִם הוּא בְּדֶרֶךְ,

יְהֵא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כְּמוֹ

שְׁאֵמְרוּ בְּמִשְׁנָה (אבות פ"ג מ"ד):

^(א)הַנֶּעוֹר בְּלִילָה וְהַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ

א. הנעור בלילה והמהלך בדרך יחיד ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. כתב היעב"ץ: שאותו אדם הנעור בלילה ומהלך בדרך יחיד ומפנה לבו לבטלה, אינו עושה

כן בסתם, אלא הוא 'נעור בלילה' כדי לתת מרגוע לגופו מעמלו במשך היום, 'ומהלך בדרך יחיד' כדי להוריד ממשקלו, 'ומפנה לבו לבטלה' כדי לנוח מעמלו, ולפיכך אינו רוצה לעסוק בתורה באותן שעות, כדי שלא להוסיף חלישות על חלישותו, ונמצא שעושה כל אלו כדי להברות את גופו. ועל זה אמר התנא, שלא די שלא עלה זה בידו אלא הרי הוא מתחייב בנפשו, ומשום שהדבק בבוראו יתברך הרי מושגח ממנו, ולא יניחנו הקב"ה למקרים, שנאמר 'כי לא ינום ולא יישן' (תהלים קכא, ד), ואף אם יתיש כחו לשעתו, עליו נאמר (משלי יא, כד) 'יש מפזר ונוסף עוד', אבל אם שומר הוא את עצמו באותן השעות, ויחוש להמלט דרך טבע, אז סר ממנו הדביקות שבינו לבין קונו, ובעת ההיא סר ממנו השגחת יוצרו, ואם תמצאהו שום רעה, הרי זה משום שהפנה מחשבתו מעבודת ה' יתברך, שנאמר (דברים לא, יז) 'על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה'.

והוסיף עוד היעב"ץ שאותו אדם מתחייב בנפשו, משום שהוא סבור שיברח מסכנת הגוף על ידי מעשים אלו, ואינו מאמין במה שהתורה היא 'עץ חיים' (משלי ג, יח), דהיינו במעלת התורה התמימה, שהיא מחיה את בעליה, ואם כן אין לך חילול השם גדול מזה.

ביאורים

1. **אם הוא בדרך יהא עוסק בתורה.** ללמוד שיש לעסוק בתורה אפילו באופן כזה שאינו עוסק בדרך קבע אלא תוך כדי הליכה בדרך. 2. **הנעור בלילה והמהלך בדרך יחיד.** שהם מצבים של סכנה [לילה הוא זמן שהמזיקים מצויים בו, וכן הליכה בדרך ביחידות מסוכנת, מפני שהלסטים מצויים בדרכים].

ב. הרי זה מתחייב בנפשו. תמהו רבים, שבמשניות הקודמות שם, הגם שנאמר בהם אזהרה להתעסקות בתורה בשנים שיושבים ובשלשה שאוכלים, מכל מקום לא מצינו שנאמר בהם שאם לא עסק בתורה 'הרי זה מתחייב בנפשו', ומדוע עונשו של זה שאינו עוסק

יחיד³ ומפנה לבו לבטלה^(ב), הרי זה מתחייב בנפשו. עוד שם (משנה ז): **המהלך בדרך⁵ וישונה ומפסיק ממשנתו ואומר: מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב⁶ כאלו מתחייב בנפשו. עוד אמרו בגמרא (עירובין נה, א): המהלך בדרך ואין עמו לוייה⁹, עוסק בתורה,**

ביאורים

3. **ומפנה לבו לבטלה.** ובאותם זמנים מפנה את לבו לדברים בטלים, ואינו עוסק בתורה. 4. **הרי זה מתחייב בנפשו.** שהרי אין מה שיגן עליו מפני הסכנה. אבל מי שנעור בלילה ומהלך בדרך יחיד ועוסק בתורה, זכות התורה מגינה עליו. אך אם באותה שעה הוא מפנה את לבו לדברים בטלים, אין מה שיגן עליו (רע"ב). [ולכן אם פגעו בו המזיקים או הליסטים - הרי הוא 'מתחייב בנפשו', דהיינו, שנענש על שגרם לשפיכת דמו שלו, ועל דרך מה שנאמר (בראשית ט, ה): 'ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש' (תיו"ט על המשנה הבאה שם)]. 5. **וישונה.** ומשנ דברי תורה. 6. **ניר.** תלם המחרשה (החריצים שבאדמה בשדה החרוש). 7. **כאלו מתחייב בנפשו.** מסתכן בנפשו, שאסור לאדם להפסיק בשיחת חולין שלא לצורך באמצע לימוד התורה. רואים משני מאמרי חז"ל אלו, שאפילו המהלך בדרך חייב בתלמוד תורה, ומקורם ממה שכתוב בתורה 'ובלכתך בדרך'. 8. **ואין עמו לוייה.** אדם אחר שמלווה אותו בדרכו. [סכנה היא לאדם ללכת יחיד במקומות ורחוקים מן הישוב (ראה אבות ג, ה, בפירושי רע"ב, המאירי ומהר"ל)]. 9. **יעוסק בתורה.** כי עסק התורה נותן לו חן בדרך בעיני כל רואיו (מהרש"א).

מעלות התורה

עיונים

[ולאמור בעיון הקודם בשם היעב"ץ - מיושב].

בספר 'מילי דאבות' ביאר חומר ענשו של מי שנעור בלילה ומהלך בדרך יחיד ואינו עוסק בתורה, על דרך משל, אדם שמאוד משתדל להשיג איזה מלאכה שעל ידה יהיה לו הצלחה, הרי בשעה שתבוא לידו האפשרות לעשות מלאכה זו, הרי ישתדל בכל כוחו לעשות את המלאכה בעת ההיא, כדי שלא יאבד אף חלק ממנה לדבר בטל. ועל כן באה התביעה לאדם זה שנעור בלילה והיה בידו לעסוק בתורה באותה עת, שאם אינו עוסק בתורה, הרי מוכיח בזה שאין לו אהבת תורה ואין לו חפץ להיות שלם בעבודת ה', שהרי אילו היה מחבב את התורה בכל מאודו והיה לבו לשמים, היה מנצל את זמנו הפנוי לעסק התורה ולא היה מפנה לבו לבטל, [וכמו שאמר דוד המלך (תהלים קיט, צז) 'מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי', והיינו שמכיון ש'מה אהבתי תורתך', לכן 'כל היום היא שיחתי']. ולפיכך התביעה עליו אינה רק על ביטול התורה שבאותה שעה שהיה מהלך בדרך יחיד, אלא משום שבזה שלא עסק בתורה, הוכיח שאין בו אהבת תורה וחייבו התורה.

היעב"ץ כתב, שהרי הנעור בלילה או המהלך בדרך יחיד, הוא נמצא במצב של סכנה, שהרי לילה הוא זמן של מזיקים ושדים, וכן המהלך בדרך יחיד הרי הוא מסתכן מליסטים וחיות רעות. והרי השמירה הטובה ביותר לאדם הוא לימוד התורה, וכמו שאמרו חז"ל (סוטה כא, א) תורה בעידנא דעסיק בה, מגנא ומצלא. ואם כן, אדם זה הנמצא במצב של סכנה, אם אינו עוסק בתורה בעת שהוא כל כך זקוק לה, אין זה אלא משום שאינו מאמין בכח שמירתה של התורה, ועל כן הרי זה מתחייב בנפשו. [ועיין להלן מש"כ בשם ה'אור תורה']. בספר 'קול צופר' (ח"ב עמ' תקיז) ביאר את דברי המשנה, כי בעת שאדם נעור בלילה או מהלך בדרך יחיד, הרי זהו זמן של שקט ושליו אצל האדם, ובזמן זה הוא שעה רצויה להתקרב לקב"ה, ולכן אם בשעה זו שהיא עת רצון אצלו לפני הקב"ה אינו עוסק בתורה, הרי זה מתחייב בנפשו, על זה שאינו מנצל את השעות החשובות האלו לעליית הנפש.

בספר 'עלי שור' (ח"א עמ' קעח) ביאר משנתנו גם על דרך זו, וכתב שממשנה זו אנו רואים גודל ענין התבודדות האדם עם עצמו, וכתב שהרבה בני אדם מפחדים מלהתבודד עם עצמם, אך בר מעלה יודע שאדרבה, בשעה זו של בדידות, הרי הוא מתייחד עם עצמו ופנימיותו, ובודק נפשו לעומת קונו,

עיונים

מעלות התורה

שְׁנָאֹמֶר (משלי א, ט): ^{10(א)} **כִּי לֹוִית הָן**
הֵם לְרֹאשֶׁךָ. עוֹד אָמְרוּ בְּגִמְרָא
(תענית י, ב): **שְׁנִים שָׁהִיו מְהֻלָּכִים**
בְּדֶרֶךְ יִאִין בִּינֵיהֶם דְּבָרֵי תוֹרָה,
רֵאוּנִים לְשִׁרְף בָּאֵשׁ, ¹² **שְׁנָאֹמֶר (מ"ב, ב,**
יא): **וַיְהִי הֶמָּה הַלָּכִים** ¹³ **הַלּוֹךְ וְדָבָר**
¹⁴ **וַהֲנִה רֶכֶב אִישׁ וְסוּסֵי אִישׁ** ¹⁵ **וַיִּפְרְדּוּ**
בֵּין שְׁנֵיהֶם.

ומתוך בדידות זו צומח כח המחשבה, הולך ומתחזק העיוני, ונחלש ה'שכל הדברי'. וזהו הבחינה המבוארת במשנה, שאם בשעה שהוא ניעור בלילה או מהלך בדרך יחיד, שוהי שעה שיכול האדם להתבודד עם עצמו והיא שעת רצון, והוא מפנה לבו לבטלה,

הרי זה מוכיח שאין לו עסק בחיפוש אחר תיקון נפשו, ולפיכך הרי זה מתחייב בנפשו.

ג. כי לויית הן הם לראשך. ה'אור תורה' (אות קכז) ביאר ענין זה, וז"ל: הענין כמו שכתוב (תהלים צא, יא): 'כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך', ונודע כי האדם כשעוסק בתורה, כל דיבור ודיבור שמוציא מפיו, הוא מצוה בפני עצמה, ואינו דומה לשאר מצוות מעשיות, שכל אחת הוא מצוה בפני עצמה, ואם כן

ביאורים

10. **כי לויית הן הם לראשך.** התורה והמוסר מהווים לווייה יפה למהלך בדרך.
11. **ואין ביניהם דברי תורה.** ואינם משוחחים ביניהם בדברי תורה.
12. **שנאמר.** אצל אליהו ואלישע. [כשהגיע זמנו של אליהו הנביא להסתלק מן העולם, שלח הקב"ה רכב אש וסוסי אש להעלותו בסערה השמימה. אליהו ואלישע היו הולכים בדרך ומשוחחים בדברי תורה וגעים ספורים קודם לעליית אליהו השמימה].
13. **הלוך ודבר.** הולכים ומדברים.
14. **והנה.** הופיעו.
15. **ויפרידו בין שניהם.** ובגמרא שם הוסיפה: 'טעמא דאיכא דיבור' - שהסיבה שכשהופרדו על ידי הרכב והסוסי אש לא נשרפו על ידם, הוא משום שהיה ביניהם דיבור של תורה, 'הא ליכא דיבור ראויין לישרף' - אבל אם לא היה דיבור של תורה ביניהם, אכן ראויים היו להישרף.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

גם מַלְת 'בְּדֶרֶךְ' מוֹרָה עַל הַזְּיוּג,
שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ל, יט): ¹⁶**וְדֶרֶךְ**
נָכָר בְּעֵלְמָה', וְכִתְיָב (בראשית יט,
לא): ¹⁸**וְאִישׁ אֵין בְּאֶרֶץ לְבֹא עֲלֵינוּ**
בְּדֶרֶךְ כָּל הָאֶרֶץ'. וְגַם אִזְ צָרִיךְ
לְהִתְנַהֵּג ¹⁹עַל פִּי הַתּוֹרָה.

גם 'דֶּרֶךְ' מוֹרָה עַל יוֹם הַמִּיתָה,
²⁰כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מ"א ב, ב):

על ידי כל מצוה נברא ממנו מלאך, וכשעוסק בהם בתורה בדרך, אז ההבלים היוצאים מפיו הם מלאכים קדושים, והם נעשים לו בבחינת 'אור מקיף', שלא יוכל שום אויב ומקטרג לשלוט בו, ותנאו ומוראו מוטל על כל הבריות, כי נשלם בו צלם אדם בשלמות, וזהו שכתוב (משלי א, ט): 'כי לוית חן הם לראשך'. עכ"ד. ומה שכתב שבתלמוד תורה כל דיבור ודיבור הוא מצוה בפני עצמה, ומכל תיבה נברא מלאך, כן מבואר במדרש הגעלם (פרשת אחרי), וז"ל: "וכל פתגמא דאורייתא דשמע, על כל מלה ומלה, יהיב ליה קודשא בריך הוא מלאך אחד, לכל מלה ומלה דיעזרוניה". (רמ"ג). ועיין עוד ב'שנות אליהו' פאה פ"א מ"א שלמד בביאור דברי המשנה שם שכל מילה ומילה של תלמוד תורה הוא מצוה בפני עצמה.

ביאורים

16. ודרך גבר בעלמא. הכתוב מונה דברים שבדרך כלל נסתרים מן העין, בין היתר הכתוב מזכיר 'דרך גבר בעלמה', כלומר ביאה. ובמסכת קידושין (ב, ב): "ביאה איקרי 'דרך', דכתיב: 'ודרך גבר בעלמה כן דרך אשה מנאפת'". 17. וכתוב. לאחר מהפכת סדום אמרה בתו המבוגרת של לוט לאחותה הצעירה 'אבינו זקן'. 18. ואיש אין בארץ לבוא עלינו בדרך כל הארץ. ואיש לא נשאר בעולם שישא אותנו כמנהגו של עולם. [ונפירש רש"י בשם המדרש: 'סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול']. 19. על פי התורה. ונכלל בזה אודות אזהרות שמנו חכמים בהנהגות הצניעות. 20. כמו שכתוב. דוד המלך מצוה את שלמה בנו כשהגיע לסוף חייו.

ד. אפילו בשעת מיתה יהא עוסק בתורה. ויש לעיין, מה החידוש בזה, הא בשעת מיתה אין היצר שולט באדם שלא להניחו ללמוד, ואם כן מה באו חז"ל ללמדנו בזה 'שאפילו בשעת מיתתו עליו ללמוד'? ונראה בזה, דהנה בפרק קמא דברכות (ה, א) אמרו: 'אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו יקרא

²¹**אֲנִכִּי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל הָאֶרֶץ', וְכְמוֹ**
שֶׁכָּתוּב (משלי יד, יב): ²²**דֶּרֶכִּי מוֹת'**
כו'. פְּרוּשׁ, אֶפִּילוּ כְּשֶׁמִּתְקַרֵּב אֶל
הַמִּיתָה חָס וְשָׁלוֹם מִחַמַּת חֲלָשֶׁת
גּוֹפּוֹ, אַף עַל פִּי כֵן יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה.
עוֹד אֶמְרוּ (שבת פג, ב): ²⁴**זֹאת הַתּוֹרָה**
אֲדָם פִּי יְמוֹת בְּאַהֲל' (במדבר יט, יד),
⁽⁷⁾אֶפִּילוּ כְּשֶׁעֲשֵׂת מִיתָה יִהְיֶה עוֹסֵק
בַּתּוֹרָה וְאֵל יִפְרֹשׁ מִמֶּנָּה.

קריאת שמע וילמד תורה, ואם שני עצות אלו אינם מועילים לו, אז 'יזכיר לו יום המיתה', עיי"ש. הרי לנו שיום המיתה מועיל להחליש את כח היצר הרע יותר מתורה וקריאת שמע. אבל לפי זה תמוה מדוע אינו עושה מיד את העצה האחרונה של יזכיר לו יום המיתה, הרי עצה זו מועלת יותר?

אלא הטעם הוא, שעצה זו של 'יזכיר לו יום המיתה' היא עצה מסוכנת, משום

ביאורים

21. אנכי הולך בדרך כל הארץ. אנכי הולך למות כמו כל בני האדם. 22. דרכי מות. דרכים המובילים אל מות. הרי שלשון 'דרך' נאמר על יום המיתה. 23. פרוש. שבמילים 'ובלכתך בדרך' נרמז גם. 24. זאת התורה אדם כי ימות באהל. הפירוש הפשוט של הפסוק הוא: "זהו הדין במקרה שאדם מת באהל". פסוק זה הינו חלק מפרשה העוסקת בדרכים שבהן מת מטמא (במגע ובמשא ובאהל) ובסדר הטהרה של טמא מת. מכיון שפרשה זו פותחת במילים: 'זאת חוקת התורה' (במדבר יט, ב) נמצא שהמילים 'זאת התורה' שחזרו ונכתבו לגבי טומאת אהל, מיותרות לכאורה, וייתור זה הביא את הגמרא לדרוש את הדרשה הבאה (מהרש"א).

מעלות התורה

עיונים

וְזָהוּ שְׁאֲמָרוּ בְּמִקְרָא (עירובין יט, א):
רְשָׁעִים²⁵ אֶפִּילוּ עַל פִּתְחָהּ
שֶׁל גִּיהֶנֶם אֵינָם חוֹזְרִים בְּתִשּׁוּבָה.
וְלִכְאוּרָה תִּמּוּהָ, הָא לְאַחַר הַמִּיתָה
אִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת תִּשּׁוּבָה, כְּמוֹ
שֶׁכְּתוּב (תהלים צ, ג):²⁶ תִּשָּׁב אֲנוּשׁ
עַד דְּכָא וְתֵאמָר שׁוּבוּ בְּנֵי אָדָם.
וְנִרְאָה²⁷ דְּהִכִּי פְרוּשׁוֹ, (ה) כְּשֶׁהֵם

שהזכרת יום המיתה לפעמים פועלת להיפך, וכדברי הפסוק (ישעיהו כב, ג): 'אכול ושתו כי מחר נמות' עיי"ש.

והנה - כבכל מלחמה - ישנם ב' דרכים במלחמת הנפש עם החומר: או לחזק כח עצמו; או להחליש את כח השונא. ועל ידי לימוד התורה ותפלה - מגבירים כח הנפש. ועל ידי הזכרת יום המיתה -

מחלישים כח התאוה של החומר, שנזכרים שכל התאוות עוברות וחולפות על ידי המיתה. ולזה קא משמע לן חז"ל שאף בעת שאוחז בדרך המלחמה של החלשת כח יצר הרע על ידי הזכרת המיתה, אף על פי כן לא יעזוב גם את דרך החיזוק העצמית הבאה על ידי לימוד התורה. (הבינה והברכה; פרשת חקת).

ה. כשהם חולים וכו' אפילו הכי אינם חוזרים בתשובה. וכן מבואר בפירוש "תהלת ה'" על הפסוק (תהלים קט, ז): "בהשפטו יצא רשע ותפילתו תהיה לחטא", וז"ל: והנה אמרו רבותינו ז"ל 'רשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם

ביאורים

25. אפילו על פתחה של גיהנם. ובפשטות הכוונה אפילו אחר מיתתם כשנמצאים בפתחה של גיהנם. **26. תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם.** תעביר בני אדם מחוזקם ומכוח נעוריהם עד תשות כח מרוב יסורים וזקנה, ותאמר לבני אדם על ידי כך, שובו מדרכים הרעים ועשו תשובה (עפ"י רש"י ומאירי). ובירושלמי (חגיגה פ"ב ה"א) אמרו: 'עד דכא' - עד דכדוכה של נפש, וביאר בשערי תשובה (שער א אות ט) שאפילו בשעת מיתה אם עשה האדם תשובה תשובתו מתקבלת, ע"כ. אבל לאחר מיתה כבר אין מקבלים תשובתו. **27. דהכי פרושו.** של 'אפילו על פתחה של גיהנם'.

עיונים

מעלות התורה

חוזרים בתשובה, **חז"לים,**²⁸ **כְּמוֹ שְׁנֵאמַר (שם קז, יח):**
וַיִּגְיעוּ עַד שְׁעֵרי מוֹת',³⁰ וְזָהוּ
 גיהנם אינם חוזרים

בתשובה, כי שם אי אפשר להם לחזור בתשובה, אלא כוונתו הוא - בעולם הזה - אפילו כשבאו עליהם יסורים או חולי, שראוי להם שמור"א יעלה על ראשם כאילו הוא פתחו של גיהנם, אפילו הכי אינם חוזרים בתשובה. ואף על פי שמצינו שהרשעים היו חוזרים בתשובה בשעת צרתם ומתפללים, אף על פי כן אין להקב"ה נחת רוח בהם כי התפילה והתשובה אינה אלא כדי להוסיף על מעשיהם הראשונים, כמו שמצינו גבי פרעה שכל עוד שהיתה המכה משמשת היה חוזר בתשובה ואחר שפסקה המכה היה חוזר לסורו, וכן כתיב (שמות ט, לד): "וירא פרעה כי חדל הברד וגו' ויוסף לחטוא", וכן גבי נינוה שאף על פי שעשו תשובה שלימה אבל אחר כך חזרו לסורם ונחרבו, לכך אמר כאן "בהשפטו יצא רשע" - שיצא חייב בדיו, ואפילו אם יעשה תשובה ויתפלל אל ה' אל תשמע לו, כי תפלתו אינה אלא להוסיף לחטוא, וזהו "ותפילתו תהי לחטאה", כלומר, תפלתו אינה אלא לחטאה כדי להוסיף לחטוא. ע"כ.

וכן ביאר ב'פרשת מרדכי' (עירובין יט, א ד"ה) את דברי הגמרא שאמרו: "רשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם חוזרים בתשובה", וז"ל: אין לפרש דרצה לומר בגיהנם שלאחר המוות, דמה שייך שם תשובה, ואין אפשר שלא יחזור. אלא רצונו לומר, דכמה פעמים באים עונשים מכוונים על הרשעים, והיה להם להתבונן דכל זה בא להם בשביל עונם, וצריכין לחזור בתשובה, ומכל מקום אינם חוזרים, שהם תולים את היסורין במקרים ובטבע. ע"כ.

אלא שיש שהקשו, שהגמרא שם הרי לומדת דבר זה מהפסוק (ישעיהו סו, כד): "בפגרי האנשים הפושעים ב'", ומבואר שמדובר לאחר מיתתם, והכוונה היא שאף בגיהנם אינם מקבלים עליהם את הדין ומהרהרים אחר מדותיו של הקב"ה, וצ"ע.

ביאורים

28. כמו שנאמר. על החולים. **29. ויגיעו עד שערי מות.** שקרובים היו למות מחמת כובד מחלתם (אבן עזרא). **30. וזהו פתחו של גיהנם אפילו הכי אינם**

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

פִּתְחוּ שֵׁל גִּיהֶנֶם, אֲפִילוּ הָכִי אֵינֶם חוֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה. וְזֶה שִׁכְתוֹב (בראשית ד, ז): 'לִפְתּוֹחַ חֲטָאת רִבִּי', פְּרוּשׁ, ³¹אֲפִילוּ הוּא בִּפְתָחוֹ שֵׁל גִּיהֶנֶם, אֲפִילוּ הָכִי 'חֲטָאת רִבִּי'.

וּמָה שִׁכְתוֹב: וּבִלְכֻתְךָ בְּדֶרֶךְ בִּפְתָח, ³²כְּמִשְׁמְעוֹ בְּדֶרֶךְ הַיְדוּעַ, וְהוּא ³³דְּרִבִּי ה', ³⁴כְּמוֹ שִׁכְתוֹב (תהלים קיט, כז): ³⁵דֶּרֶךְ פִּקּוּדֵיךָ הִבִּינִי, ³⁶פְּרוּשׁ, אֵף כִּשְׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה, לֹא יִפְטֹר אֶת עַצְמוֹ ³⁷מִן הַתּוֹרָה, ³⁸וְצִרִיךְ לְהִתְנַהֵּג אֶת עַצְמוֹ עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהַנְּהוּגוֹתֶיהָ.

ביאורים

חוזרים בתשובה. וכוונת הגמרא שרשעים אינם שבים אפילו בשעה שנחלו והם עומדים בשערי מות. [ולכן נקטו: 'פתחה של גיהנם', דהיינו על סף מיתתם שהם בפתח גיהנם (רמ"ג)]. ³¹ אפילו הוא בפתחו של גיהנם אפילו הכי חטאת רובין. החטא רובץ עליו ונמצא אצלו, כלומר, שהוא לא שב בתשובה אף כשעומד על סף מיתתו שהוא בפתח הגיהנם, כנ"ל. ³² כמשמעו. שמשמעות 'בדרך' עם פתח, היינו בדרך הידוע. ³³ דרכי ה'. בדרך התורה ומצוותיה. ³⁴ כמו שכתוב. שמצינו שמצווה ה' נקראים 'דרך'. ³⁵ דרך פיקודיך הבינני. דרך מצוותיך הבינני, שאם אינך מסייע לי להבינם איני יכול להבינם בכוחות עצמי. ³⁶ פרוש. ובא הכתוב 'ובלכתך בדרך' ללמדנו שאף כשהוא -. ³⁷ מן התורה. מן הדיבור והמחשבה בתורה. ³⁸ צריך להתנהג את עצמו על פי התורה והנהגותיה. והיינו שגם בשעה שהוא עוסק במצוות, אל יפטור עצמו מלימוד התורה ועיונה, ובמחשבתו יהגה בדברי תורה.

ו. ככולם יהא עול מוראו יתברך עליו ואהבתו. מצינו בחז"ל כי רק לב טהור מסוגל לאהבת ה'. דהנה כתיב "ואהבת את ה' אלהיך, בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" (דברים ו, ה-ו). ובילקוט שמעוני כתב: "והיו הדברים האלה, למה נאמר? לפי שהוא אומר ואהבת את ה' "

³⁹ וְכָל זֶה קָאֵי עַל וְאַהֲבַתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ' (דברים ו, ה), רָצָה לומר, שִׁיקְבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם, ⁴¹הֵן בְּכָל אֱלֹה בְּנוֹכַר לְעִיל, ⁴²הֵן בְּאֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה, וְכִמּוֹ שִׁכְתוֹב: ⁴³וַיֵּשְׁבוּ הָעָם לֶאֱכֹל לֶחֶם לִפְנֵי ה', ⁴⁴וְהֵן בְּמִמוֹנָה, ⁽¹⁾בְּכָלֵם יְהֵא עַל מוֹרָאוֹ יִתְבַּרְךְ עָלָיו וְאַהֲבַתּוֹ, וְלֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה אֲפִילוּ רַנֵּעַ אַחֵר.

אלהיך, איני יודע כיצד לאהוב? תלמוד לומר והיו הדברים האלה, תן הדברים האלה על לבך...". עכ"ד. וכתב בספר 'מזקנים אתבונן' (פרשת ואתחנן) על פי ה'אהל יעקב', דהנה

ביאורים

³⁹ וכל זה. כל הציוויים הנזכרים. ⁴⁰ קאי על ואהבת את ה' אלהיך. שנאמר בתחילת פרשת 'ודברת בס' וגו'. ⁴¹ הן בכל אלה בנוכר לעיל. בכל הפרטים שהזכיר רבינו בביאור הפסוקים של 'ודברת בס' 'בשבתך בביתך' 'ובלכתך בדרך'. ⁴² הן באכילה ושתייה. שגם בשעת אכילה צריך לישב לפני ה' ולהתנהג על פי התורה. ⁴³ וישבו העם לאכול לחם. הרי שאכילה נרמזת במילה 'וישבו', ממילא גם מה שכתוב 'בשבתך בביתך' מרמז שהאכילה צריכה להיות בדרך ה'. [הפסוק שציין כאן רבינו אולי כוונתו לשמות יח, יב: 'לֹאֲכָל לֶחֶם עִם חֵמֶן מִשָּׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים', ודרשו בברכות סד, א: לומר לך, כל הנהגה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שיכנה. ורבינו מפרש לפי דרכו שגם בשעת אכילה צריך לישב לפני ה' ולהתנהג על פי התורה (רמ"א)]. ⁴⁴ והן בממוני. בצורת התנהגותו בכספו. וזה נכלל ב'ובלכתך בדרך' שאדם הולך לעסקיו.

מעלות התורה

עיונים

משמע מדברי הילקוט, שהתנאי להשגת אהבת ה' הוא, "שימת הדברים [והיינו דברי התורה] על הלב". וכדי שנבין, מה הקשר בין זה לזה, נמשול לזה משל. כפרי אחד נזדמן לעיר, טייל בין החנויות, התבונן בשפע המוצרים המוצגים בחלונות הראווה. כמובן, שהיו לבוש בבגדי איכרים, העשויים מבדים גסים, טלאי על גבי טלאי, ובאמת הרגיש קצת לא נוח בתלבושת זו בין בני העיר הלבושים בפאר והדר. כשעבר על יד חנות להלבשה, וראה שם חליפות נהדרות, נכנס כדי למדוד לו חליפה כמנהג בני העיר... התבונן בו בעל החנות, והציע לו חליפה. האיכר בחן את החליפה, ומיד החזיר אותה למוכר. "היא קטנה עליי", התלונן. הלה חייך והסביר לכפרי: "אתה טועה, אדוני. חליפה זו היא בדיוק לפי המדות שלך. אלא מאי? בגדיך הגסים מפריעים, ואם תלבש את החליפה מעליהם היא באמת לא תתאים לך! עליך להוריד את הבגדים הכפריים הפשוטים, ואז תלביש את החליפה, ותראה שנהיית אדם אחר...!".

כך הוא הדבר בבואנו לקיים את מצות אהבת ה'. כשאנו באים עם כל המטען של עוונות, רצונות, מדות מגונות וטמטום הלב, שצברנו במשך עיסוקינו בעולם, שהם חוצצים בינינו לבין אבינו שבשמים, ואנו סוגרים את העינים ואומרים בכוונה גדולה: "ואהבת את ה' אלהיך...", למי אנו דומים? לאותו כפרי שרצה ללבוש את החליפה על בגדיו הכפריים. האם זה פלא שאיננו מצליחים להרגיש את אהבת ה', האם נוכל לקוות שבדרך זו נזכה להתקרב את ה'?

זה מה שאומר הילקוט: "איני יודע כיצד לאהוב!" - אין זה פשוט כל וכלל, להגיע לאהבת ה', אלא מה עלינו לעשות? "והיו הדברים האלה... על לבבך" - עלינו לדאוג קודם כל, שדברי תורה "יתלבשו" עלינו היטב, שלא יחצצו כל הענינים ה"חשובים" כל כך בינינו לבין התורה, נותר על מה שיותר, נסתפק בהכרח, כדי שהלבוש הרוחני יתלבש עלינו היטב, ואז נוכל להתחיל ולחשוב על הפסוק הקודם: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, ובכל נפשך, ובכל מאדך!"

לימוד המוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

"ארחות המוסר"

הינו מכון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתיים, 230 שיעורי תורה, 18 מדרשיות וסמינרים – 35,000 לומדים ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומית!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ- 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

שערי תשובה

מסילת ישרים

ארחות צדיקים

ארחות יושר

עד עתה,
בוארו וחולקו הספרים:
"ארחות יושר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
"ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
"שערי תשובה" לרבנו יונה
ו"חובות הלבבות" לרבנו בחיי

כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות
החבורות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
הספרים נאגד תוכן החבורות ויו"ל
בספר מהודר.

"ארחות יושר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח
על אף הזדמנות הנקריית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים, ולקהלים נוספים
בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב,
מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרטים.
ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

